magazin istoric

ANUL III
Nr. 12 (33)
DECEMBRIE
1969

Fragment dintr-un document al cancelariei lui Matei Basarab, cu portretele domnitorului și soției sale. Din expoziția „Tezaurul arhivelor — mărturii documentare" organizată de Direcția generală a arhivelor statului. (**Mai bun n-a fost nici un domn,** pag. 26)

Înșelătoarea seninătate a boierilor moldoveni.
(**Averi și vrăjmășii**, pag. 54)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICĂ SIMION, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 12 decembrie — 1969

Din bogățiile noastre

GH. I. IONIȚĂ:
Fișă de istorie politică: Tebea — 6 decembrie 1935 2
PETRE IACOB:
Cifre despre războaie .. 7
AL. GH. SAVU:
Guvernul demisionează, dar rămîne pe loc..... 12
Semnal 19
E. V. TARLE:
Carol al XII-lea — fructele amare ale mîniei 20
ȘTEFAN ANDREESCU:
Mai bun n-a fost nici un domn 26

INTERVIURILE NOASTRE:

TITU GEORGESCU:
Maurice Baumont
EL. PETREANU:
Ranuccio Bianchi Bandinelli 37
RAYMOND T. McNALLY și RADU T. FLORESCU:
În căutarea lui Vlad Țepeș 43
EUGEN BANTEA și OLIVER LUSTIG:
Din cronica participării României la războiul antihitlerist: „Încă un pas înainte"... 46
ION MIELCIOIU:
Centenarul Academiei Bulgare de Științe 52
GH. GANE:
Averi și vrăjmășii 54
ION IONAȘCU:
Erele în trecutul omenirii 58
W. CHURCHILL:
Memorii (IX) 66
EUGEN STĂNESCU:
Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre (II) 71
A. HAMZEA:
O conspirație eșuată.... 76
C. CĂZĂNIȘTEANU și MARIAN ȘTEFAN:
Zavistia de la Pociovaliște 79
L. DEMÉNY:
Un sol transilvănean la curtea lui Oliver Cromwell 85
Panoramic 91
Poșta redacției..... 94
Sumarul sumarelor..... 96

● La 6 decembrie 1935 s-a înfiripat, sub conducerea P.C.R., primul nucleu de Front popular în România. Semnificațiile acordului încheiat atunci sînt relevate în articolul semnat de Gh. I. Ioniță.

● Rememorînd episoade din perioada imediat următoare insurecției de la 23 August 1944, articolul „Guvernul demisionează, dar rămîne pe loc", de Al. Gh. Savu, se ocupă de lupta încordată dusă pînă în martie 1945 de P.C.R., în fruntea clasei muncitoare și a aliaților săi, pentru rezolvarea problemei centrale a oricărei revoluții — cucerirea puterii politice.

● Zeul Marte a cerut un greu tribut omenirii. „Cifre despre războaie" reconstituie o imagine a pierderilor pe care conflictele armate le-au provocat de-a lungul istoriei.

● Fascinanta personalitate a lui Vlad Țepeș a reținut atenția nu numai a istoricilor din România, ci și a celor de peste hotare. O dovadă în acest sens este și articolul pe care-l semnează în numărul de față profesorii Raymond T. McNally și Radu T. Florescu de la Boston College, Statele Unite ale Americii.

● „Fructele amare ale mîniei", fragment dintr-o lucrare a cunoscutului istoric sovietic E. V. Tarle, consacrată lui Carol al XII-lea, evocă unele momente din viața înzestratului, dar ambițiosului rege al Suediei.

● Care sînt principalele sisteme de numerotare a anilor ? Cum se explică faptul că unele documente, emanate concomitent, au fost datate diferit în diverse țări ? Iată întrebări cărora Ion Ionașcu caută să le dea răspuns în articolul „Erele în trecutul omenirii".

MAGAZIN ISTORIC urează colaboratorilor și cititorilor săi, familiilor lor și celor dragi, tuturor iubitorilor de istorie, un an nou, bogat în realizări, sănătate și fericire !

TEBEA

6 decembrie 1935

Fișă de istorie politică

Sub gorunul lui Horea, delegații organizațiilor democratice au declarat că vor lupta cu hotărîre pentru apărarea libertății poporului român

Un memorabil legămînt antifascist

GH. I. IONIȚĂ

doctor în istorie

Decembrie 1935...

O iarnă mai blîndă parcă decît cele care se perindaseră pînă atunci pe meleagurile hunedorene.

Nu la fel de blîndă era însă viața locuitorilor acestui pămînt strămoșesc cuprins între văile largi ale Jiului, Streiului, Mureșului, Hațegului și Crișului Alb. Le-o fi fost destulă obida și truda, amarul și chinul... Și se-nvolburase la ceasul mîniei amarul omului de se-ndîrjise și doina : *Noi, nepoții lanculuí / Din țara Zărandului, / De la munți și de la vale / Vom strînge armele tale, / Scoală, lancule de jos, / Ca să tragem furios, / Că din Țebea la hotar / Gem nepoții tăi amar !...*

Ţara avea prevestiri sumbre... Pe cer se arătau tot mai întunecoşi norii negri ai primejdiei fasciste. Ameninţările Germaniei hitleriste şi ale acoliţilor săi puneau la grea încercare soarta ţării, independenţa şi suveranitatea ei.

La chemările doinei, care veneau de departe, din veacuri, purtînd obida şi necazul celor mulţi, s-a alăturat de undeva, din adîncă ilegalitate, cuvîntul mobilizator al Partidului Comunist Român, chemînd masele la organizare şi luptă hotărîtă împotriva exploatării, pentru apărarea libertăţilor democratice, împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea hotarelor, a independenţei şi suveranităţii.

Amintirea luptelor neînfricate duse de Horea, Cloşca şi Crişan, de Bărnuţiu şi Avram Iancu a înflăcărat şi mobilizat întotdeauna la luptă pe urmaşii acestora. Profundul simţ al datoriei faţă de jertfele trecutului, faţă de pildele lui, faţă de truda şi lupta înaintaşilor a adunat ca un şuvoi în ceasurile grele de cumpănă toate forţele, tot ce a avut acest pămînt mai sfînt şi mai bun, ridicînd scut de nădejde progresului...

Într-un asemenea cadru s-au înscris manifestaţiile populare din acel început de decembrie 1935, cînd la Ţebea s-a încheiat un memorabil legămînt democratic, antifascist.

...În acea zi de 6 decembrie 1935, pe meleagurile hunedorene, leagăn al suferinţelor, secole de-a rîndul adunate, istoria a încrustat între filele ei mărturiile clocotului revoluţionar antifascist al maselor de muncitori, plugari şi intelectuali, care, răspunzînd chemării comuniştilor, au înfăptuit primul capitol de front popular antifascist din România — *Acordul de la Ţebea*.

Luînd drept martor trecutul de luptă glorios, delegaţii au semnat acordul, la mormîntul lui Avram Iancu

Ani învolburaţi

Din acel moment au păşit laolaltă, pe o platformă comună, Blocul democratic, Frontul plugarilor şi Partidul socialist (C. Popovici), grupări politice care se situau alături de Partidul Comunist Român în lupta împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea integrităţii teritoriale, a independenţei şi suveranităţii naţionale.

Precedat de încheierea unor acorduri bilaterale cu conţinut profund democratic, antifascist între Frontul plugarilor şi Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (Madosz), la Băcia (Hunedoara), în 24 septembrie 1935, şi între Blocul democratic şi Partidul socialist (C. Popovici), la Bucureşti, în 26 noiembrie 1935, acordul de la Ţebea a fost parafat în prezenţa şi cu contribuţia efectivă a conducătorilor organizaţiilor semnatare, printre care : dr. Petru Groza, Petre Constantinescu-Iaşi, Constantin Po-

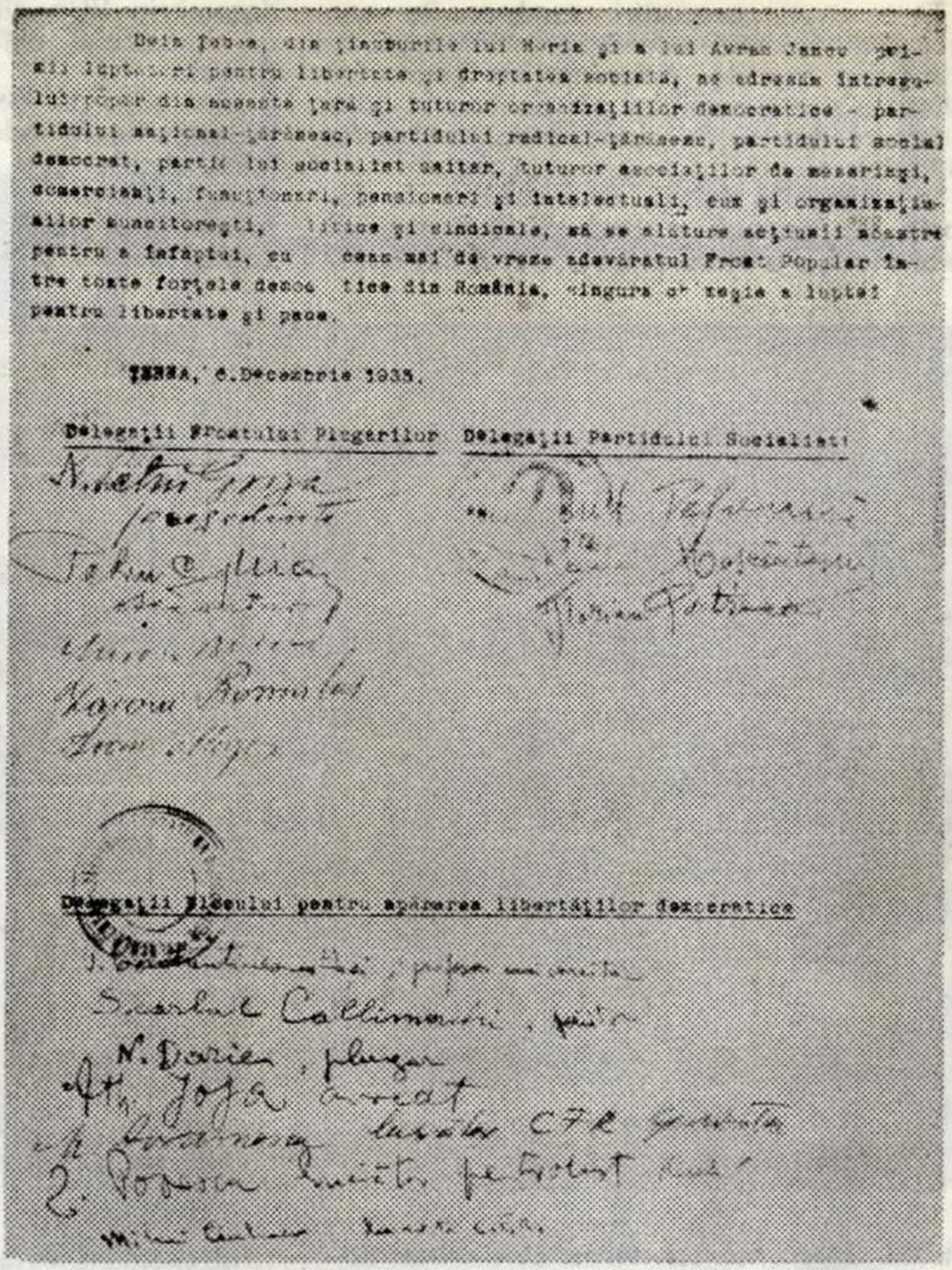

Deia fobos, din ținuturile lui Horia și ale lui Avram Iancu pașii luptători pentru libertate și dreptate socială, se adresau întregului popor din aceste țări și tuturor organizațiilor democratice - partidului național-țărănesc, partidului radical-țărănesc, partidului agrar democrat, partid lui socialist unitar, tuturor asociațiilor de meseriași, comercianți, funcționari, pensionari și intelectuali, cum și organizațiilor sindicale, să se alăture actualei acțiuni pentru a înfăptui, cu cea mai deplină vreme adevăratul Front Popular între toate forțele democratice din România, singura cale de luptă pentru libertate și pace.

[illegible], 6 Decembrie 1935.

Delegații Frontului Plugarilor

Delegații Partidului Socialist

Delegații Blocului pentru apărarea libertăților democratice

Partea finală a documentului purtînd semnăturile reprezentanților organizațiilor

povici, Athanase Joja, Petru Guia lui Moțu, Scarlat Callimachi. Al. Mihăileanu, Ion Moga Fileriu, Nicolae Moscăuțeanu, Miron Belea, Romulus Zăroni, Nicolae Avramescu, Nicolae Darie, T. Popescu, Florin Petrescu ș. a.

Erau anii învolburați în care popoarele lumii se ridicau la lupta împotriva fascismului, cînd, răspunzînd chemărilor înflăcărate ale comuniștilor, se năștea eforturi menite să concentreze, pe baza unei platforme comune de luptă, toate forțele politice democratice, în cadrul unor largi fronturi populare antifasciste.

În atari condiții, semnificația memorabilului legămînt de la Țebea ne apare în toată valoarea.

Semnarea acordului de la Țebea s-a făcut după ce, în prealabil, în dimineața aceleiași zile de 6 decembrie 1935, s-au ținut mai multe entuziaste întruniri democratice, antifasciste în centrul județului, la Deva, la Sarmizegetusa — în plină țară a Hațegului —, la Fold pe Mureș, la Bobîlna Geoagiului, la Brad și Băița din Țara moților, la Certez, Buituri, precum și în alte localități. Pretutindeni unde au poposit, delegații organizațiilor înfrățite s-au bucurat de o caldă primire din partea maselor de muncitori, țărani și intelectuali din întreg ținutul Hunedoarei. La Deva, întrunirea desfășurată în sala „Decebal" a fost deschisă prin cuvîntul dr. Petru Groza, care a vorbit celor prezenți despre importanța făuririi unui Front popular antifascist. A luat apoi cuvîntul Petre Constantinescu-Iași, care, în numele Blocului democratic, organizație de masă legală ce activa sub directa conducere a partidului comunist, a adus celor prezenți salutul maselor de muncitori, țărani și intelectuali din întreaga țară, membri ai acestei organizații.

A vorbit de asemenea Constantin Popovici, conducătorul Partidului socialist, care, în cuvinte calde, a dezvoltat cîteva idei majore ale timpului, cele ale necesității luptei împotriva primejdiei fasciste din interior și exterior, pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității patriei. În fața acestor grave pericole — arăta el —, sarcina tuturor forțelor democratice este unirea pe platforma comună a Frontului popular.

În continuare au rostit cuvîntări muncitorul M. Avramescu, țăranul Miron Belea, precum și N. Moscăuțeanu, publicistul Scarlat Callimachi, țăranii Dumbravă Loviță, Ioan Farcaș ș. a. Adresîndu-se celor prezenți, în primul rînd reprezentanților clasei muncitoare, Miron Belea, vorbind în numele Frontului plugarilor, spunea : *Noi, țăranii, nu voim mai mult decît o viață bună, libertate și pace. Pentru aceasta au luptat strămunii noștri, pentru ele vom lupta și noi. Noi am socotit ca o sărbătoare cînd ați venit să ne aduceți salutul muncitorimii. Încheind acordul cu voi, sîntem siguri că am făcut un pas înainte spre libertatea întregului popor românesc.*

După îndelungi și fructuoase dezbateri, la propunerea dr. Petru Groza, întrunirea de la Deva s-a încheiat prin adoptarea următoarei moțiuni :

Delegații celor 65 de comune din plasa Deva, reprezentînd mii de țărani organizați în Frontul plugarilor, atrag atenția guvernului și autorităților asupra ilegalităților și arestărilor săvîrșite în rîndurile fruntașilor și membrilor Frontului plugarilor și în rîndul tuturor organizațiilor democratice și antifasciste ; contra chemării la instrucție a d-lui dr. Petru Groza ; contra proceselor Bugnariu, P. Constantinescu-Iași etc. ; contra suprimării presei în frunte cu ziarul „Horia", organul Frontului plugarilor, „Soarele", „Frontul muncii" etc. ; contra regimului neomenos din închisori ; contra tuturor actelor arbitrare și cer încetarea acestor ilegalități ; libertatea și apariția presei democratice și revenirea asupra suspendărilor ziarelor „Horia" și celorlalte ; stingerea proceselor celor care au luptat pentru libertățile democratice ; măsuri contra provocărilor organizațiilor fasciste ; amnistie.

Cei 120 de delegați cred că numai prin unirea forțelor democratice într-un front popular pot impune cu adevărat aceste deziderate și pot înlătura definitiv pericolul fascist.

„Libertatea o vom cîștiga noi!"

În spiritul festivității de la Deva s-au desfășurat în aceeași zi și celelalte întruniri. Pretutindeni masele au aclamat îndelung propunerea de a se trece la semnarea unui acord de front comun între organizațiile prezente la aceste manifestări. Același lucru l-au făcut în cadrul ultimei întruniri convocate în acea zi — cea de la Țebea —, la care, în afara distinșilor oaspeți, a participat o impresionantă masă de oameni, reprezentanți ai locuitorilor români, maghiari și de alte naționalități, muncitori, țărani, intelectuali și alte pături și categorii sociale din peste 350 de localități ale județului Hunedoara. Acordul de la Țebea ne apare astfel ca izvorînd din voința unanimă a maselor, ca un simbol al sentimentelor lor patriotice, democratice, antifasciste.

Adresîndu-se celor prezenți la impresionanta adunare de la Țebea, Ion Moga Fileriu, reprezentant al țărănimii din Hărțăgani și fruntaș al Frontului plugarilor, spunea cu adînci semnificații : *Atît trecutul cît și prezentul acestui popor român au fost sortite numai de necaz și amărăciune.*

Sîntem aici la mormîntul marelui străbun Avram Iancu. Știm din istorie ce trecut dureros și trist a avut acest străbun ; știm ce au vrut Horea — Cloșca — Crișan, știm că ei cu viața lor au plătit ruperea lanțului de iobăgie, pe care-l suportau strămoșii noștri.

Iar ceea ce nu au putut face acești străbuni am făcut noi, nepoții lor. Adică am mutat granițele la locul lor, am făcut România întregită de azi. Dar scump ne-a costat și pe noi această luptă, căci s-au stins în marele război 800 000 de frați de-ai noștri.

Și cu toate aceste jertfe, noi n-am cîștigat ce trebuia să cîștigăm. Străbunii noștri au murit pe roată împăcați cu gîndul că deși ei nu au putut să ne cîștige libertatea o vom cîștiga noi, nepoții lor !

Prin urmare, organizare ! La luptă pe viață și moarte, fraților. Căci de nu, ajungem zile mai grele și mai negre decît acum și decît ale strămoșilor !

Într-o atmosferă solemnă, delegații organizațiilor reprezentate la adunare au semnat apoi acordul de la Țebea.

Ca un ecou puternic al chemărilor înflăcărate la luptă rostite de toți cei ce au luat cuvîntul în cadrul acestei adunări, acordul de la Țebea, după ce consemna condițiile în care fusese încheiat, conținea, sub forma unui program minimal, obiectivele majore pentru a căror realizare aveau să activeze în viitor organizațiile raliate pe platforma comună. Se avea în vedere în acest context lupta împotriva pericolului fascist, indiferent de forma pe care ar fi îmbrăcat-o ; împotriva cenzurii și stării de asediu ; pentru libertatea presei și a întrunirilor ; pentru dreptul de organizare politică, sindicală și culturală a maselor muncitoare ; împotriva fiscalității excesive și a scumpetei ; pentru libertatea națională a poporului român ; împotriva zăgăzuirii libertății culturii față de studențime și fiii de oameni săraci ; pentru alegeri libere ; pentru mărirea salariilor și asigurarea unor condiții de muncă omenești tineretului și femeii muncitoare; pentru amnistierea tuturor luptătorilor revoluționari, antifasciști ; împotriva acțiunii organizațiilor fasciste ; împotriva militarizării și înarmării acestor organizații; împotriva războiului, pentru pace ; pentru menținerea si întărirea pactelor de prietenie cu alte țări etc.

Cele 4 organizații — se spune în continuare — *cred că prin acordul încheiat exprimă năzuințele și luptele mulțimilor muncitoare, intelectuale, mic-burgheze și ale tuturor categoriilor producătoare din România.* Apoi, subliniind că acest acord nu este altceva decît dezvoltarea pe baze mai largi a amintitelor acorduri încheiate la Băcia și București, organizațiile semnatare se declarau

SCÂNTEIA

„NU MAI ESTE TIMP DE PIERDUT. FASCIȘTII SE PREGĂTESC DE CAPUTE PENTRU NOUA ÎNCLEȘTARE A VOASTRĂ. TRECEȚI CURAJOS LA FORMAREA FRONTULUI POPULAR ANTIFASCIST".

FRONTUL POPULAR ANTIFASCIST

RĂZBOIUL ȘI FASCISMUL

Aprecierea acordului de la Țebea și-a găsit un spațiu important în presa ilegală a P.C.R.

convinse că păşesc din acel moment... *pe calea înfăptuirii unei mari misiuni istorice : impunerea prin luptă a unui regim de libertate, de democrație reală.*

După ce în încheierea acordului se preciza că el *își are originea în frămîntarea și acțiunea mulțimii muncitorești și țărănești, hotărîte să înfrunte prin orice mijloace orice fel de aventură dictatorială reacționară*, era adresat un cald apel *întregului popor muncitor din această țară și tuturor organizațiilor : Partidul național-țărănesc, Partidul radical-țărănesc, Partidul social-democrat, Partidul socialist-unitar, tuturor asociațiilor de meseriași, comercianți, funcționari, pensionari și intelectuali, cum și organizațiilor muncitorești, politice și sindicale să se alăture acțiunii noastre, pentru a înfăptui cu un ceas mai devreme adevăratul front popular între toate forțele democratice din România, singura chezășie a luptei pentru libertate și pace.*

Încheierea acordului de la Țebea — rod al luptei neobosite duse de P. C. R. pentru ralierea pe o platformă comună a organizațiilor democratice, antifasciste, a maselor largi — a fost viu salutată de toate forțele patriotice, progresiste din țara noastră. Unul din ziarele vremii scotea în relief importanța acestei acțiuni în termenii următori : *Considerînd libertățile democratice ca un patrimoniu național și fascismul ca o ofensă adusă unui trecut de jertfe și o primejdie pentru pacea țării și a lumii, cele trei organizații au hotărît să nu precupețească eforturile lor pentru apărarea libertăților...* O mențiune aparte se cuvine a fi făcută în cazul Madosz-ului, care, deși nu și-a desemnat reprezentanți să participe la manifestațiile de la Țebea, s-a socotit indisolubil legat de tot ceea ce s-a petrecut acolo, delegîndu-i pe frunțașii Frontului plugarilor să susțină cauza comună, așa cum fusese ea consemnată în textul amintitului acord de la Băcia.

Așa se face că unele documente ale vremii și de altfel însuși acordul de la Țebea se consideră ca fiind expresia năzuințelor comune ale tuturor celor patru organizații — inclusiv ale Madosz-ului deci — care se raliaseră liniei politice a P.C.R. de luptă pentru înfăptuirea Frontului popular antifascist în România.

Și alte grupări politice au salutat cu căldură încheierea acordului și, cum nota un ziar al vremii, s-au declarat de acord cu faptul că, prin semnarea lui la Țebea, drumul marilor realizări în cadrul și pe platforma FRONTULUI POPULAR, este deschis.

Ziarul „Scînteia" nota în numărul său din 27—28 decembrie 1935 : *Salutăm blocul format între Frontul plugarilor, Madosz, Blocul democratic și Partidul socialist și sperăm că va reuși o nouă întărire a Frontului popular.*

Perioada ce a urmat semnării acordului de la Țebea a fost marcată de efortul neobosit, continuu, întreprins sub îndrumarea și conducerea P.C.R. de către organizațiile de masă raliate pe platforma de luptă antifascistă de a atrage în frontul comun noi și noi partide și organizații, de a le mobiliza efectiv la luptă împotriva primejdiei fasciste, pentru pace, pentru apărarea independenței și suveranității naționale.

Astăzi, după mai mult de trei decenii de la încheierea legămîntului de la Țebea, sub gorunul lui Horea și la mormîntul lui Avram Iancu, acolo unde, la 6 decembrie 1935, s-a înfiripat primul sîmbure de Front popular în România, călătorul — de oriunde va veni el — va regăsi mereu ceva din clocotul acelor ani de lupte încordate și va simți nevoia de a se înclina cu venerație și cu pioasă recunoștință în amintirea înaintașilor, în amintirea faptelor lor memorabile.

Cifre despre războaie

PETRE IACOB

Istoria omenirii este jalonată de un lung șir de dramatice conflagrații armate. Așa cum observa prin 1625 cunoscutul jurist și politolog olandez Hugo Grotius în al său tratat *Despre dreptul războiului și al păcii*, „neînțelegerile iscate între regi și între popoare au îndeobște ca arbitru pe Marte" ; el mai afirma că „războiul nu se împacă de loc cu nici un fel de drept". Aceste păreri poartă, firește, amprenta limitelor gîndirii din epocă și a ideologiei clasei căreia îi aparținea autorul. În lumina concepției științifice, marxist-leniniste, războaiele sînt un fenomen social-politic specific orînduirilor bazate pe clase antagoniste și reprezintă, în esență, o continuare cu alte mijloace, acelea ale violenței, a politicii claselor dominante. După natura lor, războaiele se împart în două categorii principale : războaie juste, de apărare împotriva agresiunii și înrobirii, de eliberare de sub jugul imperialist și colonialist, de salvgardare a suveranității naționale, și războaie nejuste, de cotropire și subjugare a altor țări și popoare în numele intereselor de expansiune economică și politică a claselor dominante ale statelor agresoare, imperialiste.

Intervențiile frecvente ale zeului Marte în relațiile dintre state au fost plătite cu mult sînge și pierderi imense de valori materiale și culturale create de-a lungul vremii.

Din timpuri vechi, istoricii, juriștii, diplomații, specialiștii în științele militare s-au aplecat cu interes asupra studiului războiului. După al doilea război mondial, știința despre războaie — „polemologia" (de la cuvîntul grecesc „polemos" — război) își revendică chiar dreptul la un statut de disciplină autonomă.

Cele mai frecvente și mai sîngeroase conflicte militare au avut loc, după cît se pare, în Europa. O recentă cercetare a Institutului francez pentru studiul opiniei publice (I.F.O.P.) delimitează perimetrul investigațiilor polemologice la spațiul cuprins între paralelele 62 și 32, adică de la nord de Lacul Ladoga pînă la sud de Cairo, și între meridianele 10° vest și 50° est, adică între vestul Irlandei și axul Mării Caspice, adoptînd ca limite cronologice perioada 1200—1945 ; alți cercetători preferă intervalul 1600—1945, întrucît abia în secolul al XVII-lea apar primele documente oficiale cuprinzînd date mai precise și mai detaliate asupra conflictelor armate. Există totuși încă din antichitate numeroase materiale documentare despre războaie, sugestive și prețioase ; dar autenticitatea datelor este de cele mai adeseori discutabilă. Aprecierile istoricilor antici și ale cronicarilor medievali sînt arbitrare și aproximative ; obiectivitatea nu făcea parte din recuzita lor, și fie că aparțineau taberei învingătorilor, fie că împărtășeau soarta învinșilor, ei recurgeau fără scrupule științifice, la fantezie.

Șapte secole și jumătate — 7111 bătălii...

Reprezentată grafic, istoria militară a Europei seamănă cu o diagramă de febră intermitentă. În cursul celor peste șapte secole, între 1200 și 1945, cerul continentului nostru n-a fost niciodată complet senin. După cercetătorii francezi, numărul total al operațiilor militare care au influențat desfășurarea în ansamblu a campaniilor sau chiar a războaielor din Europa în acest interval se ridică la 7 111. Frecvența și inten-

sitatea lor oscilează capricios de la o epocă la alta, variind între media anuală de 3,4 operații în răstimpul dintre 1598 și 1620 și de 47,5 în perioada 1792—1815.

Între anii 1200 și 1337, deși numărul conflictelor e destul de mare, dată fiind tehnica înapoiată, virulența lor e redusă, iar media anuală a operațiilor (bătălii, asedii etc.) nu trece de 7. Odată cu războiul de 100 de ani și în cursul războaielor husite, între anii 1337 și 1453, „răul războinic" se agravează, media anuală a bătăliilor urcînd la 9, pentru ca în intervalul 1515—1598 să ajungă la 12. La 1618 izbucnește războiul de 30 de ani și în continuare pînă la 1659 se desfășoară războiul franco-spaniol. Media anuală a bătăliilor atinge 16. În perioda relativ „pașnică" ce urmează, pînă la Revoluția franceză, n-au loc „decît" : războaiele Regelui-Soare, luptele anti-otomane, războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei și războiul de 7 ani. Media anuală a operațiilor scade, oscilînd între 4,8 și 10,6. Războaiele Revoluției franceze și cele napoleoniene marchează un nou moment de vîrf cuprinzînd Europa, din Spania pînă la Moscova, și angajînd mase enorme de oameni. Media anuală a bătăliilor atinge 47,5. Secolul al XIX-lea, de la 1815 pînă la 1914, fără a socoti războaiele coloniale, e relativ „calm" (războaie ruso-turce, războiul Crimeii, războiul franco-prusac, războiul pruso-austriac, războiul ruso-japonez), cu o medie de 5,6 operații pe an. Calmul este însă numai aparent, căci sub învelișul lui se acumulează amenințător implacabilele contradicții imperialiste, premergătoare marilor războaie mondiale din secolul nostru.

Durata în descreștere

Războaiele medievale erau în genere de lungă durată, cu intervale între campanii, operații rare și pierderi mici. Soarta unei campanii sau chiar a unui război întreg era de obicei hotărîtă de una sau două bătălii, în care rolul principal îl aveau combatanții de șoc, cu arma în mînă. Începînd din epoca modernă, durata războaielor scade, în schimb intensitatea lor, exprimată prin frecvența și mărimea efectivelor militare, precum și prin volumul pierderilor — care rămîne indicatorul esențial —, începe să crească. Populația civilă este din ce în ce mai direct angajată în războaie și, treptat, încep să se estompeze delimitările între front și spatele frontului.

În trei secole și jumătate, între 1600 și 1945, se desfășoară 129 de războaie : 49 în secolul al XVII-lea, 37 în secolul al XVIII-lea, 36 în secolul al XIX-lea și 7 în secolul al XX-lea. Războaiele cu o durată pînă la 5 ani reprezintă 60% din totalul războaielor purtate în secolul al XVII-lea, 66% în secolul al XVIII-lea, 75% în secolul al XIX-lea și 86% în secolul nostru. Numărul războaielor mai lungi de 10 ani descrește de la 8 în secolul al XVII-lea la 3 în secolul al XVIII-lea, apoi la 1 în secolul al XIX-lea, pentru a ajunge la 0 în secolul al XX-lea. Cel mai lung război din această perioadă de trei secole este cel turco-venețian, care a durat 55 de ani (1644—1699), urmat de războiul de 30 de ani, de războiul olandezo-spaniol de 27 de ani (1621—1648), apoi de cel franco-spaniol de 24 de ani (1635-1659) și de războiul nordic din 1700—1721. Totuși, durata războaielor mai lungi de 10 ani însumează, în răstimpul a 300 de ani, 254 de ani !

Frecvența bătăliilor este destul de inegală. În războiul turco-venețian au avut loc numai 10 lupte mai mari, din care 9 navale. Războaiele primelor două coaliții împotriva Revoluției franceze, războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei și cel de 7 ani au numărat, în medie, peste 100 de bătălii fiecare, războiul franco-spaniol — 95, iar războiul de 30 de ani — 86. În războiul franco-austriac (1809) au avut loc în medie 11 lupte mari pe lună, în cel austro-prusac (1866) — 10, iar în cursul celui franco-prusac (1870—1871) — 9 bătălii pe lună.

Durata luptelor mari crește. Celebra bătălie de la Cannae, din al doilea război punic, care a ispitit într-un mod atît de nefericit fantezia strategică a lui von Schlieffen în cursul pregătirilor Germaniei pentru primul război mondial, nu a durat decît 12 ore, bătălia de la Poitiers din războiul de 100 de ani — numai 6 ore, Petru cel Mare i-a bătut pe suedezi la Poltava în 3 ore, iar în războiul de 7 ani o bătălie ținea în medie 8 ore. Începînd cu războaiele napoleoniene, bătăliile durează mai mult : lupta de la Arcole 3 zile, cele de la Wagram, Dresda și Bautzen — cîte 2 zile. În războiul franco-prusac bătăliile au ținut în medie 2—3 zile, iar cele din timpul războiului ruso-turc de la 1877-1878 pînă la 5—6 zile.

Odată cu primul război mondial se schimbă însăși noțiunea de bătălie. Un document britanic din 1921 subliniază faptul că angajamentele au început să dureze săptămîni și chiar luni de zile, transformîndu-se în operații complexe de lungă durată. Așa au fost cele de la Verdun (februarie-septembrie 1916) din primul război mondial ; de la Stalingrad (august 1942—februarie 1943) din al doilea război mondial etc.

Victimele lui Marte

Războaiele au afectat adînc dezvoltarea societății ; ele au provocat modificări în

Cifre despre războaie

structura populației, în evoluția biologică firească a oamenilor, au activizat indicele morbidității, au determinat modificări în modul de viață și nivelul de trai, au frînat propășirea artelor și a culturii. Aceste efecte negative au fost resimțite nu numai în anii de război, ci și în perioadele următoare. Consecința cea mai imediată și elocventă a războaielor o constituie pierderile umane directe, cu atît mai gravă în zilele noastre cu cît mijloacele de distrugere de care dispune omenirea pun sub semnul întrebării, în cazul unei conflagrații, existența însăși a civilizației noastre.

Cifrele pe care ni le-au lăsat anticii reflectă realitatea într-o măsură foarte relativă. Titus Livius și Appianus afirmă, de pildă, că în luptele de la Magnesia (anul 190 î.e.n.) romanii au pierdut vreo 400 de soldați, iar adversarul lor, Antiochos III, peste 53 000 ! Plutarh susține că în lupta dintre Mitridate, care aliniase o armată de 120 000 de oameni, și Sylla, care avea numai 16 500 de soldați, cel dintîi a pierdut 100 000 de oameni, pe cînd romanii numai... 12 ! În bătălia de la Tigranocerta (anul 69 î.e.n.), armata lui Lucullus, care număra 14 000 de oameni, a învins armata regelui Tigranes al Armeniei, de 250 000 de soldați, pierzînd... 5 morți și 100 de răniți !

Cronicarii medievali manipulau cifrele cu aceeași dezinvoltură. O cronică normandă afirmă că Wilhelm Cuceritorul, invadatorul insulelor britanice, a înfruntat la Hastings (anul 1066) o armată anglo-saxonă de 1 200 000 de oșteni. Cam la atîta se ridica pe acea vreme întreaga populație a Angliei... Un alt izvor normand apreciază mai „modest" efectivele anglo-saxonilor, la 400 000 de ostași ! Mai aproape de realitate pare a fi cifra dată de istoricul german G. Delbrück — 7 000 de oșteni.

Bazîndu-se pe datele disponibile pentru secolele XVII-XVIII, considerate aproximative și strict orientative, cercetătorul sovietic B. Urlanis ★ a calculat pierderile umane în războaiele din perioada 1700—1939 pe țări și categorii de războaie, ceea ce permite obținerea unei imagini mai complete. Limitarea la Europa a fost impusă de faptul că datele pentru celelalte continente sînt fie inexistente, fie pline de lacune, fie tendențioase, prin disimularea mai ales a pierderilor suferite de popoarele ce s-au opus agresiunilor colonialiste. Cît despre cele de pe urma războaielor locale, ele nu au fost consemnate de regulă.

Tabloul global al acestor pierderi se prezintă astfel :

Secolul	În războaiele interstatale	În războaiele civile și de eliberare națională	În războaiele coloniale	Total
		(în mii de oameni)		
XVIII	4123	450	659	5232
XIX	4432	505	557	5494
XX (pînă în 1939)	8579	1255	43	9877
Total	17134	2210	1259	20603

În ordinea mărimii pierderilor pe țări, în secolele XVIII-XIX pe primul loc se află Franța, cu 28,2 (30%), urmată de Rusia în secolul al XIX-lea (21,2%) și de Austria în secolul al XVIII-lea (14,2%). Situația se inversează în secolul al XX-lea, cînd Rusia trece pe locul întîi (24,9%), urmată de Germania (19%), care în secolul al XVIII-lea era pe locul al 6-lea, Franța trecînd pe locul al treilea, iar Austro-Ungaria pe al patrulea. Războaiele din secolul al XX-lea prezintă pentru toate țările, luate individual, creșteri sensibile față de secolul al XVIII-lea.

În secolul al XIX-lea, războaiele napoleoniene au „consumat" cel mai mare număr de vieți omenești. Napoleon nu-și cruța trupele ; într-o convorbire cu Metternich se lăudase că „poate să-și permită să cheltuiască 30 000 de oameni lunar..." Totalul celor morți în aceste războaie se cifrează la 560 000 dintre care 370 000 aparțin armatei franceze.

Dușmanul invizibil: microbul

Dar pierderile din timpul războaielor nu se reduc doar la cele suferite de armate pe cîmpul de luptă și de populația civilă în urma bombardamentelor aeriene. Războaiele au declanșat cu regularitate și o creștere explozivă a epidemiilor. În tot cursul istoriei militare, pînă în secolul al XIX-lea, cînd epidemiologia a înregistrat progrese apreciabile, „microbii s-au dovedit mai puternici decît armele". Ciuma, tifosul exantematic, dizenteria și alte boli au făcut ravagii cel puțin tot atît de mari cît

★ *Voinî i narodonaselenie Evropî* („Războaiele și populația Europei"), Moscova 1960.

praful de pușcă. Napoleon avea dreptate cînd spunea că un medic bun face uneori mai mult decît o baterie de artilerie !

În evul mediu epidemiile însoțeau trupele ca o umbră macabră. Armatele germane pornite să cucerească Italia în a doua jumătate a secolului al X-lea și în secolul al XI-lea au fost decimate de ciumă, iar la un an după ce a reușit să ocupe Roma (1084), toată garnizoana lăsată de Henric al IV-lea a fost nimicită de ciumă. În 1137 aceeași soartă a avut-o armata lui Lothar și în anul 1167 armata lui Frederic Barbarossa. La 1415 bolile de stomac au redus efectivul armatei regelui Henric al V-lea al Angliei la un sfert. La asediul Granadei, în 1486, o epidemie de tifos exantematic a costat armata lui Ferdinand Catolicul 17 000 de victime. În secolul al XVI-lea exantematicul și dizenteria au bîntuit în armata lui Carol al V-lea. În cursul războiului de 30 de ani, epidemiile au pustiit Europa centrală. Cu toate măsurile sanitare luate de regele suedez Gustav Adolf, armata sa nu s-a putut apăra împotriva epidemiilor. Din 31 000 de infanteriști, într-o lună au murit în lupte 1 000, iar de pe urma bolilor... 17 000 !

În secolul al XVIII-lea, în războiul de 7 ani, 140 000 de oameni au fost uciși în lupte, în timp ce numărul morților de pe urma bolilor este evaluat la 350 000 ; în războiul nordic, și rușii, și suedezii au suferit de pe urma iernilor grele, ca și a scorbutului și altor boli, pierzînd din aceste cauze cca. 200 000 de oameni. În războiul pentru succesiunea la tronul Austriei, epidemiile au secerat 300 000 de ostași, iar în războaiele Revoluției franceze de pe urma exantematicului și dizenteriei au murit cca. 600 000 de oameni. Bolile, frigul și foametea au făcut ravagii în toate armatele participante la războaiele napoleoniene. Armata franceză a pierdut cca. 900 000 de ostași la care se adăugau vreo 300 000 de morți din armatele altor țări aflate sub comanda împăratului francez.

Recordurile măcelurilor

Primul război mondial, 1914—1918, a depășit prin amploarea sa toate marile războaie ce l-au precedat, de la Revoluția franceză încoace. În conflagrație au fost angajate 33 de țări, totalul efectivelor mobilizate a atins 70 de milioane de oameni, iar operațiile militare au cuprins o arie de peste 4 milioane km². Marcînd momentul culminant al conflictului iscat între principalele puteri imperialiste pentru o nouă împărțire a sferelor de influență în lume, acest război a purtat amprenta epocii de

Politica uneltitorilor la războaie într-o viziune artistică (Tablou de Done Stan, prezentat la Expoziția de artă plastică din București, august 1969)

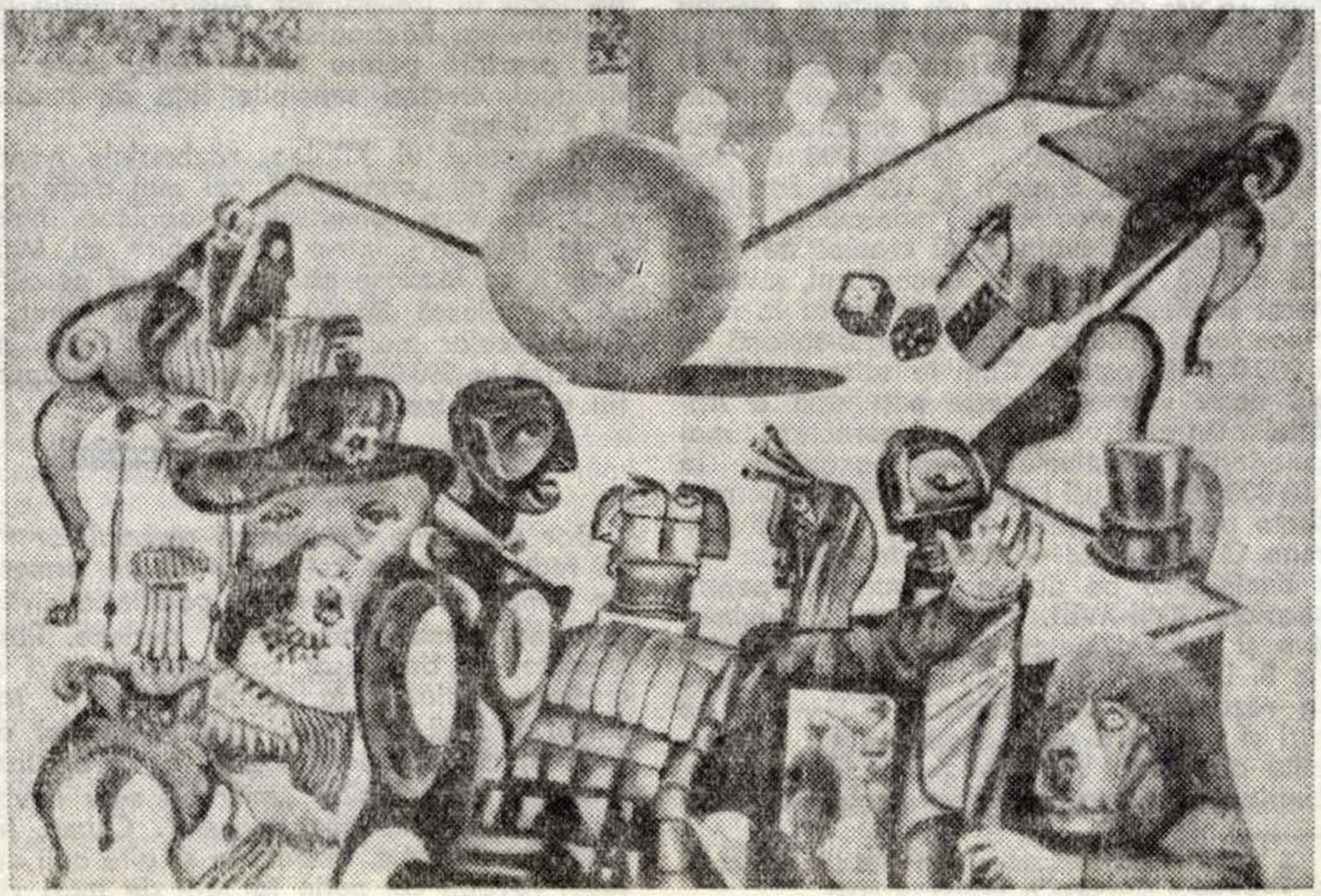

Cifre despre războaie

dezvoltare intensă a mașinismului. Pustiirile războiului s-au resimțit adînc în economia tuturor beligeranților (cu excepția S.U.A.), povara lipsurilor și privațiunilor apăsînd greu asupra maselor largi populare. Distrugerile de valori materiale și culturale au atins proporții nemaicunoscute pînă atunci.

Bilanțul pierderilor de vieți omenești s-a încheiat cu 9,5 milioane de morți de pe urma operațiilor militare și cu circa 10 milioane de morți în urma epidemiilor și privațiunilor. În ordinea pierderilor, pe primul loc se află Germania cu 2 037 000 de morți, urmată de Rusia cu 1 800 000, de Franța cu 1 390 000, de Austro-Ungaria cu 1 100 000. Marea Britanie a pierdut peste 700 000 de morți, Italia — 570 000, Turcia — 400 000, Serbia — 300 000, iar S.U.A. — 114 000. Romînia a avut circa 800 000 de morți militari și civili. Pierderi sub 100 000 au înregistrat : Belgia, Grecia, Bulgaria, Canada și alte țări.

După două decenii de la încheierea primei conflagrații mondiale, Germania fascistă a dezlănțuit cel de-al doilea război mondial. În cîțiva ani, operațiile militare — terestre, aeriene și navale — au cuprins aproape întreaga suprafață a globului. Numărul statelor beligerante a atins 72, iar totalul efectivelor mobilizate — 110 milioane de oameni.

Încălcînd orice norme ale dreptului internațional, statele fasciste au organizat, în teritoriile vremelnic ocupate, masacre în masă, amenajînd lagăre speciale pentru exterminarea sistematică a unor populații întregi.

Al doilea război mondial s-a caracterizat prin marea mobilitate a operațiilor de luptă și prin sporirea considerabilă a efectelor lor distructive, datorită dezvoltării și angajării masive a aviației, a armelor blindate, a transporturilor auto, a telecomunicațiilor. În cursul războiului, arsenalul militar a înregistrat noi progrese : au apărut primele arme reactive, instalațiile radar, mijloace noi de apărare antiaeriană și împotriva submarinelor, iar la sfîrșitul războiului — arma atomică.

Ordinea de mărime a pierderilor este încă controversată. Dar cifra globală admisă în general este de 34-38 milioane de oameni morți în cursul și în urma operațiilor militare, precum și datorită genocidului organizat de naziști. Pierderile Uniunii Sovietice, care a purtat povara principală a războiului, se cifrează la circa 20 milioane de oameni (militari și civili)*, Polonia a pierdut aproximativ 6 milioane de oameni, majoritatea covîrșitoare aparținînd populației civile exterminate de naziști. Iugoslavia a înregistrat 1,6 milioane de morți (inclusiv civili), Anglia (împreună cu dominioanele) — 420 000, Franța — 535 000 (inclusiv deportații), S.U.A. — cca. 300 000. Olanda și Belgia au suferit pierderi evaluate la 210 000, respectiv 90 000, în majoritate prizonieri și deportați care au pierit în lagăre.

În războiul antihitlerist, 170 000 de ostași români s-au jertfit în luptele purtate pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă și în războiul antihitlerist pe care armata noastră l-a purtat în Ungaria și Cehoslovacia, pînă la victoria finală.

Din blocul statelor agresoare, pierderile cele mai mari le-a avut Germania nazistă. Numărul morților este evaluat, în general, la 4,5 — 5 milioane ; pierderile Japoniei sînt apreciate la circa 2 milioane (inclusiv victimele holocastului atomic de la Hiroșima și Nagasaki), iar cele ale Italiei — la 450 000.

La acest bilanț sumar și poate incomplet trebuie adăugați cei aproape 30 milioane de mutilați — militari și civili, bărbați, femei și copii.

Sînt cifre care ilustrează, în limbajul lor sec, cumplita tragedie a războaielor. Ele s-au gravat adînc, pentru totdeauna, în memoria popoarelor care, așa cum o dovedesc evenimentele contemporaneității, sînt hotărîte să nu mai permită reeditarea măcelurilor.

După cel de-al doilea război mondial s-au dezvoltat puternice forțe sociale și politice, care dispun de mijloace eficiente pentru a împiedica dezlănțuirea unui nou război. Statele socialiste, mișcarea muncitorească din țările capitaliste, sute de milioane de oameni de pe toate continentele militează activ pentru întărirea păcii. Partidul Comunist Român și guvernul țării noastre se pronunță cu hotărîre pentru lichidarea focarelor de război și încetarea cursei înarmărilor, pentru interzicerea și distrugerea armelor nucleare, desființarea blocurilor militare, retragerea trupelor și lichidarea bazelor străine de pe teritoriile altor state.

Unirea tuturor forțelor păcii este în măsură să înfăptuiască acest obiectiv vital pentru omenire, astfel încît războaiele să rămînă definitiv închise între invizibilii pereți ai trecutului istoric.

★ *Vsemirnaia istoriia, Moscova*, 1965 vol. X, p. 602.

1944–1945: din august pînă în martie

Guvernul demisionează, dar rămîne pe loc

● Două evenimente remarcabile ● De „democrație imbecilă ne-am săturat" ● O nouă coaliție a forțelor democratice: F.N.D. ● „Timpul de gîndire" se prelungește ● Eșecul contramanifestațiilor ● Un avertisment sever.

AL. GH. SAVU

Am putea asemăna uriașul val revoluționar care a cuprins țara după insurecția de la 23 August 1944 cu un gigantic fluviu în zilele dezghețului de primăvară. Același clocot, aceeași dezlănțuire irezistibilă de forțe, care mătură din calea lor toate reziduurile și zăgazurile, aceeași ireversibilitate, în pofida unor geruri vremelnice... Dar, într-un caz este vorba de forțele stihiinice ale naturii, în celălalt — de activitatea creatoare a unor forțe sociale. Masele populare au avut din primele zile în fruntea lor un conducător călit în grele bătălii de clasă, care le-a indicat cu precizie sarcinile imediate și le-a trasat cu clarviziune țelurile de perspectivă : Partidul Comunist Român.

Înfruntări tot mai ascuțite

Sub semnul luptei împotriva ocupanților hitleriști și a rămășițelor fasciste din interior, pentru apărarea libertăților democratice dobîndite la 23 August și pentru impunerea unor revendicări economice, în întreaga țară a început să se desfășoare tot mai intens procesul de încadrare a maselor în rîndurile organizațiilor democratice. În frunte cu partidul său revoluționar, clasa muncitoare care fusese hegemonul insurecției s-a manifestat și după 23 August ca forța socială cea mai combativă, cea mai înaintată a poporului nostru. Cu conștiința sa de clasă, cu experiența sa îndelungată de luptă, proletariatul, la chemarea și sub conducerea P.C.R., a

păşit primul pe calea întăririi şi dezvoltării organizaţiilor sale, influenţînd totodată şi sprijinind activ lupta aliaţilor săi fireşti : ţărănimea, păturile mijlocii de la oraşe, intelectualitatea. La mitingurile şi întrunirile populare, numărînd sute de mii de participanţi, masele şi-au exprimat adeziunea la lozincile lansate de comunişti privind lupta împotriva fascismului intern şi extern, curăţirea aparatului de stat de elementele vechiului regim, democratizarea vieţii publice, limitarea exploatării capitaliste şi moşiereşti, accesul păturilor muncitoare la conducerea treburilor publice, promovarea unei politici externe corespunzătoare intereselor poporului român.

Lupta antifascistă se dezvolta astfel în revoluţie populară, căpătînd cu fiecare zi obiective tot mai complexe. Două evenimente remarcabile petrecute la începutul lunii septembrie au sporit considerabil potenţialul revoluţionar şi au creat noi premise pentru succese ulterioare. În ziua de 1 septembrie, potrivit unui acord realizat în cadrul Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. şi P.S.D., a fost creată Comisia de organizare a mişcării sindicale unite din România. Astfel a fost închis unul dintre canalele posibile de dezbinare a forţelor muncitoreşti, dînd în acelaşi timp un puternic impuls dezvoltării organizării clasei muncitoare în sindicate. Cinci zile mai tîrziu, din iniţiativa comuniştilor, s-a constituit Grupul patriotic antihitlerist, din care făceau parte Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor şi Partidul Socialist-Ţărănesc. Temelia unităţii tuturor forţelor revoluţionare şi democratice căpăta astfel un nou liant, avînd la bază obiectivele complexe ale epocii istorice inaugurate de insurecţie.

Concomitent s-a produs, în ritm rapid, o nouă polarizare a forţelor de clasă. Vremelnic, partidele muncitoreşti au continuat să conlucreze cu partidele burgheze (naţional-ţărănesc şi liberal) în cadrul Blocului Naţional-Democrat şi al guvernului prezidat de generalul C. Sănătescu, pe baza acordului din iunie. Ca rezultat al acestei conlucrări, s-a asigurat participarea cu maximum de forţe la războiul antihitlerist, semnarea Convenţiei de armistiţiu, adoptarea unor măsuri cu conţinut antifascist şi democratic etc. Fiecare zi însă, şi fiecare dintre măsurile adoptate prilejuiau o înfruntare tot mai ascuţită între partidele muncitoreşti şi partidele burgheze. Reprezentanţii P.C.R. şi P.S.D. se pronunţau pentru aplicarea consecventă a unor măsuri care să asigure lichidarea rămăşiţelor regimului antonescian şi ale fascismului ; reprezentanţii P.N.Ţ., P.N.L. şi ai cercurilor Palatului tindeau, dimpotrivă, să întîrzie, sub diferite pretexte, acţiunile de democratizare şi, mai ales, să excludă orice participare a maselor la înfăptuirea lor. Primii cereau insistent legiferarea unor cuceriri democratice, ca, de pildă, a dreptului de organizare ; ultimii erau, în fapt, împotriva acordării de drepturi şi libertăţi democratice mai largi, arătîndu-se, în schimb, foarte preocupaţi să stăvilească „amestecul" maselor în soluţionarea problemelor de interes obştesc.

În Consiliul de Miniştri

Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri din perioada aceea ne dau posibilitatea să reconstituim în linii mari atmosfera în care se desfăşurau dezbaterile. Iuliu Maniu, preşedintele P.N.Ţ., era învestit oficial numai în postul de ministru secretar de stat fără portofoliu, dar manevra pe ceilalţi exponenţi ai burgheziei şi moşierimii, care lansau repetate atacuri la adresa organizaţiilor democratice şi în special a partidului comunist. În cîteva şedinţe ale guvernului, de pildă, comuniştilor li s-a cerut insistent să desfiinţeze gărzile muncitoreşti sau, cel puţin, să le pună sub controlul organelor poliţieneşti, înţesate în vremea aceea cu elemente antonesciene şi fasciste. Lucreţiu Pătrăşcanu, care reprezenta partidul comunist în guvern, a respins însă cu fermitate asemenea tentative, demascînd consecvent manevrele miniştrilor burghezi. Pentru exemplificare reproducem următorul fragment din stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 17 septembrie 1944 :

„Dl. general A. Aldea, ministrul afacerilor interne : Dorinţa guvernului, exprimată în Consiliul de Miniştri, este ca să nu fie cineva înarmat. O spun deschis : dorinţa guvernului a fost aceasta [...]

Dl. L. Pătrăşcanu, ministru de stat : Noi v-am spus de ce sînt înarmate gărzile. Vă stăm la dispoziţie (pentru discuţii în legătură cu evidenţa şi legalizarea atribuţiilor gărzilor muncitoreşti — **n.n.**) ; v-am dat un om de legătură.

Dl. general A. Aldea, ministrul afacerilor interne : Peste capul guvernului şi peste capul celorlalte partide, dv. vreţi să apăraţi gărzile.

Dl. L. Pătrăşcanu, ministru de stat : Am vrut să avem un instrument cu care să apărăm democraţia. De democraţie imbecilă ne-am săturat" [1].

Este lesne de înţeles rumoarea pe care au produs-o cuvintele lui L. D. Pătrăşcanu. Iuliu

---

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 3469. Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din 17 septembrie 1944.

Folosind cu succes libertatea de întrunire cucerită la 23 August, comuniștii au organizat în întreaga țară nenumărate mitinguri și întruniri populare. (Aspect de la mitingul desfășurat pe stadionul ANEF din Capitală, 24 septembrie 1944)

Constituirea F.N.D. a sporit influența și capacitatea de organizare a tuturor partidelor și grupărilor democratice. (Întrunire populară la Arad, octombrie 1944)

Maniu, care de regulă intervenea în discuții prin scurte sentințe, s-a simțit obligat de data aceasta să rostească o amplă filipică și să justifice vechile rînduieli...

În aceste condiții, nici în cadrul Blocului Național Democrat, nici în acela al guvernului nu se putea desfășura o activitate constructivă. Nu numai că măsurile de democratizare a țării erau tergiversate, dar existau simptome care dovedeau că tăișul represiv al organelor de stat începea, lent dar vizibil, să se îndrepte împotriva maselor. În mai multe localități autoritățile au făcut tentative de a interzice ținerea unor întruniri populare. Procesul de organizare, îndeosebi în sindicate, era frînat pe motiv că nu se adoptase încă o legislație în acest sens.

Blocul Național Democrat și guvernul prezidat de C. Sănătescu deveneau o stavilă în calea dezvoltării luptei maselor. Istorice, ele își trăiseră traiul.

Largul ecou al unei platforme

Două trăsături importante au caracterizat lupta forțelor revoluționare și democratice după 23 August : spiritul ofensiv mereu mai accentuat și deținerea constantă a inițiativei în mîinile maselor. Apreciind lucid raporturile de forțe și stadiul atins în dezvoltarea revoluției, la 24 septembrie, în cadrul unui miting ținut pe stadionul A.N.E.F. din Capitală, la care au participat 25 000 de persoane, conducerea partidului comunist a dezavuat public activitatea partidelor burgheze în cadrul Blocului Național Democrat și a chemat masele să înfăptuiască ele însele sarcinile democratizării țării, pe care exponenții claselor exploatatoare din guvern o sabotau. A doua zi, C.C. al P.C.R. a dat publicității cunoscutul „Proiect de platformă a Frontului Național Democrat", document care era, în fond un program amplu al etapei desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Platforma înscria, ca prevederi de bază, participarea cu toate forțele la lupta pentru înfrîngerea celui de-al III-lea Reich, democratizarea aparatului de stat și a instituțiilor publice, realizarea unei reforme agrare democratice menite să lichideze moșierimea ca clasă, promovarea culturii și artei puse în slujba dezvoltării progresive a României, aducerea la cîrma țării a unui guvern democrat. Aceste prevederi, corespunzătoare caracterului agrar, antifeudal și antiimperialist al revoluției, prezentau un interes major pentru toate categoriile de oameni ai muncii. Așa se și explică, de altfel, ecoul larg pe care platforma l-a avut în mase imediat după apariție, precum și aderiunea, în decurs de două săptămîni numai, a tuturor partidelor și organizațiilor democratice la propunerea comuniștilor privind crearea noii coaliții de forțe politice : Frontul Național Democrat.

La 12 octombrie, reprezentanții P.C.R., P.S.D., ai mișcării sindicale, Uniunii Patrioților și Frontului Plugarilor au semnat procesul-verbal de constituire a Frontului Național Democrat. Regulamentul noii grupări prevedea expres că F.N.D. nu era „un supra-partid", partidele și organizațiile componente păstrîndu-și „intacte ființa lor proprie de partid, programul, organizația și activitatea lor specifică, numai acțiunea lor devenind comună în chestiunile asupra cărora decide consiliul F.N.D." [2] În seara zilei de 12 octombrie, conducerile partidelor național-țărănesc și liberal au fost încunoștiințate oficial despre desființarea Blocului Național Democrat și au fost invitate să adere la F.N.D., pe baza platformei-program.

Elaborarea platformei-program din septembrie și apoi constituirea Frontului Național Democrat au avut o mare însemnătate politică. S-a asigurat concentrarea, în jurul partidului comunist, pe baza unui singur program unanim acceptat, a tuturor grupărilor democratice care militau în vederea dezvoltării progresive a țării noastre. Prin detașarea lor de partidele burgheze, care se situau pe poziții ostile prefacerilor democratice spre care năzuiau masele s-a accelerat procesul de regrupare politică. În sfîrșit, prin denunțarea acordului cu partidele burgheze, F.N.D. a fost capabil să aleagă momentul pentru a declanșa criza de guvern, ceea ce va contribui sensibil la modificarea raporturilor de forțe pe arena politică.

Guvernul demisionează, dar rămîne pe loc

Partidele național-țărănesc și liberal, ca și cercurile Palatului au fost surprinse complet nepregătite de acest curs al evenimentelor. Ele au început să dea din colț în colț, să improvizeze soluții, să se contrazică compromițîndu-se în fața opiniei publice prin inconsecvențe de-a dreptul ridicole. Astfel, ținînd seama de ecoul favorabil pe care lansarea proiectului de platformă a F.N.D. l-a găsit în masele largi și neavînd un program propriu pe care să i-l contrapună, conducerea P.N.Ț., prin presa respectivă, a fost silită să aprecieze la început pozitiv documentul elaborat de comuniști, exprimîndu-și cu fățărnicie doar neaumerirea că se făcea atîta tapaj în jurul unor

[2] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosarul nr. 143, filele 1, 2.

puncte programatice pe care de multă vreme le-ar fi promovat și național-țărăniștii. Cîteva zile mai tîrziu, presa lui Maniu a început însă să facă rezerve, afirmînd că proiectul de platformă cuprindea prevederi bune, dar că multe dintre ele nu erau, cel puțin pentru moment, realizabile... Ulterior, înteținд criticile la adresa proiectului de platformă, conducerea P.N.Ț. a anunțat zgomotos că are „aproape gata" propriul său program care va da soluțiile adecvate tuturor problemelor țării. Promisă „pentru curînd", publicarea acestui program nu s-a mai făcut niciodată. În schimb, un „manifest-program" lansat de P.N.Ț. în a doua jumătate a lunii octombrie va încerca, zadarnic, să reînvie teoria statului țărănesc și unele puncte din vechiul program pe care P.N.Ț. îl considerase bun în anul... 1936 ! Desigur, P.N.Ț. avea un program : menținerea vechilor rînduieli burghezo-moșierești, dar pe o asemenea poziție nu îndrăznea să se prezinte în fața maselor. În aceeași situație se găseau și liberalii, deși aceștia, cu mai puține ocolișuri, au respins proiectul de platformă a F.N.D., fără să-i opună nici ei vreun program propriu.

Tot atît de nepregătite au fost surprinse cercurile reacționare și de declanșarea crizei de guvern. În seara zilei de 12 octombrie, cînd au fost invitate să adere la F.N.D. și să participe la constituirea unui nou guvern, conducerile P.N.Ț. și P.N.L. au solicitat „timp de gîndire". Timpul de gîndire a trecut, iar răspunsul lor nu a venit. Adevărul este că partidele burgheze erau mulțumite de guvernul Sănătescu, pe care-l dirijau din umbră, și doreau să-i prelungească cît mai mult existența ,consolidîndu-i pozițiile, fiind dispuse să accepte doar eventualele remanieri. Pînă la jumătatea lunii octombrie, guvernul niai nu a manifestat de altfel vreo intenție să părăsească scena, cu toate că era supus unor critici ascuțite în presa democratică și la întrunirile populare.

În aceste condiții, pentru a forța plecarea guvernului, reprezentanții partidelor comunist și social-democrat în guvern și-au prezentat, la 16 octombrie, demisia, făcînd cunoscut că F.N.D. nu mai are nici o încredere în acest cabinet și consideră menținerea lui contrarie intereselor maselor. Primul ministru s-a simțit nevoit să prezinte regelui demisia întregului cabinet, iar Mihai a acceptat-o, fapt consemnat și de unele organe de presă. Aceasta deschidea calea normală de soluționare a crizei de guvern prin tratative între grupările interesate. Maniu și Brătianu nu renunțaseră însă la ideea prelungirii existenței vechiului cabinet. De aceea — fapt fără precedent în istoria vieții politice din țara noastră — ei au făcut demersuri

Frontul Național Democratic al Tineretului

Dacă tineretul vrea un guvern care să-l ajute în rezolvarea problemelor sale, atunci el trebue să ducă lupta alături de toate forțele democratice pentru a putea avea un asemenea guvern.

Frontul Național-Democratic al tineretului să se îngrijească de organizarea întregii vieți a tineretului. Pe lîngă organizarea luptei pentru îmbunătățirea condițiunilor de muncă și de trai a întregului tineret, Frontul Național-Democratic al tineretului, să ajute și la organizarea vieții culturale și sportive a tineretului. Frontul Național-Democratic al tineretului trebue să dea un sprijin prețios pentru lichidarea analfabetismului și ridicarea nivelului cultural și științific al întregului tineret.

Nicolae Ceaușescu

Tineretul a adus o importantă contribuție la lupta pentru înfăptuirea cu succes a sarcinilor revoluției. Tovarășul Nicolae Ceaușescu, în articolul din care reproducem pasajele de mai sus, sublinia că problemele tineretului nu-și puteau găsi soluționarea decît prin lupta comună a tuturor forțelor democratice, în vederea instituirii unui guvern muncitoresc-țărănesc care să asigure condițiile necesare dezvoltării României pe calea progresului economic, social, cultural-științific și politic („Scînteia", 15 octombrie 1944)

cu totul neuzitate — pe lîngă ex-premierul Sănătescu să revină asupra demisiei și pe lîngă rege să revină asupra acceptării ei. A doua zi, opinia publică a aflat cu indignare că guvernul demisionar... refuza să demisioneze. Ședințele Consiliului de Miniștri au fost reluate, de data aceasta în absența reprezentanților P.C.R. și P.S.D. Rămași între ei, „în familie", miniștrii reacționari au început să discute deschis adoptarea unor măsuri împotriva mișcării sindicale, considerată ilegală, pentru stăvilirea procesului democratizării aparatului de stat și reprimarea oricărei așazise încălcări a „ordinii publice". Țara avea de fapt acum un guvern omogen reacționar ; ofensivei revoluționare, exponenții claselor exploatatoare încercau să-i răspundă prin inițierea unei contraofensive.

A fost un moment greu, unul dintre cele mai grele survenite în cursul aprigelor bătălii politice de după 23 August. Manevra cercurilor reacționare trebuia dejucată, guvernul trebuia silit să plece fără întîrziere, înainte de a avea răgazul să adopte și să aplice măsurile represive pe care le plănuia. Hotărîtoare în acest sens putea fi numai lupta maselor populare.

Tocmai în această direcție și-au concentrat eforturile comuniștii, orientînd activitatea tuturor partidelor și organizațiilor încadrate în F.N.D. spre sarcina esențială a momentului : mobilizarea maselor largi populare în vederea doborîrii imediate a guvernului.

Forma principală de luptă au devenit mitingurile și adunările populare. Încă în după-amiaza zilei de 19 octombrie — imediat ce a devenit cunoscută rămînerea la putere a guvernului Sănătescu —, 60 000 de bucureșteni au luat parte la o manifestație de protest. Timp de cîteva ore, coloanele de demonstranți s-au scurs pe arterele principale ale Capitalei, spre piața Universității, unde vorbeau conducătorii F.N.D. Semnificativ pentru starea de spirit care domnea a fost faptul că, la sfîrșitul demonstrației, participanții nu voiau să se întoarcă acasă pînă cînd nu li se va comunica demisia guvernului. După manifestație, Consiliul Național al F.N.D. a lansat un apel către masele populare din întreaga țară, în care se spunea, printre altele : „Poporul român și țara nu pot sacrifica totul pentru ambiția unor oameni care vor să se pună de-a curmezișul intereselor națiunii. Interesele vitale ale poporului român cer înlăturarea imediată a guvernului falimentar, cer înlăturarea din aparatul de stat a elementelor fasciste, profasciste, reacționare..." [3]

[3] „Scînteia" nr. 32, din 22 octombrie 1944.

O satisfacție prematură

Mobilizați de partidul comunist și de celelalte organizații încadrate în F.N.D., în ziua de 22 octombrie, zeci de mii de oameni ai muncii — muncitori, țărani, intelectuali — au luat parte la mitingurile, întrunirile și demonstrațiile organizate la Brăila (5 000 de participanți), Iași (10 000), Petroșeni (20 000), Lupeni (25 000) și în alte localități ca Timișoara, Arad, Constanța, Ploiești, Sibiu, Craiova etc. Moțiunile adoptate de participanți susțineau două revendicări de bază : plecarea imediată a guvernului și sprijinirea necondiționată a Frontului Național Democrat. Încercările partidelor național-țărănesc și liberal de a organiza contramanifestații nu numai că au eșuat lamentabil, datorită numărului extrem de redus al participanților, dar au și dus la o gravă compromitere a grupărilor burgheze, datorită actelor banditești săvîrșite de foștii legionari care se refugiaseră în rîndurile lor.

Avîntul luptei pentru alungarea guvernului reacționar și-a găsit o elocventă expresie și în intensificarea procesului de democratizare, pe cale revoluționară, a întreprinderilor și instituțiilor, de ocupare a primăriilor, proces care a început să se extindă. Un eveniment important s-a petrecut la 28 octombrie, cînd masele populare au ocupat cu forța primăria orașului Galați și prefectura județului Covurlui. A fost prima din șirul de prefecturi pe care masele populare le-au ocupat pînă la 6 Martie 1945.

În aceste împrejurări, reprezentanții claselor exploatatoare au fost nevoiți să abandoneze ideea menținerii vechiului guvern și să vină la masa tratativelor. Primele care au cedat au fost cercurile Palatului, puternic îngrijorate de evoluția evenimentelor. La una din audiențe, relatează în însemnările lui manuscrise N. Pascu — fruntaș național-țărănist — liderii P.N.Ț. și P.N.L. l-au găsit pe rege „foarte abătut, gata să plîngă" [4]. Tratativele s-au desfășurat însă foarte anevoios, partidele burgheze și cercurile Palatului recurgînd la vechea tactică a tergiversărilor și pertractărilor, pentru a cîștiga timp. Inițial, ele au refuzat includerea reprezentanților unor grupări democratice în guvern. Apoi au încercat să-l impună ca prim-ministru pe generalul Nicolae Rădescu, deși era cunoscută ostilitatea F.N.D. față de el. Ulterior, au recurs, rînd pe rînd, la tocmeli asupra repartiției portofoliilor, urmărind să încredințeze reprezentanților F.N.D. ministerele mai puțin importante și încercînd să reducă sau să lărgească numărul ministerelor, în funcție de interesele de moment etc. Partidele democratice

[4] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 9158, fila 46

drum nou

ORGAN DE LUPTĂ PENTRU LIBERTATE ȘI PROGRES

Adunarea Frontului Național-Democratic
din Brașov

Muncitorimea și țărănimea s-a manifestat puternic pentru ... guvern al Frontului Național Democratic și pentru o grabnică ... și reală democratizare a țării. Pășurile muncitoare ale țării ... ieri au dat dovadă de disciplină și stăpânire de sine cer ... părăsirea tărâmului din administrația statului și o viață mai ...

Vrem un guvern al Frontului Național Democratic

... ă los: strigătul maselor la întrunirea de ieri

Banatul vrea un guvern al Frontului Național-Democratic

La Timișoara 15.000 de muncitori, țărani și răzeșești cer schimbarea Guvernului

La Arad, Lugoj, Caransebeș și Oravița mii și mii de democrați manifestă pentru același ...

Marea manifestație din județul Tutova

Mii de țărani, muncitori și intelectuali cer guvern de Front Național Democratic

... de oțeni, muncitori și ... | ... | ... |

SEMNAL

REVELAȚII ALE PUTNEI

Putna — cu întregul ei complex — se află din nou în atenția cercetătorilor. Întreprinse mai mult cu scopul unor restaurări viitoare, lucrările de cercetare, bazate îndeosebi pe săpăturile arheologice au pus în evidență aspecte cu totul noi.

Din datele de șantier — neprelucrate încă — reținem pe cele privind ceramica, de o mare frumusețe — exprimînd nu numai un anume rafinament artistic, relații de schimb cu centrele comerciale occidentale, ci și serioase potențe economice. Datorită ceramicii recent descoperite, Putna se arată într-o lumină cu totul nouă în raport cu cea știută pînă acum.

Deosebit de interesante au fost lucrările privind necropola. Cercetările au pus în evidență date suplimentare cu privire la situația mormintelor Mariei de Mangop, Bogdan și ale altora.

După o lungă perioadă de reticențe, se intenționează deschiderea criptei în care a fost depus Ștefan cel Mare. La data cînd am aflat aceste amănunte, specialiștii erau preocupați de studierea problemelor privind construcția și amplasarea criptei domnitorului. Analizele antropologice — în ipoteza că mormîntul lui Ștefan va fi deschis — vor permite elucidarea multor probleme legate de persoana voievodului.

SCRISORI INEDITE

Recent, Viorica Ștefania Vulcănescu, fiica lui Constantin Șoban-Făgețel — fondatorul revistei „Ramuri" din Craiova —, a pus la dispoziția Arhivelor statului 1 171 de scrisori inedite, adresate revistei craiovene, între anii 1905 și 1947, de colaboratorii publicației.

Spre știința cititorilor și cercetătorilor semnalăm prezența, în această valoroasă colecție, a scrisorilor unor personalități de frunte ale vieții cultural-științifice românești din această perioadă. Alături de scriitori ca: Ion Agîrbiceanu, D. Anghel, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, Mihail Sadoveanu, Alexandru Sahia etc. printre semnatarii scrisorilor se numără și marii noștri istorici Vasile Pârvan și Nicolae Iorga.

O statistică pe „ocupații" a valoroasei colecții relevă o interesantă configurație a colaboratorilor revistei, rolul acesteia ca polarizator și factor de cultură.

SURPRIZELE ANTROPOLOGIEI

La Ferigile (județul Vîlcea) a fost studiată, cu cîtva timp în urmă, o interesantă necropolă halsttatiană. Datorită inventarului lor, alcătuit din echipament militar și piese de harnașament, mormintele cercetate au fost considerate ca aparținînd unor luptători. Aprecierea părea firească. O analiză antropologică a oaselor incinerate a pus însă în evidență amănunte surprinzătoare. Incinerații erau... copii. Unii (cei mai mulți) chiar foarte mici (7-8 luni), cel mai „mare" avînd 11-12 ani!

„Luptători" atît de mici? S-a presupus că morții ar fi fost copiii unor căpetenii și că armele erau depuse acolo în chip ritual, pentru ca fiii să-i continue pe... părinți.

Dar, cercetarea mai multor morminte a scos la iveală același lucru: toți incinerații erau copii și toți aveau echipamentul militar al unor căpetenii.

O întrebare nouă se ridică în fața cercetătorilor: de unde atît de multe căpetenii?

Extinderea cercetărilor la o altă necropolă situată în apropiere (la Tigveni, județul Argeș) va adînci sau va elucida, poate, enigma mormintelor de „luptători" de la Ferigile.

S-a împlinit un an de la apariția rubricii MEMENTO, care, după părerea noastră, și-a atins scopul, semnalînd evenimentele istorice mai importante ale fiecăreia dintre cele 12 luni. Menținerea ei pentru 1970 ar însemna, în mare parte, o repetare, de care ar suferi cititorii fideli ai „Magazinului istoric". Celor interesați să urmărească „ritmurile timpului", le recomandăm să se adreseze eruditei lucrări „Istoria lumii în date" (București, Editura enciclopedică română, 1969).

În ce ne privește, vom inaugura, o dată cu numărul 1/1970, rubrica „Din presa de acum o sută de ani", care va evoca crîmpeie semnificative și pitorești din istoria secolului trecut.

CAROL AL XII-LEA

FRUCTELE AMARE ALE MÎNIEI

E. V. TARLE

Carol al XII-lea, ambiţiosul rege al Suediei...

...şi cel care i-a spulberat speranţele de hegemonie în Europa, Petru I, ţarul Rusiei

În ultimii ani ai vieţii sale, academicianul Evgheni Viktorovici Tarle, cunoscutul autor al biografiilor lui Napoleon şi Talleyrand şi al Războiului Crimeii, *a studiat îndeaproape cele mai primejdioase agresiuni înfruntate de poporul rus în lunga sa istorie : invazia suedeză din primul deceniu al secolului al XVIII-lea, invazia lui Napoleon din 1812 şi invazia hitleristă din 1941. Intenţia istoricului sovietic a fost de a arăta în această trilogie eroismul maselor populare din Rusia ca factor hotărîtor în victoriile dobîndite asupra cotropitorilor din cele trei veacuri succesive şi eşecul acestora de a cuceri şi aservi ţara şi poporul rus.*

Murind în 1955, Tarle nu a izbutit să scrie decît prima parte a trilogiei, intitulată Războiul Nordului şi invazia suedeză în Rusia. *Bizuindu-se pe cercetările istoricilor ruşi dinaintea revoluţiei, precum şi ale unor istorici sovietici, folosind surse inedite, extrase din arhive, confruntînd mărturii divergente sau contradictorii, autorul a ajuns la o serie de aprecieri şi concluzii importante.*

Lucrarea cuprinde şase mari capitole. Primul este o expunere a evenimentelor din timpul războiului nordic înainte de invazia lui Carol al XII-lea în Rusia. Următoarele patru capitole se ocupă de această invazie, începută în primăvara anului 1708, considerînd faptele petrecute pînă la dezastrul complet al armatei suedeze (socotită pe atunci cea mai valoroasă forţă militară a Occidentului) la Poltava (27 iunie 1709) şi Perevolocina (30 iunie 1709), în urma căruia Carol al XII-lea se refugiază în Turcia. Ultimul capitol analizează consecinţele politice ale celor două bătălii, atît pentru Suedia cît şi pentru Rusia.

Ultima operă a lui Tarle nu a fost tradusă în româneşte. Am ales pentru cititorii noştri cîteva dintre cele mai interesante fragmente. Înainte de a da cuvîntul lui Tarle, reamintim că războiul nordic a izbucnit în 1700. Danemarca rîvnea la o parte

din domeniile ducelui de Holstein-Gottorp, aliatul regelui suedez ; August al II-lea, regele Poloniei, voia să ocupe Livonia (Letonia și Estonia de astăzi), care aparținuse Rusiei și fusese anexată Suediei în 1617, iar Petru I lupta pentru redobîndirea Ingriei (partea de sud a Finlandei), acaparată de suedezi în același an.

Carol al XII-lea a reușit să învingă repede Danemarca și Polonia. Dar Petru I s-a dovedit un adversar infinit mai dificil : el a izbutit să recucerească treptat Ingria în 1700—1704, Estlanda în 1703—1704 și Livonia în 1704—1705. Carol avea planuri megalomane : hotărîse să ajungă pînă la Moscova, să-l înlăture pe Petru de la tron și în locul lui să-l urce fie pe țareviciul Aleksei, fie pe tînărul șleahtic polonez, Iacob Sobieski. Nordul Rusiei, cuprinzînd orașele Pskov și Novgorod, urma să revină Suediei, iar Ucraina și alte teritorii occidentale — Poloniei.

Dar înfrîngerea de la Poltava i-a năruit toate aceste proiecte. Carol nu a revenit în Suedia decît în 1715 și a fost ucis, la 1 decembrie 1718, în cursul unui război pe care l-a prelungit fără nici o speranță.

La 30 august 1721, regele Frederic (soțul surorii lui Carol, Ulrica-Eleonora, singura sa moștenitoare) a semnat pacea la Nystadt, acceptînd condițiile dictate de Petru I.

Un jucător pasionat și îndrăzneț

Personalitatea lui Carol al XII-lea a atras, încă din Secolul Luminilor, atenția istoricilor, publiciștilor și filozofilor, care, cum a făcut-o Voltaire, au încercat să rezolve enigma pe care o reprezenta psihologia acestui om atît de notoriu pentru istoria țării sale.

Închis și taciturn, Carol nu-și împărtășea aproape niciodată planurile și ideile, nici chiar celor cărora, judecînd după rolul lor în timpul domniei sale, le acorda mare încredere. Cei din preajma lui — generali și consilieri, lingușitori și favoriți — nu se puteau lăuda că regele le cere sfatul : nu-i lua în seamă nici cînd era vorba de probleme politice-cheie și nici atunci cînd se ocupa de chestiuni strategice cu caracter de urgență, pe care adesea erau chemați să le rezolve în ultima clipă. Statul său major se obișnuise cu acest mod de a proceda, iar căpeteniile militare nu se mai mirau cînd căpătau astfel de sarcini.

Care să fie oare explicația acestui comportament ? Era lucru știut că regele se temea de pălăvrăgelile anturajului și de spionajul străinilor. Erau, de asemenea, cunoscute orgoliul și incomensurabila sa încredere în sine și în geniul său, precum și credința oarbă în „steaua lui norocoasă". Nu cerea sfaturi și nu avea nevoie de ele — sau cel puțin așa își închipuia. Și mai există încă o explicație, care corespunde unei trăsături a temperamentului său, de loc lipsită de importanță. Carol al XII-lea era din fire un jucător pasionat și îndrăzneț : sub aparența acestui monarh legitim, urmaș al unei vechi dinastii, se ascundea un aventurier de mare anvergură ; setea lui de glorie era, în felul ei, neobișnuită. E-adevărat că îi plăcea să cucerească teritorii cît mai numeroase, dar prețuia încă mai mult admirația pe care i-o arătau ostașii și cei din jur ori de cîte ori săvîrșea cîte o faptă îndrăzneață sau pornea într-o expediție inutilă, riscîndu-și fără rost viața, libertatea, succesele din trecut și speranțele de viitor.

Conștient că nici unul dintre sfetnicii și generalii săi, oricît de apropiați, activi sau temerari ar fi fost, n-ar fi aprobat neașteptatele lui hotărîri — extravagante și fantastice —, el încerca mai totdeauna să-i ia prin surprindere și să-i pună în fața faptului împlinit. Absurda sa încăierare cu cazacii, din 16 iunie 1709, în urma căreia a zăcut grav rănit pe o targă tot timpul celor unsprezece zile care au precedat Poltava, nu a uimit pe nimeni ! Nici atacul nocturn, la fel de necugetat, întreprins, împreună cu trei însoțitori, la 1 decembrie 1718, pentru a verifica adîncimea tranșeei din fața fortăreței norvegiene Frederikshald n-a avut darul să uimească. Numai că atunci și-a găsit moartea, ucis fiind fie de un glonte rătăcit, fie de un glonte tras de un dușman sau de un trădător — nici azi nu se știe — tocmai în clipa cînd s-a înălțat deasupra parapetului din dorința de a-și arăta curajul.

În cursul nesfîrșitelor războaie purtate de Carol al XII-lea, astfel de acte, inutile și nesăbuite, se petreceau aproape zilnic.

La începutul lunii septembrie 1707, de pildă, pe cînd trecea prin fața Dresdei, regele a dat pinteni calului, a pornit în galop și, întovărășit de cinci călăreți ce nu-i aflaseră gîndul, s-a despărțit de oaste. A gonit ziua întreagă, iar către seară a ajuns la regele sau, mai precis, la marele elector al Saxei, August, pe care, nu demult îl silise să renunțe la coroana Poloniei. Marele elector l-a primit uluit, iar Carol a declarat cu zîmbetul pe buze că venise să-și ia rămas bun de la el (după cum povestește Pușkin „venise în goană să-și ia cina la inamic"). Că regele Su-

Stindard suedez cu inițiala lui Carol al XII-lea

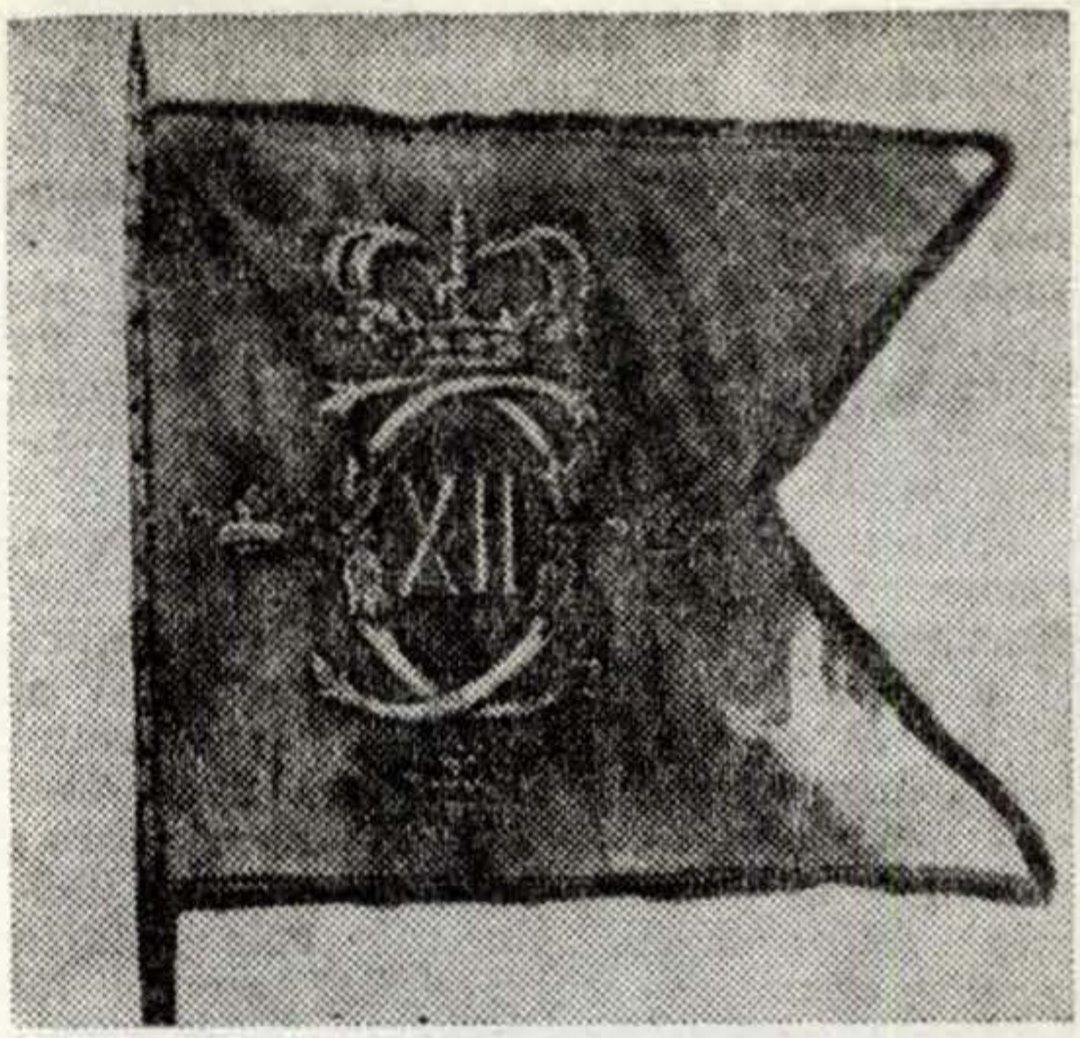

ediei nu a fost făcut prizonier s-a datorat doar faptului că atît August cît și ministrul său, Flemming, nu și-au putut crede ochilor văzîndu-l. Cînd și-au revenit, Carol era departe.

Așa proceda întotdeauna. După primele sale victorii, trăsese concluzia definitivă că în conducerea războaielor nu se putea bizui decît pe sine și că extravaganțele lui, cu cît erau mai făr' de noimă, cu atît păreau mai geniale.

Era de așteptat ca această trăsătură să aibă urmări nefaste în activitatea de războinic a regelui, în ciuda calităților sale militare — unanim recunoscute de toți istoricii vremii —, în ciuda vitejiei, a fermității și a energiei sale de neînfrînt. Nu și-a precupețit niciodată viața, dar nu a cruțat-o nici pe a celorlalți. Și în treacăt fie zis, deși contemporanilor nu li se părea cruzimea lui excesivă, Carol a fost totuși unul dintre cei mai sîngeroși oameni ai secolului. Atunci cînd, de pildă, vrăjmașul său, Patkul (agent secret al lui Petru I — *n.n.*) i-a căzut în mîini, Carol a poruncit uciderea lui prin tragere pe roată. Cînd a aflat că ofițerul însărcinat cu executarea înspăimîntătorului supliciu a ordonat călăului să taie capul condamnatului cu o clipă mai devreme decît fusese stabilit, regele s-a înfuriat și a pedepsit aspru pe ofițerul ce se făcuse vinovat de prea multă clemență.

De la Alexandru cel Mare la Don Quijote

Dar firea nu i-a fost dăunătoare regelui Carol al XII-lea numai în privința carierei militare, ci a avut grave repercusiuni mai cu seamă asupra activității sale pe plan diplomatic. Dacă în domeniul operațiilor militare, defectele lui erau atenuate de anumite calități înnăscute de conducător de oști, pe tărîmul relațiilor politice și diplomatice, regele a dat dovadă, de la început pînă la sfîrșit — atît în strălucita perioadă a victoriilor sale, cît și în anii de nenorocire —, de o deplorabilă incapacitate și de o totală lipsă de talent.

Carol al XII-lea considera pierdut timpul petrecut în conciliabule lungi și plicticoase cu domnii în straie civile, cu jabouri de dantelă, veniți de la Viena, Paris, Copenhaga și Haga, socotind mai eficace înfrîngerea unei armate străine, cucerirea unei capitale, distrugerea unei căi de comunicație, pentru a obține ceea ce dorea fără ajutorul acestor domni. Nu avea darul elocvenței și nu-i plăceau cei care vorbeau prea mult și prea bine. Și mai puțin se pricepea el însă în politica internațională. [...]

În cei mai bine de douăzeci de ani cît a domnit, Carol al XII-lea a dispus necondiționat de marile rezerve materiale și umane ale Suediei, dar de mare folos i-au fost și calitățile sale personale. Prompt în timpul luptelor, nu-și pierdea niciodată prezența de spirit, știind să-și schimbe la nevoie, sub ploaia de ghiulele, planul bătăliei. De o deosebită rezistență din punct de vedere fizic, îndura fără să crîcnească lipsa hranei, ba chiar și a apei, neșovăind să bea din mocirle sau bălți. Să nu uităm că a murit tînăr, în jurul vîrstei de 36 de ani, că a început războiul împotriva Rusiei la 18 ani și că la Poltava nu avea mai mult de 26 de ani. Modul lui auster de a trăi au inspirat respect celor din jur.

Dar cu toate însușirile sale, după lungi și strălucite succese, domnia lui Carol al XII-lea s-a încheiat printr-un eșec total, prin pierderea armatei și prin slăbirea catastrofală și ireparabilă a puterii politice a Suediei. Ca om, acest nedezmințit orgolios, îndrăgostit de glorie și trăind doar pentru glorie, acest rege pe care pînă în ajunul Poltavei Europa occidentală l-a preamărit în versuri și proză ca pe un Alexandru cel Mare al secolului al XVIII-lea, acest îndrăzneț conducător de oști a sfîrșit torturat de rușine și gînduri de sinucidere : „Mai bine să se spună despre mine că sînt nebun decît laș" — a declarat el după încăierarea de la Bender. Chinuit de conștiința falimentului iremediabil al întregii sale vieți, al întregii sale activități, de pierderea reputației la care ținea mai mult ca la ochii din cap, se închisese în tăcere, fără să încerce să se justifice și fără să se lamenteze.

Suedia a suferit mult de pe urma cusururilor acestui rege care la vîrsta de 15 ani a fost învestit cu puterea de monarh

absolut. Nu întîmplător nefericitul general Loewenhaupt, luat prizonier de ruși la Poltava și mort departe de patrie, și-a intitulat memoriile, apărute postum, **Consecințele fatale ale puterii absolute și fructele amare ale mîniei.** Jignit pe nedrept de suveranul său, responsabil, de altfel, și de trista lui soartă, Loewenhaupt și-a exprimat pe această cale indignarea față de nefastele urmări ale arbitrariului regal.

Înspăimîntătorul dezastru de la Poltava, rușinoasa capitulare de la Perevolocina, pierderea definitivă a provinciilor baltice și a Finlandei nu l-au făcut pe Carol al XII-lea să se schimbe. După extravagantul său „război cu turcii" de la Bender, Europa nu-l mai asemuia cu Alexandru cel Mare ; din ce în ce mai des i se spunea Don Quijote. Într-adevăr, planurile sale politice purtau amprenta caracteristică eroului lui Cervantes, constituind o dovadă a nețărmuritei încrederi în sine a suveranului și a imaginației sale neînfrînate. Din nefericire, pentru clasele sociale pe care își sprijinea Carol al XII-lea politica de cuceriri, stăpînul absolut al Suediei nu era un Don Quijote, ci un om posedat de patima mistuitoare a războiului.

Asediatorii asediați

În lucrarea lui E. V. Tarle, bătălia de la Poltava face obiectul unei relatări extrem de amănunțite, pe care spațiul nu ne permite s-o reproducem. Iată foarte pe scurt cum s-au desfășurat evenimentele : Suedezii au început asediul orașului Poltava în aprilie 1709. Pentru Carol al XII-lea, Poltava reprezenta un popas în drumul spre Moscova. Pentru Petru I, Poltava era locul ales pentru bătălia cea mare cu inamicul, în fața căruia armata rusă se retrăsese pînă atunci. Fortificată destul de primitiv, Poltava dispunea de o garnizoană formată din 4 182 de soldați, la care se adăugau 4 270 de tunari și 2 600 de cetățeni înarmați. Treptat, suedezii și aliații lor — cazacii din Zaporojie și cei ai hatmanului Mazeppa — au concentrat sub zidurile orașului 31 000 de oameni. Dar numeroasele asalturi efectuate pînă la 22 iunie au rămas fără rezultat.

Spre sfîrșitul celor aproape trei luni cît a durat asediul, Petru I a sosit pe cîmpul de luptă în fruntea unei armate de 42 000 de soldați, încercuindu-i pe suedezi, care s-au trezit astfel în paradoxala situație a unor asediatori... asediați. În zorii zilei de 27 iunie Carol al XII-lea a pornit la atac ordonînd cavaleriei și infanteriei sale să lichideze cavaleria rusă. Aceasta s-a retras, opunînd însă o îndîrjită rezistență și pricinuind grele pierderi inamicului. A intrat apoi în foc și infanteria lui Petru I, care i-a silit pe suedezi să dea înapoi, capturîndu-le numeroase drapele și tunuri și luînd prizonieri cinci generali și trei miniștri din suita lui Carol. Între orele 9 și 11 a avut loc faza cea mai grea și mai sîngeroasă a bătăliei, care s-a încheiat cu fuga suedezilor ; aceștia au lăsat în urma lor 13 281 de morți. Numărul prizonierilor suedezi luați de ruși la Poltava și, trei zile mai tîrziu, la Perevolocina s-a ridicat la 16 000. Armata lui Carol al XII-lea a fost cu desăvîrșire nimicită.

Pentru a-l zugrăvi mai bine pe regele Suediei, Tarle redă dialogul acestuia cu generalul Gillenkrook, care se opusese la asediul Poltavei :

— Nu precupețiți nici un efort pentru a ataca Poltava, începu regele.

— Maiestatea voastră a hotărît să asedieze orașul ?

— Da. D-ta vei fi cel care va conduce asediul și în această calitate trebuie să ne spui în ce zi vom cuceri orașul. Așa făcea Vauban în Franța, iar d-ta ești micul nostru Vauban.

— Să-l ia dracu pe Vauban. Oricît o fi fost el de grozav, tot ar fi șovăit înainte de a începe un asediu pentru care nu are ce-i trebuie.

— Ca să luăm cu asalt o cocioabă nenorocită ca Poltava avem tot ce ne trebuie, a replicat regele.

— Recunosc că fortificațiile nu sînt cine știe ce, dar garnizoana este puternică, nu-

Opinii despre

ANDREAS FRYXELL

● **Pe măsură ce trecea timpul, devenea (Carol al XII-lea — n.n.) din ce în ce mai nestăpînit și mai încăpățînat ; din ce în ce mai mult îndrăgea războiul ; privea cu din ce în ce mai multă răceală sîngeroasele măceluri și chiar suferințele propriilor săi soldați, ba simțea chiar o sălbatică plăcere în fața crimelor și omorurilor săvîrșite în iureșul bătăliilor. În zadar se plîngeau generalii și încercau să-l mustre pentru nechibzuitele sale acțiuni, pornite în pofida oricărui sfat, care aveau să ducă la nimicirea marii sale armate.**

● **Moartea năprasnică a regelui n-a mișcat multe inimi, nici chiar în rîndurile oștirii sale. Mai mult chiar, nici unul dintre cei mai strălucițl războinici n-a pregetat să se supună noii domnii.**

...După moarte, amintirea sa a dăinuit vreme destul de îndelungată,

mără patru mii de oameni, fără să-i socoți pe cazaci.

Regele îi servi veșnicul său argument :

— Cînd rușii își vor da seama că începem cu adevărat asaltul, se vor preda la prima lovitură de tun trasă asupra orașului.

Gillenkrook cunoștea aceste nefaste iluzii ale suveranului, adînc înrădăcinate în căpățîna lui îndărătnică.

— Lucrul mi se pare puțin probabil. Eu unul cred că rușii se vor apăra pînă la capăt și că asediul ne va istovi infanteria.

— Te asigur că nu va fi nevoie nici măcar să întreprindem un atac.

Lui Gillenkrook nu-i venea să creadă.

— Atunci nu înțeleg cum vom cuceri orașul, în afară de cazul cînd vom avea un noroc extraordinar.

Regele prinse cuvîntul din zbor :

— Da, exact, trebuie să facem ceva extraordinar. Numai astfel vom dobîndi onoare și glorie.

— Da, spuse Gillenkrook, Dumnezeu mi-e martor că toată povestea asta este extraordinară. Numai să nu aibă și un sfîrșit extraordinar.

— la măsurile necesare și vei vedea că totul se va sfîrși cu bine.

Totul s-a sfîrșit cu bine. Dar nu pentru Carol al XII-lea...

Artilerist și pușcaș din oastea lui Petru I (litografie de epocă)

Carol al XII-lea

ca un avertisment împotriva războiului și a planurilor aventuroase.

● **Mari schimbări aduse relativ scurta sa domnie în situația internă a Suediei. Țara decăzuse într-atît încît multe decenii se scurseră înainte ca ea să-și recapete măcar în parte puterea și strălucirea dinainte.**

Istoria lui Carol al XII-lea.

VOLTAIRE

● **Așa muri, la vîrsta de treizeci și șase de ani și jumătate, Carol al XII-lea, rege al Suediei [...] înzestrat cu toate virtuțile unui erou, care însă la el, din pricina excesului, avură repercusiuni tot atît de nefaste ca viciile corespunzătoare. Dîrzenia sa — devenită încăpățînare — duse la nenorocirile din Ucraina și fu cauza care-l țintui cinci ani în Turcia ; generozitatea sa — transformată în nesocotință — ruină Suedia ; curajul său — împins pînă la limita inconștienței — îi pricinui moartea ; la el simțămîntul dreptății se confunda adesea cu cruzimea, iar, mai cu seamă în ultimii ani ai domniei, regala sa autoritate începu să se asemene cu tirania. Marile sale calități — dintre care una singură ar fi ajuns oricărui alt principe să-l facă nemuritor — pricinuiră nenorocirea țării sale... Viața sa trebuie să fie altor regi o pildă și să dovedească cu cît mai folositoare este o domnie pașnică și fericită decît una împovărată de glorie.**

Istoria lui Carol al XII-lea.

MAI BUN N-A FOST NICI UN DOMN

ȘTEFAN ANDREESCU

La 29 aprilie 1614, într-o mișcătoare scrisoare adresată voievodului pribeag Radu Șerban, boierii Țării Românești descriau astfel starea în care ajunsese țara după trei ani de domnie a lui Radu Mihnea, supusul fidel al Porții : „Și domneta până acum nici un lucru adivirit nu ne trimiți, ce numai nădejde ; ce noi într-aciastă nădejde cădem la lucrure foarte grele [...] Acum înțelegem că are turcul gînd să puie în țara noastră pașă..." Din rău în mai rău, timp de două decenii, între 1611 și 1632, situația din Țara Românească nu a făcut decît să se agraveze. Domnii ce se succedau la intervale scurte — Radu Mihnea, Alexandru Iliaș, Gavril Movilă, Alexandru Coconul, Leon Tomșa —, în loc să acționeze energic pentru îndreptarea lucrurilor, cedau frînele puterii în mîna creditorilor străini, cu care se încuscreau și pe care-i înălțau în marile dregătorii, copleșindu-i cu favoruri. Profitorii născoceau noi și noi biruri, cu care secătuiau țara, lovind în același timp în interesele boierimii autohtone, silită din cauza lor să renunțe la cele mai însemnate poziții în ierarhia feudală. Exprimînd nemulțumirea țării întregi față de abuzurile de tot felul, răscoala din 1612, condusă de Bărcan stolnicul din Merișani, Vodă banul și Mihai cămărașul, precum și mișcarea inițiată de Lupul paharnicul Mehedințeanul în 1618, ilustrează din plin tensiunea politică din rîndurile boierimii. Dar abia în 1632 țelul grupării boierilor de țară — păstrători ai tradiției lui Mihai Viteazul — va fi, în sfîrșit, atins prin instalarea ca domn a lui Matei aga din Brîncoveni. Despre el, la sfîrșitul domniei, în 1654, un anonim avea să spună : *„Mai bun domnu de Mateiiu vodă n-au fostu nici un domnu"* (inscripție puțin cunoscută de la un monument din Tîrgoviște).

Viitorul domn Matei Basarab — așa cum ne spune cronica — „din nașterea lui fost-au boiar din sat din Brîncoveni [...] și au ținut în zilele lui Leon vodă județul Românaților de birărie". Prin bunicul său, Vîlsan din Caracal, Matei descindea din puternica familie a Craioveștilor, care-l dăduse pe Neagoe Basarab (1512—1521) și avusese strînse legături de rudenie cu vechea casă domnitoare. Această origine îi justifică, de altfel, adoptarea numelui de „Basarab" îndată după suirea treptelor tronului.

AL DOILEA FIU AL VORNICULUI DANCIUL

Amănunte prea numeroase despre viața și activitatea lui înainte de evenimentele din 1630-1632, din păcate, nu cunoaștem. Pentru prima oară, numele lui Matei, cu titlul de *postelnic*, este menționat într-un document din 12 februarie 1598. La această dată, tatăl său Danciul, fost mare vornic în domniile lui Ștefan Surdul și Alexandru cel Rău (1591-1593), era mort. Documentul arată că soția lui Danciul, jupîneasa Stanca vorniceasa, împreună cu fiii Barbul și Matei postelnic și fiica ei Calea, căsătorită cu Calotă banul, au dăruit o jumătate de ocină de la Hărvătești slugii lor Alexie. Dania aceasta pare a fi legată de împrejurările, încă nelimpezite, ale morții părintelui lui Matei

Basarab. Într-adevăr, din inscripţia de pe piatra de mormînt a lui Danciul vornicul, de la mănăstirea Arnota, reiese că i s-a întîmplat moartea „în ţara Ardealului, acolo i s-au îngrupat trupul, în Mitropoliia Bălgradului [1], în cursul anilor 7108 (1599-1600)", iar apoi, în al şaisprezecelea an de domnie a fiului său (1648), oasele i-au fost strămutate la Arnota. Evident, data 1599-1600 din textul inscripţiei este greşită. Credem că pentru data morţii lui Danciul vornicul trebuie admis anul 1595, propus de Nicolae Iorga.

Am insistat asupra morţii lui Danciul vornicul din Brîncoveni, deoarece ne poate ajuta într-o anumită măsură la aflarea anului sau măcar la delimitarea perioadei în care s-a născut viitorul domn Matei Basarab. Izvoarele sînt unanime în a arăta că spre sfîrşitul domniei, prin 1653-1654, el era împovărat de vîrstă. În cronica ţării stă scris: „Fiind slab şi ajungînd la *adinci bătrineţe* (s.n.) puţin s-au războlit şi cînd au fost luna aprilie 9 zile în anul 1654, duminică dimineaţa, au răposat Mateiu vodă în casele domneşti de la Tîrgovişte".

Am văzut că, în orice caz, el trebuie să se fi născut înainte de 1595-1596. Pe de altă parte însă, în 1598 figura cu titlul de postelnic, ceea ce ne îndeamnă să presupunem că în acel moment avea cel puţin cincisprezece ani. Deci, foarte probabil s-a născut nu mult după 1580, în primii ani ai decadei a noua a veacului al XVI-lea. Aceasta înseamnă că în 1632, cînd şi-a început domnia, avea în jur de cincizeci de ani, iar în 1654 depăşise venerabila vîrstă de şaptezeci de ani. Cu atît mai impresionantă apare astfel vitalitatea de care a dat dovadă bătrînul domn în cursul luptei de la Finta, din 15 mai 1653, cînd, ore în şir, călare, şi-a condus oştenii în focul bătăliei, cîştigînd o mare victorie.

După 1611, Matei este amintit mereu în documentele vremii cu titlul de paharnic, pînă în 1628, cînd devine mare agă. În tot acest răstimp participă, în calitate de martor, la numeroase tocmeli şi judecăţi în părţile Olteniei, încheind el însuşi cîteva tranzacţii asupra unor stăpîniri ale neamului său. În 1613 ia în căsătorie pe Elena din Fierăşti, sora învăţatului Udriste Năsturel. Data evenimentului poate fi dedusă din textul inscripţiei din 1653, de pe lespedea mormîntului doamnei Elena, adăpostită în biserica domnească

[1] Alba Iulia.

din Tîrgoviște. În cuprinsul inscripției se precizează că doamna împlinise „de două ori douăzeci de ani... în vrednicia de soție".

„CI ACUM NOI NE-AM ÎNGROZIT..."

O dată cu înălțarea în scaunul domnesc, în octombrie 1629, a lui Leon vodă, care plătise pentru aceasta 300 000 de taleri, jefuirea țării a luat proporții tot mai mari. Astfel, „pentru multe biruri grele ce au fost asupra săracilor despre Leon vodă, iar județele despre Olt s-au spart și au fugit unii preste munte, alții preste Dunăre". Boierii însărcinați cu strîngerea birurilor în aceste județe, între care și Matei aga, „n-au mai avut de unde lua din țară bani". Se plîng domnului, dar nu găsesc nici un fel de ascultare. Mai mult, sînt ei înșiși puși să plătească despăgubiri de cîte 30—40 de galbeni deodată „și nu avea de unde să mai dea".

Ca urmare a acestor asupriri, în ziua de sîmbătă 16 octombrie 1630, un important grup de boieri, în frunte cu Matei aga din Brîncoveni, Aslan vornicul, Gorgan spătarul și Barbu Brădescu paharnicul, se adună laolaltă, însoțiți de slujitorii lor, și se îndreaptă cu toții spre hotar. Trecerea în Transilvania nu a fost lipsită de peripeții, deoarece căpitanul din Tîrgu-Jiu a încercat să-i împiedice, aținîndu-le calea cu oșteni mercenari și slujitori domnești în gura plaiului Vîlcanului. Mai întîi, pribegii i-au cerut căpitanului să li se alăture, dar văzînd că acesta refuză au pornit la atac. Oștenii domnești au fost risipiți „de-au fugit cine încotro au putut", cum mărturisește în raportul trimis la București un participant la ciocnire. Lupta a avut loc marți 19 octombrie 1630. Două zile mai tîrziu, ceata pribegilor se afla în Hațeg.

În raportul de care am vorbit și al cărui autor este un slujbaș domnesc însărcinat cu strîngerea birurilor în părțile Gorjului, se mai dau și alte detalii interesante cu privire la acțiunea și intențiile boierilor fugari: „...acum țara fuge toată, că le-au zis acei boiari țerii: «Fugiți toți după noi, nu mai dați nemic»; ce acum nu rămîne nime. Ce să știți că [...] rumânii nu vor să dea nemic, ci bat feciorii[2] și li ieau banii și trăsurile, și zic că li-au zis boiarii să nu dea nemic, că li vine alt domn. Ci acum noi ne-am îngrozit, de nu știm ce vom să facem, că ni e frică că ne vor ucide [...] Ci să știi logofete, că nu va să se aleagă nemic din județ, că s-a făcut lucru ca acela că acei boiari s-au lăudat către țară că preste puține zile vor veni cu domn".

Așadar, pribegii nădăjduiau să se întoarcă în scurtă vreme cu ajutor transilvănean, să-l izgonească pe Leon vodă și să pună un domn dintre ei. Așteptarea lor s-a prelungit însă datorită situației interne din Transilvania, unde noul principe, Gheorghe Rákóczi I, avea de înfruntat pretențiile la tron, susținute de imperiali, ale Ecaterinei de Brandenburg, văduva fostului principe Gabriel Bethlen (1613—1629).

În Hațeg, grupul lui Matei aga a fost întîmpinat de alți doi mari boieri din Țara Românească, fugiți mai dinainte, Mihai Coțofeanu spătarul și Dumitru Filișanu slugerul, însoțiți de un boier localnic, Bărbat Micleuș și fiul său Mateiaș. În sfîrșit, lucrul cel mai important, Rákóczi îi primește bine — „cu mare cinste și socotință" —, oferindu-le adăpost. Iar pribegii, la rîndu-le, ca să-i cîștige simpatia și sprijinul, participă cu toată puterea lor la efortul militar contra imperialilor. Se știe astfel că, în primăvara lui 1631, ei au luptat în bătălia de la Rakamáz, pe Tisa.

JURĂMÎNT MARE, ÎNCREDERE MICĂ

Între timp, în țară, vestea tulburărilor din părțile Olteniei l-a îngrijorat foarte tare pe Leon vodă. Grupul pribegilor, numeros și în același timp reprezentativ din punct de vedere politic, constituia o permanentă amenințare, deoarece, fie prin plîngeri la Poartă, fie printr-o acțiune militară directă îi putea pricinui înlăturarea din scaunul domnesc. Prima măsură luată a fost aceea de a trimite o solie cu făgăduiala de iertare și înălțare în dregătorii a celor ce se vor întoarce imediat în țară. Nereușind să convingă pe nimeni, această solie a fost urmată de alta, formată din Calotă slugerul și Dima din Bezdina, care au înmînat pribegilor drept garanție „cărți cu jurămînt mare" din partea lui Leon vodă. Dar și de astă dată, trimișii s-au înapoiat cu mîna goală. În fața acestei situații, Leon vodă alcătuiește o a treia solie din personaje cu mare autoritate, precum Teofil episcopul din Rîmnic, vornicul Hrizea și Rădu logofătul din Desa. Ei urmau să

---

[2] Oamenii trimiși să strîngă birul în sate.

Stema lui Leon vodă pe crucea pusă în februarie 1632 în amintirea izbînzii contra pribegilor

afle condițiile pribegilor în vederea împăcării cu domnul.

Dar, în mai 1631, tocmai în zilele în care această din urmă solie se găsea la curtea lui Gheorghe Rákóczi, s-a nimerit să vină și un agă turcesc, trimis al sultanului. Profitînd de prezența lui, pribegii, împreună cu „rumânii de aicea din țară... care au fost fugit de dări grele și de nevoi" — după aprecierea variantei de la Neamț a cronicii țării „mai mult de o mie de oameni" — s-au „pîrît" cu Hrizea vornicul, fiind de față și principele Transilvaniei. În urma învinuirilor înfățișate, neavînd încotro, Leon vodă a fost silit să recunoască oficial starea grea a țării și să dea, în același timp, o declarație publică precum că va veghea la izgonirea celor ce au pricinuit-o, adică cei „carii amestecă domniile și vînd țara fără milă, și o precupesc pre camete asuprite [...] și adaogă legi rele și asuprite [...] ca să-și plătească cametele lor și să-și îmbogățească casele lor..."

Hrisovul din 23 iulie 1631 ar fi trebuit să potolească spiritele, să-i aducă pe cei fugiți acasă. Dar neîncrederea în spusele domnului, atîta vreme cît acestea nu se

întemeiau pe fapte, era atît de mare încît boierii din Transilvania au continuat netulburaţi pregătirile de oaste. Aşa se face că cea de-a patra solie trimisă de Leon vodă, în luna august, în frunte cu Radu logofăt din Desa şi Stanciul postelnicul din Dîlga, nici măcar nu a putut ajunge la hotar, deoarece la Tîrgu-Jiu a întîlnit străjile înaintate ale oastei pribegilor.

RĂZBOI CU PRIBEGII

Prinzînd de veste, Leon vodă trimite împotriva lui Matei aga un corp de oaste, sub conducerea lui Mihul spătarul. Ciocnirea a avut loc la Ungurei şi s-a încheiat cu biruinţa pribegilor. Mihul spătarul abia a scăpat cu viaţă. Speriat, Leon vodă îşi trimite doamna la Giurgiu, iar el, în fruntea oştilor de care dispunea, la 21 august 1631, înaintează pînă la malul Argeşului, în satul Prisiceni. Aici ţine sfat cu boierii de credinţă, poruncind totodată să se împartă galbeni dorobanţilor. Nu rămîne la Prisiceni, ci revine în grabă la Bucureşti, probabil de teamă ca pribegii să nu-l ocolească şi să ocupe prin surprindere cetatea de scaun.

Lupta hotărîtoare s-a dat marţi 23 august 1631, în apropierea Bucureştilor, lîngă drumul Giurgiului. De astă dată însă, izbînda a fost de partea lui Leon vodă. Numeroşi boieri au pierit în luptă, alţii, precum Preda Brîncoveanul, nepotul lui Matei aga, şi Radu logofăt din Desa, care între timp se alăturase pribegilor, au fost prinşi şi au izbutit greu să-şi răscumpere cu bani viaţa. În sfîrşit, doi prinşi, Adam banul şi Preda Floricoiul din Greci, au fost tăiaţi în tabără, iar Pusa armaşul a fost tras în ţeapă. Pe locul luptei, Leon vodă a înălţat o movilă cu trupurile celor ucişi şi o cruce mare de piatră cu inscripţia „pentru să se pomenească de războiu ce am avut într-acest loc cu pribegii, cînd au venit de priste munte asupra domniei mele". Crucea poate fi văzută şi astăzi în curtea bisericii Slobozia, pe magistrala Nord-Sud.

Matei aga, Tudosie spătarul, Gorgan, Mihai Coţofeanu, Dumitru Filişanu şi alţi cîţiva boieri au scăpat, refugiindu-se în mănăstirea Tismana, unde au stat netulburaţi zece zile. La capătul acestui răstimp, au sosit oştile pornite în urmărire de Leon vodă. Mănăstirea este asediată, dar după trei zile, văzînd că nu pot obţine nici un succes, Boul, mare ban al Craiovei, cumnatul domnului, şi Nodelcu Boteanul poruncesc ridicarea asediului. La întoarcere, oştile prădă cumplit Oltenia şi, bineînţeles, în primul rînd, curţile răzvrătiţilor. Toate averile „hiclenilor" sînt confiscate şi trecute în seama domniei.

După episodul de la Tismana, Matei aga şi soţii săi mai fac un scurt popas la Izvarna, în judeţul Mehedinţi, pentru ca apoi să treacă cu toţii în Banat, la Caransebeş. Vodă Leon tot nu renunţase la speranţa de a-i prinde, trimiţînd în urmărire încă un corp de oaste, sub porunca lui Gheorma căpitanul. Dar nici această încercare nu a avut mai mult noroc decît cea anterioară. Fugarii reuşiseră să ajungă cu bine dincolo de hotar.

Nevoiţi să apuce iarăşi calea pribegiei, boierii din jurul lui Matei aga au găsit din nou adăpost în Transilvania. Din fericire, Gheorghe Rákóczi şi-a păstrat neschimbată atitudinea favorabilă lor. Mai mult, principele Transilvaniei va juca un rol esenţial în intervenţiile diplomatice pe lîngă Poartă, susţinînd cu tărie plîngerile boierilor[3] şi cerînd înlăturarea lui Leon. Desigur, Rákóczi căuta astfel să stabilească premisele unei viitoare extinderi a influenţei sale asupra Ţării Româneşti. Şi intenţiile i se vor concretiza în adevăr, ceva mai tîrziu, în statornica alianţă cu Matei Basarab.

RIVALUL DIN MOLDOVA

Un alt aspect de seamă al acţiunii politice întreprinse de boierii fugari în iarna şi primăvara anului 1632 îl constituie înjghebarea legăturilor cu autorităţile turceşti de la Dunăre. Din decembrie 1631, la Silistra apare un nou paşă, Mehmet Abaza, ambiţios şi dornic să se manifeste independent în treburile politice ale ţinuturilor dunărene. Pribegii îi cer să-i ajute să-l facă domn pe Matei aga, „că

[3] Interesantă în acest sens este şi scrisoarea lui Rákóczi din 15 august 1632 către Abaza paşa (Vezi I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj, 1940, nr. 76, p. 185—186).

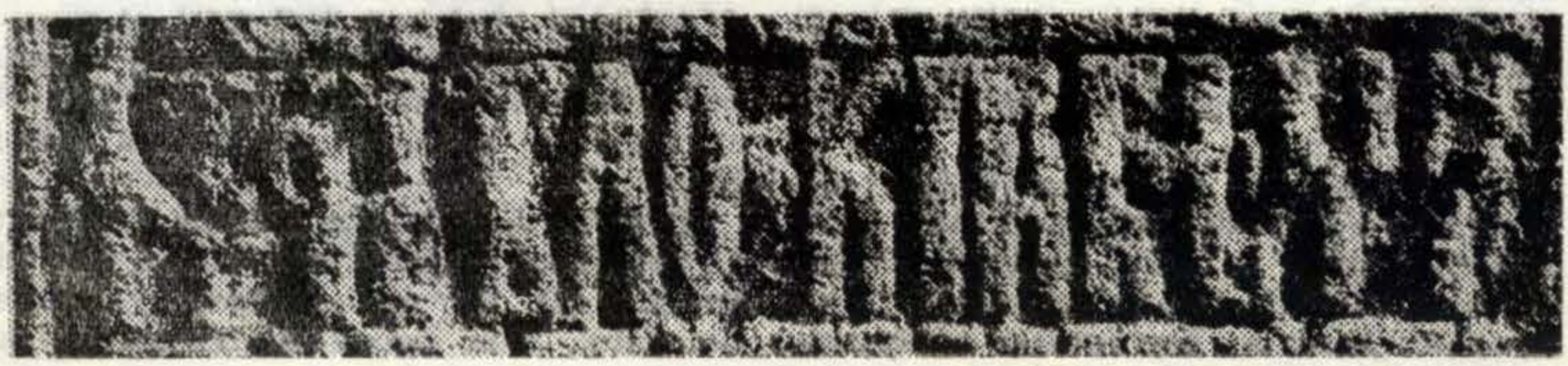

vor avea săracii de la dînsul odihnă". Drept răspuns, Abaza pașa îl trimite pentru tratative pe popa Ignatie Sîrbul din Nicopole, viitor episcop de Rîmnic și mitropolit al Țării Românești în timpul domniei lui Matei Basarab. Discuțiile purtate în orașul Făgăraș i-au asigurat pretendentului Matei un puternic și activ sprijin.

Pe de altă parte însă, în aceeași perioadă, în pregătirea succesiunii tronului Țării Românești începe să se vădească și amestecul domnului Moldovei Alexandru Iliaș, care dorea să-l ridice în scaun pe fiul său Radu. O scrisoare din Iași, din 18 aprilie 1632, adresată către „boierii săi Matei aga și Todosie spătarul și ceilalți boieri ce sînt în țara Ardealului", dovedește că Alexandru Iliaș intenționa să-i folosească și pe pribegi pentru atingerea țelului menționat. El le cere acestora să nu treacă direct în Țara Românească, ci mai întîi să vină la curtea Moldovei, probabil pentru a-i obliga să jure credință lui Radu Iliaș. Paralel cu demersurile la Poartă, pentru a-l cîștiga de partea sa, Radu Iliaș îi va promite și lui Gheorghe Rákóczi un tribut de 6 000 de ducați. Așadar, cum se vede, în primăvara lui 1632 doi pretendenți își disputau concomitent întîietatea în lupta diplomatică pentru obținerea tronului Țării Românești.

În urma acțiunilor întreprinse de domnul Moldovei și de boierii pribegi, soarta lui Leon vodă era în orice caz iremediabil pecetluită. Sîmbătă 21 iunie 1632, un capugiu de la Poartă, Schimni ceauș, îi aduce mazilia. Fostul domn părăsește scaunul în noaptea de 23 iunie, pentru a se duce la Constantinopol. Înainte de aceasta, ultima acțiune în legătură cu pribegii din Transilvania a reprezentat-o trimiterea unei noi delegații, în frunte cu mitropolitul Grigorie și vornicul Ivașcu Băleanu, cu misiunea de a încerca iarăși să-i convingă să se întoarcă la casele lor. O seamă de boieri, Dumitru Filișanu, Mihai Coțofeanu, Barbu din Poiana, mai apoi și Aslan vornicul au acceptat, în sfîrșit, să i se închine lui Leon vodă.

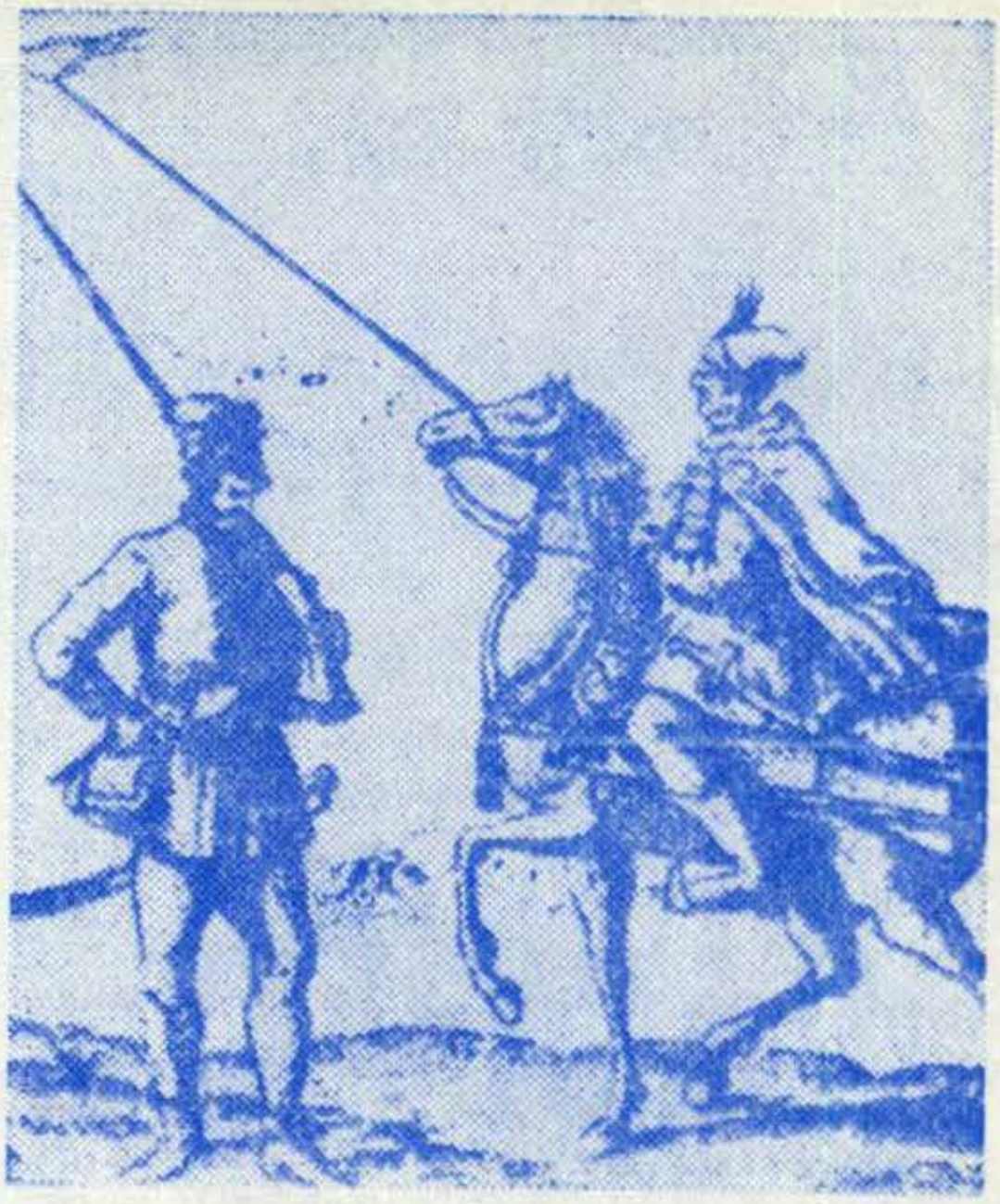

Călăreț și pedestraș din Țara Românească în secolul al XVII-lea

Cu cîteva zile înainte de a primi vestea mazilirii lui Leon vodă, Matei aga îl pusese pe cumnatul său, Gorgan spătarul, să se ducă la Alexandru Iliaș, în Moldova, spre a-i arăta că boierii nu vor cu nici un chip să-l primească domn pe Radu Iliaș. Domnul Moldovei, văzînd că nu mai poate cîștiga de partea sa pe pribegi, poruncește o măsură aspră: omorîrea lui Gorgan spătarul. Fără nici o îndoială o astfel de faptă sîngeroasă era menită să demonstreze că Alexandru Iliaș a hotărît să-și ducă la îndeplinire cu orice risc planurile sale ambițioase.

După plecarea lui Leon vodă, Schimni ceauș a rămas la București ca să supravegheze situația din țară și să primească

Rîndurile din inscripția crucii lui Leon vodă în care este evocată victoria din 23 august 1631

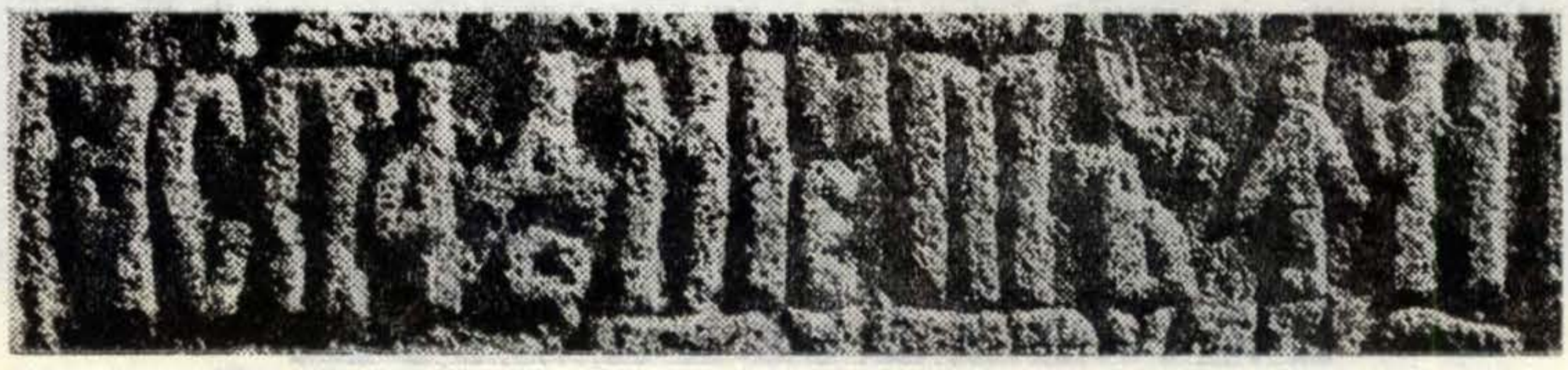

pe noul domn învestit de Poartă. La rîndul lor, foștii dregători ai domnului mazilit așteptau neliniștiți evoluția evenimentelor. În ziua de 10 august circulau zvonuri că oastea pribegilor a trecut munții pe trei coloane: Tudosie spătarul pe la Tîrgu-Jiu, Matei pe la Rucăr și Gorgan, despre care probabil nu se aflase că fusese omorît, pe valea Teleajenului. A doua zi sînt cerute confirmări și știri de la judele Brașovului, Christian Hirschel.

De fapt însă Matei, cu ajutor militar de la Rákóczi, a pornit din Caransebeș în ziua de 2 august, îndreptîndu-se, cu dese popasuri, către Oltenia. Odată ajuns în țară, în tot lungul drumului încep să i se închine și să i se alăture numeroși boieri și slujitori. Un nou și mai lung popas este făcut la curțile din Brîncoveni. Aici sosește vestea că sultanul l-a numit domn pe Radu Iliaș. Boierii veniți din toate județele Olteniei fac sfat și hotărăsc „cum nu vor adăsta pre Radu vodă cu atîta datorie multă ca să-i mănînce și acela și să-i prade ca și mai nainte". Matei este proclamat domn. Trece la Nicopole, la Mehmet Abaza pașa, care-l îmbracă în caftan domnesc și-i dă un ajutor de oșteni turci și beșlii. La 17 septembrie pleacă de la Dunăre, iar joi 20 septembrie 1632 intră în cetatea de scaun, București.

DOMNIE NOUĂ, EPOCĂ NOUĂ

O parte dintre boierii aflați în reședința domnească — vornicul Hrizea, Papa logofătul din Greci, Dumitru Dudescu și alții —, obișnuiți de mult cu obediența față de domnii numiți de Poartă, au fugit grabnic către Moldova să se închine lui Radu Iliaș. Într-adevăr, acesta, în loc să vină de la Constantinopol de-a dreptul în Țara Românească, a preferat să meargă mai întîi în Moldova, la tatăl său, de unde putea aduce întăriri. Boierii s-au refugiat la început în localitatea Rîmna, adunînd oșteni cu leafă „să vie înapoi să scoată pe Matei vodă din scaun", dar cînd străjile lui Matei, cu Mihai Coțofeanu și Radu din Desa, s-au ivit la Buzău, ei s-au retras speriați mai departe, pînă la malul Siretului, „la Movilă". Aici îl întîlnesc pe Radu vodă Iliaș, iar Goga armașul este trimis să-i aducă pe tătari. Apoi, oastea alcătuită din moldoveni, tătari și boieri munteni, în frunte cu Radu Iliaș și Șenimni ceaușul, „cu steag împărătesc", înaintă, prădînd și robind în drum, asupra Bucureștilor. Matei Basarab le ieși în întîmpinare, așezînd tabăra în marginea orașului, în apropiere de Dudești. Oastea lui Radu Iliaș se opri la podul Obilești, de pe Colentina, în josul mănăstirii Mărcuța.

Lupta a început sîmbătă 25 octombrie 1632, cînd „lovitu-s-au străjile din jos de Plumbuita". Dar abia a doua zi a fost hotărîtoare, fiindcă atunci s-au ciocnit grosul oștilor. Aripa stîngă a oștirii lui Matei era formată din călărași, comandați de spătarul Tudosie Corbeanu și de spătarul Gheorghe din Măgureni. În centru se aflau roșii, sub porunca vornicului Ivașcu Băleanu și a lui Barbu Brădescu paharnicul. În sfîrșit, dorobanții acopereau aripa dreaptă, sub privegherea lui Oprea aga din Bucu și a lui Lupul căpitanul. Tătarii lui Radu Iliaș au fost cei care au deschis atacul, năvălind mai întîi „din sus, la podul Hrizei dvornec", dar văzînd că nu răzbesc, și-au reînnoit năvala „despre Dudești". Dispozitivul oștilor lui Matei nu a putut fi nici de astă dată străpuns și astfel atacul a devenit general. încît „să amestecă unii cu alții și deteră război mare tot cu săbiile". Lupta a durat toată ziua. Pe înserat izbînda s-a vădit de partea lui Matei vodă. Radu Iliaș, însoțit de Hrizea vornic, Mihul spătarul și Dumitru Dudescu, fuge prin pădurea Obilești. Pe cîmpul de luptă au pierit Necula vistier, Papa logofătul din Greci și „mulți din tătari și din moldoveni și de tot feliul". Turcii din suita lui Radu Iliaș s-au închinat lui Matei vodă și i-au adus steagul împărătesc.

Ca rezultat al luptei de la Obilești, după noi și insistente intervenții la Poartă, în care un rol de seamă l-a jucat Abaza pașa, la 15 decembrie 1632 a venit la București un capugiu cu hatișeriful de recunoaștere a lui Matei Basarab ca domn al Țării Românești. Astfel, pentru prima oară după mulți ani, tradiția domnilor numiți de Poartă a fost întreruptă, țara izbutind să-și impună alesul. Așa a început o nouă domnie, dar și, în același timp, o nouă și mare epocă de ev mediu românesc.

Georgetta Năpăruș. Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia
(Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre, pag. 71)

Victoria lui Petru I la Poltava. Tablou de A. E. Koțebu (1867). Muzeul Ermitaj — Leningrad (**Carol al XII-lea,** pag. 20)

Leonid Bulencea. Pontonieri români în războiul antihitlerist-Muzeul Militar Central din Bucuresti. (**„Încă un pas înainte...”**, pag. 46)

Profesorul MAURICE BAUMONT, ÎN ROMÂNIA

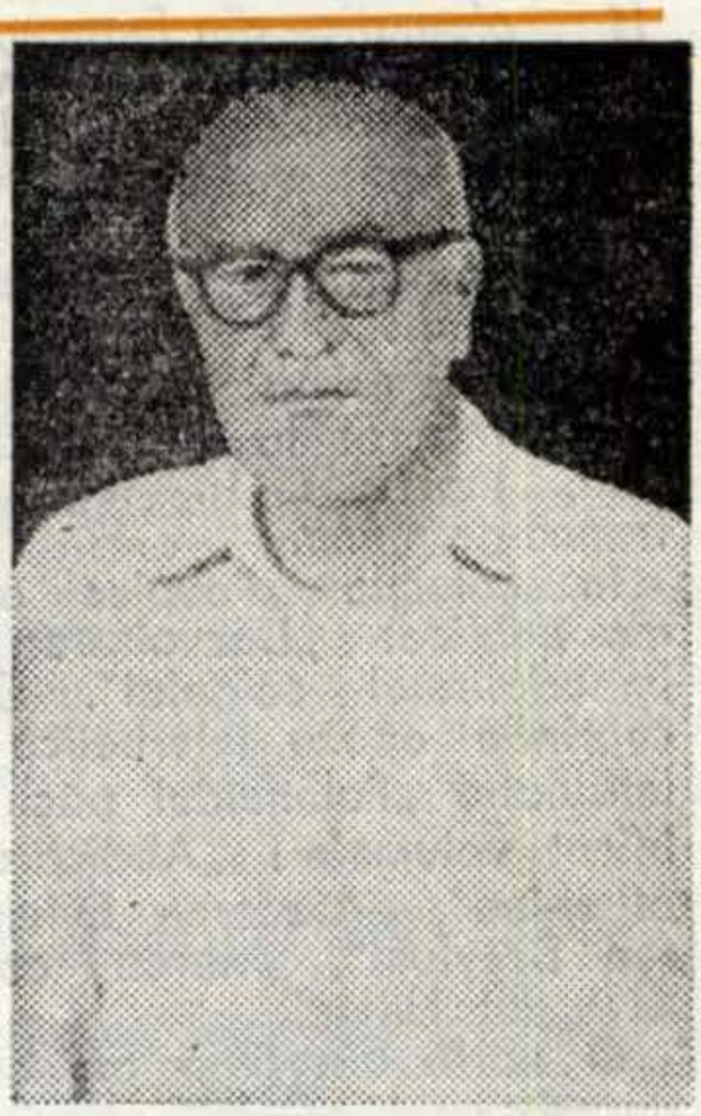

Anul acesta, istoricul francez de renume mondial, Maurice Baumont ne-a vizitat din nou țara. Cu acest prilej am consemnat una dintre convorbirile avute, pe care o reproducem cititorilor „Magazinului istoric".

— Sînt cunoscute contribuțiile dumneavoastră de istoric privind îndeosebi veacul al XX-lea. Care au fost împrejurările ce v-au determinat să înclinați cumpăna preocupărilor spre acest secol, atît de frămîntat și înnoitor ?

— Sînt fiu de istoric. Începuturile mele de studii istorice au fost întrerupte de războiul din 1914. În ziua de 1 august 1914, dis-de-dimineață, mă prezentasem la Sorbona, pentru a susține o lecție-concurs de istorie. Trebuia să vorbesc despre „ereziile albigenzilor". În timp ce-mi pregăteam expunerea, președintele juriului de agregare, Charles Diehl — marele specialist în istoria bizantină, bine cunoscut și specialiștilor din România — a venit să-mi comunice că va fi suspendat concursul de agregare : se aștepta dintr-o clipă într-alta mobilizarea generală. Pînă la urmă, mi-am prezentat totuși expunerea care a fost astfel ultima lecție a concursului de agregare de la Sorbona în anul 1914. La orele 15, în Franța a fost proclamată mobilizarea generală.

— Ca tînăr istoric, evenimentele v-au pus, deci, în situația de a muta obiectivul cercetărilor dv. de la lumea secolelor XII-XIII la cercetarea „pe viu" a gravelor probleme ale istoriei pe care o trăia omenirea contemporană !

— Exact. Chiar la 7 august 1914, am primit botezul focului în Lorena. În regimentul nostru de infanterie se aflau 3 normaliști, cu gradul de sublocotenent. Înainte de sfîrșitul anului 1914, doi muriseră, iar eu fusesem rănit și căzusem prizonier.

În timpul prizonieratului, am putut să-mi „continui" într-un fel studiile istorice, citind mult și discutînd cu camarazii mei de captivitate : englezi, ruși, belgieni etc. Am înțeles, cu acest prilej, multe din subtilitățile istoriei contemporane.

La încheierea armistițiului am fost detașat la Ambasada Franței din Berna. Elveția era atunci un centru al activităților diplomatice, — după cum este și astăzi — minunat domeniu de studiu pentru istoria contemporană în curs de desfășurare. Am fost apoi trimis în vara anului 1919 la Berlin, la serviciile de reparații postbelice și am rămas acolo pînă în anul 1927.

În 1927, cînd a fost convocată la Geneva prima Conferință economică internațională, am fost solicitat pentru a lucra în cadrul Societății Națiunilor. Am rămas la Secretariatul general al Societății Națiunilor pînă la începutul războiului din 1939. Aici am cunoscut, apreciat și admirat pe ilustrul reprezentant al diplomației românești — Nicolae Titulescu.

Eram preocupat, mai mult ca oricînd, de evenimentele istoriei contemporane. Ocupîndu-mă mai ales de problemele economice mi-am susținut teza de doctorat, la Sorbona, cu tema : „Marea industrie germană și cărbunele". Călătoream mult. Atunci am venit, pentru prima oară, și în România (anul 1938), cu cîteva săptămîni înaintea München-ului.

— Evident, activitatea dv. v-a prilejuit cunoașterea multiplelor aspecte ale vieții economice, politice și diplomatice din Europa, între cele două războaie mondiale. Aveți amabilitatea să împărtășiți cititorilor noștri cum ați concretizat, în lucrări de istorie, cercetările documentare dublate de cunoașterea vie a realităților secolului XX.

— În ce privește perioada contemporană am colaborat la lucrări de istorie generală, mai ales în legătură cu relațiile franco-germane.

În colecția „Peuples et Civilisations" am publicat „Dezvoltarea industrială și imperialismul colonial". O lucrare care cuprinde epoca interbelică 1918-1939 am intitulat-o „Faliment pentru pace". Am mai publicat volumele : „Abdicarea lui Wilhelm al II-lea", „Afacerea Eulenburg", „Afacerea Dreyfuss", „Marea conspirație împotriva lui Hitler".

O parte din timp am consacrat-o conducerii unei colecții referitoare la *istoria secolului al XX-lea*. Dintre volumele deja apărute, unele se referă la Africa, Japonia, Statele Unite, la războiul din 1914—1918. În această colecție am publicat de curînd „Europa între anii 1900-1914". În sfîrșit, la Editura Payot a apărut recent „Originile celui de-al doilea război mondial".

M-am străduit întotdeauna să relatez evenimentele așa cum s-au petrecut ele. Caut să lucrez cît mai rodnic în domeniul a ceea ce numesc *„istoria adevărată"* și sînt fericit că găsesc în România, țară iubită de francezi, prieteni care se interesează de acest mod de abordare realistă a istoriei.

Impresia dominantă, rămasă în urma zilelor petrecute aci, este grandoarea rezultatelor, cu adevărat extraordinare, obținute în construcții, fie că este vorba de București, de Ploiești, de Brașov sau de litoralul Mării Negre, de care am rămas uimit și încîntat.

Un vechi proverb francez spune : „Cînd construcția merge, totul merge !" Aceasta este urarea fierbinte pe care o adresez scumpei Românii.

prof. dr. TITU GEORGESCU

CEI CE S-AU OPUS LUI HITLER...

Incercările unor istorici contemporani din Occident de a trece exclusiv asupra lui Hitler vina pentru toate crimele comise în Germania și Europa între 1933 și 1945 sînt în flagrantă contradicție cu realitatea. Hitler nu a fost singur cînd a început să scrie una din cele mai întunecate pagini ale istoriei omenirii. Cercurile imperialiste cele mai reacționare din apusul Europei și Statele Unite, interesate în a transforma Germania într-un focar al agresiunii antisovietice și al anticomunismului, au înlesnit atît ascensiunea fascismului în cel de-al III-lea Reich, cît și declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Hitler nu a fost singur. In Germania, el a fost sprijinit, subvenționat, secondat, stimulat, împins la acțiunile cele mai retrograde și antiumane de reprezentanții marilor monopoluri, de politicienii de dreapta, ostili democrației și dușmani declarați ai forțelor progresiste, de generali și alți ofițeri superiori, animați de spirit militarist și de dorința revanșei după înfrîngerea în primul război mondial.

Dar, pe de altă parte, Hitler nu a avut numai susținători. In rîndurile poporului german, s-a dezvoltat, în cercuri politice și sociale din cele mai diverse, o mișcare de rezistență antinazistă, cu mobiluri felurite. În fruntea luptei s-au situat comuniștii alături de care au acționat socialiștii și celelalte forțe antifasciste ale țării.

În cartea sa „La grande conjuration contre Hitler" (Marea conspirație împotriva lui Hitler), apărută la Paris în editura „del Duca", istoricul Maurice Baumont, membru al Institutului Franței, prezintă un amplu tablou al acțiunilor antinaziste în anii negri ai celui de al III-lea Reich. În viziunea lui Baumont, lupta germanilor împotriva lui Hitler se poate clasifica în trei mari categorii : opoziția civililor, opoziția militarilor și complotul de la 20 iulie 1944. Acestea sînt și cele trei părți ale lucrării, din care redăm unele extrase semnificative.

150 000 de jertfe

Este de necontestat că Partidul Comunist German a fost în fruntea luptei antinaziste, iar național-socialismul i-a provocat grele pierderi de vieți omenești. Fritz Knittel afirma că din 300 000 de membri ai partidului din 1933, 150 000 au fost aruncați în închisori și foarte mulți dintre ei au murit. Rapoartele Gestapoului denunță mereu „agitația comuniștilor și marxiștilor", răspîndirea de manifeste, constituirea de organizații ilegale și văd în activitatea comunistă „un mare pericol". Rezistența a fost deosebit de aprigă în Saxonia.

Rapoartele poliției districtului Aachen din anii 1934-1936 descriu lupta dusă contra „inamicilor statului și ai partidului" (e vorba de partidul național-socialist — **n.n.**), inamici printre care figurează în primul rînd marxismul și comunismul. În ciuda arestărilor sistematice, s-a dezvoltat o mișcare ilegală, bazată pe propaganda „din gură în gură", distribuire de manifeste, formare de celule ai căror membri erau desemnați numai prin numere.

Fruntaşul comunist Ernst Thälmann declarase : „Cine votează pentru Hitler, votează pentru război". După unsprezece ani de detenţiune, el a fost lichidat la Buchenwald, în noaptea de 17 spre 18 august 1944. Statuia sa împodobeşte astăzi o piaţă din Weimar.

Germanii au fost chemaţi (în iunie 1941 - n.n.) la un „război de eliberare" împotriva tiranului, care, într-un discurs din 11 decembrie 1941, a ameninţat cu cele mai aspre pedepse pe aceia care vor „să contracareze sacrificiile frontului..., să semene confuzia, să submineze voinţa de luptă..., să slăbească autoritatea regimului, să saboteze activitatea din spatele frontului".

Publicaţiile, manifestele, documentele antifasciste abundă. Execuţiile s-au înmulţit şi, în ultimii patru ani ai regimului hitlerist, ele au lovit peste 15 000 de opozanţi politici, dintre care majoritatea erau comunişti.

Incendiul din expoziţie

Grupul Robby din Berlin este condus din 1938 pînă în 1942 de către muncitorul Robert Uhrig. Activînd în uzinele Osram, îşi extinde puţin cîte puţin acţiunea, printre muncitorii şi funcţionarii din Germania. La începutul anului 1942, Gestapo-ul operează arestări în masă. 16 membri ai organizaţiei sînt masacraţi în închisori, fără judecată ; 36 sînt executaţi în septembrie 1944, printre ei fiind Robert Uhrig.

Mai multe grupuri de comunişti şi simpatizanţi ai comuniştilor desfăşoară o activitate febrilă, în ciuda persecuţiilor îngrozitoare ale Gestapo-ului.

Un grup care acţionează mai ales în Turingia, unde răspîndeşte manifeste antirăzboinice, este condus de tîmplarul Magnus Poser, care fusese condamnat în 1934 la 2 ani închisoare şi de Theodor Neubauer, profesor de liceu, ofiţer de rezervă din primul război mondial, deputat comunist în Reichstag din 1924 şi pînă în 1933, întemniţat între 1933 şi 1939.

Cunoscînd mai multe limbi străine, Neubauer redacta manifeste destinate prizonierilor şi deportaţilor obligaţi să lucreze în industria de război.

Poser şi Neubauer, arestaţi la 14 iulie 1944, vor fi amîndoi executaţi.

Georg Schumann, fost deputat în Reichstag, eliberat în 1939 dintr-un lagăr de concentrare şi Gertrude Glondazewski conduc la Leipzig un alt grup ; Schumann va fi executat.

Vreo sută de membri ai rezistenţei berlineze dintre care mulţi lucrau la Siemens, incendiază la 13 mai 1942 o expoziţie de propagandă nazistă. Cei mai mulţi vor fi arestaţi şi 22 dintre ei condamnaţi la moarte. Cum printre ei se aflau evrei, Gestapo-ul arestează pe străzile Berlinului 500 de evrei, dintre care 250 sînt lichidaţi pe loc.

Cu toate aceste represalii, grupurile antihitleriste din Germania se înmulţesc rapid, vrînd să servească cauza umanităţii împotriva fascismului şi să ajute pe cei persecutaţi, adăpostindu-i, furnizîndu-le acte de identitate, documente false, certificate medicale etc.

Principala organizaţie de rezistenţă, iniţiată la Berlin şi la Hamburg, s-a dezvoltat ulterior în toată Germania. Conducătorii ei sînt şoferul berlinez Anton Saefkow şi doi muncitori din Hamburg : lăcătuşul Franz Jacob şi mecanicul Bernard Baestlein, membri ai partidului comunist. Deţinuţi de mai multe ori începînd din 1933, eliberaţi în 1940, ei reorganizează la Berlin grupul Uhrig, care fusese lichidat ; îl extind în marile uzine şi în numeroase oraşe. Intră în contact cu grupurile comuniste din lagărele de concentrare. Prin militarii aflaţi în permisie, transmit pe front manifeste antinaziste.

În iulie 1944, importanta organizaţie creată de Saefkow este distrusă de Gestapo, numărul victimelor ridicîndu-se la vreo sută, printre care Saefkow însuşi.

Grupul Baestlein, care activa mai ales la Hamburg, este zdrobit la începutul lunii iulie 1944, 79 de membri ai grupului sînt lichidaţi, printre care Jacob şi Baestlein.

Motivarea condamnărilor la moarte a acestor oameni şi a lui Saefkow arată că ei „au reconstituit, pe o scară foarte largă, partidul comunist" ; eforturile lor pentru „a submina moralul armatei" au creat „un mare pericol" pentru Germania naţional-socialistă.

După 20 iulie, se operează peste 7 000 de arestări de antifascişti, în majoritate comunişti : 400 de oameni sînt executaţi, printre care aproape toţi conducătorii reţelei de rezistenţă.

La Leipzig, „Comitetul internaţional antifascist", condus de doi comunişti, germanul Max Haucke şi rusul Nikolai Rumianţev, răspîndeşte manifeste în uzine şi în tabere militare. Rumianţev este executat în vara anului 1944. Haucke condamnat la moarte în 1944, reuşeşte să evadeze.

Trandafirul alb

În vara anului 1942, manifeste antinaziste au apărut la München, în Universitate, unde erau aruncate în cutiile de scrisori. În februarie 1943, gauleiterul Paul Giesler a ţinut o cuvîntare în termeni vehemenţi studenţilor şi studentelor, tratîndu-i cu o mare grosolănie.

Pe pereţii Universităţii au apărut inscripţii sfidătoare, ca : Jos Hitler ! Trăiască libertatea !

La 18 februarie 1943, doi studenţi, frate şi soră — Scholl —, sînt surprinşi scoţînd dintr-o valiză manifeste, pe care intenţionau să le răspîndească pe coridoarele, scările şi în holul Universităţii. Tatăl lor, pe vremuri primar al unui orăşel din Würtemberg, fusese hărţuit de Gestapo. Fiind denunţat de o funcţionară în legătură cu unele cuvinte imprudente rostite despre Hitler, fusese condamnat la 4 luni de închisoare.

Hans Scholl studia medicina. Medicinştii erau pe jumătate studenţi şi pe jumătate soldaţi. Trimişi pe cîteva luni în Rusia, Scholl şi prietenii săi s-au întors la München în 1942. Cu ajutorul unei maşini de multiplicat, au tras mii de exemplare de manifeste care demascau josnicia regimului. „Hitler duce Germania la pierzanie, acest lucru constituie o certitudine matematică. El nu poate cîştiga războiul, nu reuşeşte decît să îl prelungească. Greşelile lui şi ale complicilor săi au întrecut orice limită". Trebuie rezistat „mai înainte ca tineretul german să fie jertfit demenţei unui monstru".

„Trandafirul alb" (die Weisse Rose) în care au fost publicate aceste manifeste n-a apărut decît în patru numere. Ele se inspiră din idei cu mult mai radicale decît cele care au animat conjuraţia de la 20 iulie şi cer o acţiune generală de sabotaj, o Germanie federală în cadrul unei federaţii europene, abolirea sclaviei proletariatului.

80 de suspecţi sînt arestaţi. Studenţii vor fi decapitaţi ca şi profesorul Kurt Huber, care preda filozofia la München din anul 1926 şi era un dîrz adversar al naţional-socialismului.

În faţa tribunalului firava Sofia Scholl, în vîrstă de 22 de ani, declară : „Ceea ce noi am spus şi am scris, mulţi o gîndesc ; dar ei nu îndrăznesc să spună ce gîndesc." Hans Scholl, înainte de a pune capul pe buturugă, strigă cu o voce tunătoare, care răsună în toată închisoarea München-Stadelheim : „Trăiască libertatea".

În ce îl priveşte pe profesorul Huber, el îi evocă, înainte de decapitare, pe Fichte :

„Trebuie să te comporţi astfel, ca şi cum de tine şi de fapta ta ar depinde soarta întregului tău popor".

RANUCCIO BIANCHI BANDINELLI

D-l Ranuccio Bianchi Bandinelli, s-a născut la Siena, în anul 1900, devenind doctor în litere al Universității din Roma în 1923; a fost profesor de arheologie și istoria artei grecești și romane la universitățile din Cagliari, Pisa, Groningen (Olanda), Florența și Roma. Între anii 1945 și 1947 a condus, ca director general, Departamentul de antichități și arte frumoase. Este membru al Academiei „dei Lincei".

Activitatea științifică și-a început-o cu studii de topografie și artă etruscă, lărgindu-și apoi domeniul cercetărilor în probleme de critică de artă greacă și romană. Scrierile sale au adus — sub raportul conținutului, dar mai ales al metodologiei — o însemnată înnoire în studiile de istorie a artei clasice. Depășind faza filologică a cercetării, savantul italian ajunge la o evaluare critică a genezei operei de artă, care izvorăște din dialectica între personalitatea artistului și societate.

Colaborează la principalele reviste științifice de arheologie. Din 1967 conduce revista „Dialoghi di Archeologia". De asemenea, a organizat publicarea, în condiții ex-

Istoria artei antice—

— Care sînt, după părerea dv., principalele realizări ale istoriografiei artei antice?

— Personal, fiind istoric al artei antice, mă consider un supraviețuitor al unei specii care e pe cale să dispară.

— În ce sens?

— Am scris asupra acestui subiect într-un volum dedicat academicianului Kazimiertz Michalowski, cu prilejul aniversării sale, și am expus acolo părerile mele în legătură cu criza existentă în acest domeniu. De unde și de ce criză? În lumea occidentală există istorici de artă care au la bază o filozofie și o estetică idealiste. La un moment dat, ei și-au dat seama că această filozofie și estetică nu sînt suficiente și au căutat alte baze metodologice, care însă se pare că n-au fost găsite. Acesta este însă numai un aspect al problemei.

— În domeniul acestei discipline, dv. ați adus, în primul rînd, din punct de vedere metodologic, o serie de înnoiri. V-am ruga să expuneți cititorilor noștri esența metodei dv.

— După părerea mea, istoria artei urmărește să stabilească *consecința*, rezultatul *unui mare număr de elemente de cultură, tradiție, de inovație personală* și totul *pe un fond social-economic determinat în timp și spațiu*. Trebuie să se ajungă la înțelegerea *raporturilor de producție*, nu numai din punct de vedere social, ci și din punct de vedere *cultural și personal* (particular). Desigur, acest lucru este foarte greu.

— Cum argumentați afirmația că istoria artei antice ar fi o „știință pe cale de dispariție"?

— Vă reamintesc că am condus publicarea unei enciclopedii de artă de la preistorie pînă în secolul al XVI-lea, care a apărut în perioada 1958—1967 în 7 volume, la Roma. Lucrarea cuprinde 8 000 de pagini, are 9 000 de ilustrații și la elaborarea ei au luat parte 450 de specialiști din 24 de țări. Colaborarea cu colegii români a fost dintre cele mai eficiente. Dar, dincolo de toate acestea, faptul că s-a făcut o enciclopedie de istorie a artei vechi este o dovadă că istoria artei antice este azi o știință moartă. În epoca bizantină, de pildă, cînd cultura antichității era „moartă", au început să se facă enciclopedii care sînt azi surse prețioase de informare asupra lumii vechi. Este indiciul cel mai bun că afirmația mea nu este exagerată sau improprie, deși poate să pară.

— Se observă că cercetarea istorică în general face apel din ce în

ceptionale, a unei enciclopedii de artă în 7 volume (Enciclopedia dell'Arte Antica, Classica e Orientale), **operă monumentală, în care a redactat o serie de articole de primă importanță.**

Totodată, Bianchi Bandinelli este prezent, ca publicist, în cotidiene politice și săptămînale de cultură cu orientare marxistă.

Dintre operele sale principale, menționăm cîteva : Sovana e la sua necropoli **(1929)** ; Storicita dell'Arte Classica **(1943—1950)** ; Dal diario di un borghese **(1948)** ; Hellenistic-byzantine Miniatures of the Illiad **(1955)** ; Organicità e astrazione **(1956)** ; Archeologia e Cultura **(1961).** Sub tipar, în editura Gallimard, Paris, se află o Istorie a artei romane, care va apărea în șapte limbi.

Deși la prima sa vizită în România, legătura și colaborarea d-lui Ranuccio Bianchi Bandinelli cu savanți și cercetători români sînt cu mult mai vechi. Astfel, la elaborarea Enciclopediei de artă clasică și orientală au colaborat și numeroși specialiști din România. Publicăm interviul acordat revistei noastre de d-l Ranuccio Bianchi Bandinelli.

o știință în criză?

ce mai mult la diverse științe, inclusiv la fizică, chimie, la cibernetică, statistică matematică etc., etc. pentru verificarea ipotezelor istorice, pentru descifrarea mai exactă a trecutului și stabilirea autenticității unei opere de artă. Ce posibilități oferă aceste mijloace istoriei artei antice ?

— Cibernetica, statistica matematică și alte științe pot fi utile pentru cercetările arheologice. Este vorba de clarificarea faptelor istorice, de clasificarea materialelor. Dar studiile de istoria artei nu se pot face cu ajutorul metodelor statistice, deoarece aceste metode nu pot să servească decît la clasificări. „Documentele", de orice natură ar fi ele, trebuie să fie interpretate de inteligența și personalitatea oamenilor. Prin urmare, mijloacele de investigație în domeniul istoriei artei vor rămîne — cred eu —, pentru multă vreme, cele clasice. Mi se pare că și în alte domenii ale istoriei științele exacte dau rezultate destul de relative.

— În condițiile apariției fenomenului de cultură de masă, pe care îl cunoaștem astăzi, ce mutații pot fi prevăzute în domeniul cunoștințelor privind arta antică ?

— Socotesc că e foarte important să se popularizeze cunoștințele privitoare la arta antică. Mai mult chiar, este foarte necesar. Dar aceasta este o problemă pe cît de delicată, pe atît de dificilă. De ce ? Pentru că uneori popularizarea cunoștințelor de artă antică este dată pe mîna unor oameni prea puțin pregătiți. În anii în care am condus Departamentul de antichități și arte frumoase am constatat, la Roma și în alte părți din Italia, numeroase greșeli în direcția răspîndirii, în masa publicului, a cunoștințelor de artă veche. Așa ceva se întîmplă nu numai la noi, ceea ce, desigur, nu e de loc îmbucurător.

— Publicul nostru ar fi interesat să afle părerile dv. privind cercetările românești în domeniul artei antice, impresiile dv. despre România.

— Am făcut cunoștință cu o bună parte din preocupările românești privind cercetările arheologice. Arheologii dv. au lucrat foarte mult și foarte bine. Cercetările arheologice care se fac în domeniul preistoriei mi se par de o mare însemnătate, căci preistoria acestor regiuni are o importanță deosebită pentru toată preistoria europeană.

Niobe, statuie din jurul anului 440 î.e.n.

Metopă de la Adamclisi. Traian împreună cu unul dintre locotenenții săi

În ceea ce privește monumentele din epoca greacă și romană, am văzut săpături arheologice bine făcute. De asemenea, mi se par interesante atît publicațiile, cît și cercetările istorice întreprinse în această direcție. În acest context, menționez faptul că pregătesc pentru apariție la Roma, în traducerea mea, o lucrare care m-a interesat în mod deosebit și pe care o consider excelentă : cartea d-lui Dionisie Pippidi : „Grecii la Dunărea de Jos".

În domeniul arheologiei, ar trebui să citez o serie de nume, de lucrări, de autori. Mă rezum însă la a sublinia că apreciez mult lucrările colegilor români, modul în care s-au conservat vestigiile orașelor și cetăților din antichitate. Singurul lucru pe care nu-l aprob — și aceasta este părerea mea, susceptibilă, desigur, de discuții * — este modul în care este prezentat monumentul de la Adamclisi. Pentru mine vizita la Adamclisi a fost unul dintre lucrurile cele mai importante pe care le-am realizat în această călătorie în România. Mă interesează în mod deosebit arta romană în provincii, deoarece în legătură cu aceasta sînt pe cale să scriu o carte. Aș vrea să cred că actualul mod de organizare și prezentare a monumentului de la Adamclisi este provizoriu. Și iată de ce. Este o greșeală, care de altfel a fost făcută și în Italia, că drumul de acces spre monument a fost plasat atît de aproape. Aceasta diminuează valoarea de ansamblu a perspectivei. Apoi, se pare că monumentul s-ar valorifica mai bine dacă ar fi *lăsat în cadrul său natural*. Faptul că s-a ridicat terenul cu cca. un metru are un efect defavorabil, deoarece, văzut astfel, el pare mai mic ! Introducerea frizelor sub sticlă îngreunează atît fotografierea, cît mai ales cercetarea lor. Cred că un muzeu amenajat în spațiul monumentului ar permite un alt mod de studiere a metopelor și a frizelor de la Adamclisi. O restaurare a vestigiilor de la Adamclisi, așa cum am aflat că se proiectează, mi se pare cu totul improprie. Spun toate acestea — și poate pe un ton puțin prea aspru — pentru că *monumentul este unic* și merită să i se acorde toată atenția. Deja este foarte greu să se stabilească unde anume au fost piesele și de aceea cred că păstrarea lor în locurile unde sînt găsite prin descopertare ar păstra neștirbită autenticitatea monumentului.

Călătoria în România mi-a dat prilejul să cunosc singura țară din Europa pe care n-o vizitasem și care mi-a oferit — sub multe aspecte — surprize dintre cele mai plăcute.

ELISABETA PETREANU

* Redacția consideră că ar fi interesant dacă specialiștii și-ar exprima punctul de vedere asupra opiniei d-lui Ranuccio Bianchi Bandinelli în legătură cu prezentarea monumentului de la Adamclisi.

În căutarea lui VLAD ȚEPEȘ

Desen, reprezentînd pe Vlad Țepeș, din pamfletul „Dracole Wayda", editat la Bamberg, în 1491

Profesor RAYMOND T. McNALLY,
profesor RADU T. FLORESCU
de la Boston College, Statele Unite ale Americii

Acest articol cuprinde o descriere a originilor unui proiect de cercetare istorică ce presupune o colaborare internațională între oamenii de știință români și americani. Modestul nostru proiect preconizează colaborarea istoricilor, folcloriștilor, criticilor de artă, lingviștilor și a realizatorilor de filme documentare. El se referă la unul dintre cei mai fascinanți domnitori ai românilor, un erou al luptei pentru independența națională cunoscut sub numele de Vlad Țepeș.

Cum am început studiul asupra lui Vlad Țepeș ? În urmă cu 15 ani, Raymond T. Mc Nally, profesor de istorie la Colegiul Boston și director al Centrului est-european din cadrul universității, și-a propus să descopere dacă există un adevăr istoric la baza unui

Celebrul roman al lui Bram Stoker : în 7 decenii — 5 000 000 de exemplare

roman scris de Bram Stoker în 1897. Acțiunea acestui roman, deosebit de popular în lumea anglo-saxonă, se petrece în Transilvania și cuprinde descrieri destul de exacte ale Clujului, Bistriței și trecătorii Borgo. (Bîrgăului — **n.r.**). Romanul este intitulat „Dracula", după personajul principal. A fost într-adevăr Dracula un personaj istoric ? După numeroase cercetări, în care Dracula era identificat ca fiind Vlad Țepeș, prof. McNally a discutat acest subiect cu colegul său prof. Radu T. Florescu de la aceeași universitate. Am ajuns la concluzia că știam foarte puțin despre Vlad Țepeș-Dracula. Ca specialist în istorie rusă și est-europeană, prof. McNally cunoștea, cu siguranță, un roman istoric rusesc intitulat POVEST O MUNTIANSKOM VOIEVODE DRAKULE, publicat în peste 11 versiuni între secolele XV-XVIII. Dar în afară de cîteva citate din Istoria românilor de N. Iorga și de lucrarea lui I. Bogdan publicată în 1896, existau foarte puține date scrise anume despre Vlad Țepeș. Fără îndoială, „Țepeș" era o poreclă dată lui Dracula. Primul document unde el apare cu această poreclă datează din 1550, mult după moartea sa, în timp ce același domnitor era bine cunoscut în documentele rusești și germane din secolul al XV-lea ca Dracula, Dracol, Dracole, Dracle și Drakule. Cînd prof. Florescu a venit în România în 1968—1969, în cadrul unui schimb de oameni de știință, prof. McNally i-a scris pentru a-l ruga să încerce să se intereseze despre Vlad Țepeș.

Prof. Florescu a luat cunoștință că, sub îndrumarea distinsului savant român Constantin C. Giurescu, de la Universitatea din București, un tînăr istoric român, Matei Cazacu, făcea cercetări asupra lui Vlad Țepeș.

Abia atunci s-a născut adevăratul proiect.

Americanii știu încă destul de puține despre România. Dar numeroși americani au auzit de Dracula, fie datorită romanului lui Stoker, fie prin intermediul numeroaselor filme realizate pe această temă. Cei mai mulți americani nu știu însă că Dracula era Vlad Țepeș, un domnitor român din secolul al XV-lea.

Probabil însă că mulți dintre cei care citesc aceste rînduri își vor pune întrebarea : de ce s-ar interesa americanii de Vlad Țepeș, cunoscut sub numele de Dracula? Mulți români nu-și dau exact seama cît de populară este în Occident povestea despre Dracula scrisă de Bram Stoker. Cartea lui Stoker, publicată în 1897, a fost tipărită în peste 20 de ediții în decursul anilor și continuă să fie reeditată și azi. În Marea Britanie a atins un tiraj de 1 000 000 de exemplare. Și astăzi încă, ea reprezintă un succes al editurii „Modern Library Series". Peste 30 de filme, inspirate în general din subiectul cărții lui Stoker, au fost realizate în Occident. Stoker a scris un roman de tip „gotic". El l-a prezentat pe Dracula ca pe un vampir. Dar descrierea făcută de Stoker peisajului românesc este foarte precisă, iar utilizarea mitologiei balcanice despre vampiri, de asemenea autentică. Știm că Stoker a făcut mari eforturi pentru a se informa în mod precis despre Transilvania, regiunea unde și-a plasat povestirea lui de groază. El a lucrat pe baza documentelor obținute de la Biblioteca British Museum din Londra. În corespondența sa privată el povestește cît de greu i-a fost să găsească hărți corecte ale Transilvaniei. Stoker a citit și cărți de călătorie despre această regiune. El a descris, în cartea sa, orașul medieval Bistrița cu hotelul „Coroana de aur", vinul de Mediaș și mămăliga. Descrierea pe care a făcut-o peisajului din nordul Transilvaniei este foarte apropiată de realitate, deși el a plasat castelul lui Dracula într-un loc greșit din România și a indus astfel în eroare numeroși turiști care veneau aci să vadă acest monument și trecătoarea Borgo. Dar chiar și cronicarii români, în scrierile lor, au con-

fundat cîndva pe Dracula (Ţepeş) cu tatăl său Vlad Dracul.

Din toate acestea a luat naştere un proiect de cercetare comună româno-american. În timpul cercetărilor pe care le-am efectuat ne-am consultat cu numeroşi specialişti — atît de mulţi încît ar fi dificil să-i alegem pe cei direct interesaţi (aici am dori să cerem scuze dacă vom omite vreun nume). Cei care colaborează în mod direct la crearea acestui proiect comun sînt : prof. Constantin C. Giurescu, Matei Cazacu, prof. Erich Tappe de la Universitatea din Londra, prof. Anton Balotă şi cel mai de seamă genealogist al României, George Florescu.

Mulţi alţi savanţi români au fost, de asemenea, consultaţi. Printre ei se numără prof. Mihai Pop, directorul Institutului de etnografie şi folclor, dr. Paul H. Stahl, dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti, Mihai Stephănescu şi arheologul Panait Panait.

Noi am expus proiectul nostru forurilor în drept de la Institutul de istorie al Academiei şi de la Institutul de studii sud-est europene, avînd schimburi de păreri cu prof. Andrei Oţetea, Mihai Berza, Ştefan Ştefănescu, Dan Berindei şi alţi istorici români.

Prof. Florescu s-a consultat, de asemenea, cu Pandele Olteanu, G. Mihăilă, prof. Alexandru Piru şi prof. Marocza. Dinu Rosetti a interpretat bazele excavaţiilor făcute de el la Snagov în 1933, unde tradiţia spune că a fost înmormîntat Vlad Ţepeş. Prof. Dan Simonescu, specialist în literatură medievală, a fost, de asemenea, consultat ca şi turcologul Mihai Guboglu.

Proiectul s-a dezvoltat încetul cu încetul, ajungînd la următorul plan :

1. O carte de popularizare scrisă anume pentru publicul cititor american de către prof. McNally şi Florescu.

2. O lucrare destinată cercurilor ştiinţifice scrisă în colaborare de către specialiştii români şi occidentali, care este în manuscris.

Anul acesta, prof. McNally a venit în România pentru o perioadă de şapte luni, în scopul de a lucra la acest proiect. Prof. Florescu a revenit şi el în România. Noi dorim, de asemenea, să face aranjamentele necesare realizării unui film documentar asupra vieţii lui Vlad Ţepeş. Sperăm că pelicula va putea fi realizată.

Un mare ajutor a fost acordat acestui proiect de către oficialităţi. În cadrul acordului cultural româno-american, prof. McNally a avut posibilitatea de a sta în România în perioada iulie 1969 — februarie 1970. Anul acesta, prof. Florescu s-a întors în România pentru mai multe luni, cu o bursă din partea Universităţii din Bucureşti, a Societăţii americane de filozofie şi o bursă de călătorie din partea International Exchange Board-ului. Distinsul ambasador al României în Statele Unite, Excelenţa sa d-l Corneliu Bogdan, ne-a încurajat în acest proiect şi îi sîntem deosebit de recunoscători. De mare ajutor ne-a fost şi d-na Lidia Simion de la Universitatea din Bucureşti.

Cu ajutorul nepreţuit al prietenilor şi colegilor români am putut face cunoştinţă cu locurile legate de numele lui Vlad Ţepeş în România. Ceea ce este interesant de remarcat este că Vlad Ţepeş a trăit în acel timp în toate cele trei provincii româneşti : Transilvania, Valahia şi Moldova. Filmul prevăzut va arăta publicului întregul teritoriu românesc de la nord la sud şi de la răsărit la apus.

Cercetările ne-au dus şi la castelul Ambras, lîngă Innsbruck, unde se află singurul portret cunoscut al lui Vlad Ţepeş. Acolo, printre alte portrete ale celebrităţilor europene, am privit şi portretul lui Vlad Ţepeş. Dr. Lilly Sauter, directorul muzeului de la castelul Ambras, ne-a fost de un mare ajutor. Am făcut, de asemenea, cercetări la castelul lui Matei Corvin de la Vişegrad şi la mănăstirea St. Gall din Elveţia, unde se află un manuscris despre Vlad Ţepeş.

Interesul ştiinţific pentru Vlad Ţepeş este foarte mare, mai ales printre studenţii americani. Profesorii McNally şi Florescu au ţinut conferinţe pe această temă în faţa a numeroşi studenţi, care au manifestat un interes deosebit de profund. În excelentul său turneu de conferinţe efectuat în Statele Unite în septembrie 1968, prof. C.C. Giurescu a vorbit, de asemenea, despre acest subiect. Recent, conferinţa prof. Florescu asupra lui Vlad Ţepeş, ţinută pe un vapor, a atras peste 1 500 de studenţi din toate regiunile Statelor Unite.

Sperăm că prin realizarea acestei cooperări între istoricii români şi americani vom reuşi să reamintim publicului occidental lupta eroică a poporului român pentru independenţă politică şi culturală în timpul secolului al XV-lea, cînd românii au fost în primele rînduri ale bătăliei împotriva asupririi otomane ; de asemenea, sperăm că proiectul va contribui la o mai bună cunoaştere reciprocă a popoarelor noastre. Sperăm, mai ales, că ducerea la bun sfîrşit a proiectului nostru va trezi interesul specialiştilor, cercetătorilor şi studenţilor americani în legătură cu bogata istorie a României.

Publicînd acest articol, scris special pentru „Magazin istoric", redacţia invită pe cei care au de adus eventuale completări sau obiecţii la ipotezele celor doi istorici din S.U.A., să-şi exprime în scris părerile. Coloanele noastre le stau la dispoziţie.

DIN CRONICA PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

„Încă un pas înainte...“

EUGEN BANTEA
OLIVER LUSTIG

Sfîrșitul anului 1944. Reichul nazist avea încă suficiente forțe și mijloace pentru a nu abandona imediat întreg teritoriul unei țări ca Ungaria. În aceste condiții după operația Debrețin, Comandamentul suprem sovietic a trebuit să organizeze o nouă acțiune strategică în cîmpia Dunării mijlocii. A doua etapă a eliberării Ungariei și-a găsit expresia din punct de vedere militar în marea operație Budapesta, declanșată în continuarea nemijlocită a precedentei — operația Debrețin [1].

Traseul descris de front la terminarea acesteia din urmă prefigura manevra esențială a noii mari operații : în estul Ungariei, linia de contact dintre cele două părți urma cursul Tisei superioare și mijlocii, iar de pe la vărsarea Crișului un mare intrînd realizat de trupele sovietice le dusese în octombrie în extremitatea sudică a Ungariei mult la vest de Tisa, pînă la Dunăre. Ca atare, grupările germane și maghiare din centrul cîmpiei panonice aveau să fie forfecate de-a lungul a două axe perpendiculare : dinspre est spre vest — de pe Tisa spre Dunăre — și dinspre sud spre nord — de-a lungul Dunării.

Trupele fasciste de pe acest teatru de război însumau în perioada dată circa 55 de divizii ; forțele sovietice reprezentau echivalentul a circa 90 de divizii (dar dată fiind structura numerică a diviziei sovietice, ele cuprindeau efective egale cu circa 60 de mari unități similare ale Wehrmachtului). De asemenea, mai acționau — coordonate operativ de comandamentul sovietic — 14 divizii române și 6 bulgare. Aviația și blindatele celor două părți beligerante erau numeric aproximativ egale. Aveau să-și spună însă cuvîntul superioritatea de concepție și manevră a instanțelor de comandă strategice sovietice asupra celor ale Wehrmachtului, plusul de încărcătură morală și pricepere militară ale comandanților și ostașilor sovietici, ale celor români și bulgari asupra trupelor fasciste.

Debutînd prin izbitura realizată de forțele sovietice aflate în sudul Ungariei, operația Budapesta își semnala începutul și prin asaltul pornit de grupările de trupe ale Frontului 2 ucrainean situate în partea de est a țării.

[1] Vezi articolul publicat în numărul precedent al revistei noastre.

Contribuția română la operațiile duse pe teritoriul Ungariei împotriva agresorilor fasciști : 210 000 ofițeri și ostași angajați în lupte ; 1200 localități eliberate (printre care 14 orașe) ; 3 masivi muntoși cuceriți ; 4 cursuri de apă mai importante forțate; 20 000 prizonieri inamici; 10 000 morți, lăsați pe teren de hitleriști.

În acest ultim spațiu și-au înscris prezența lor activă și forțele armate române. Încadrarea lor operativă avea să le canalizeze eforturile pe două direcții divergente : trei divizii, de pe Tisa mijlocie spre nord-vest, direct spre capitala maghiară, iar grosul marilor unități române, tăind colțul de nord-est al Ungariei, avea să țintească spre granița cehoslovacă.

Cronologic, acțiunea trupelor noastre în vasta bătălie din sectorul median al Ungariei s-a întins pînă la mijlocul lui ianuarie 1945. În acest interval de timp în țară procesul revoluționar ascendent continua cu intensitate.

Unul din principalele țeluri pe care au continuat să le urmărească forțele democratice grupate în jurul Partidului Comunist Român era sprijinirea largă a frontului antihitlerist. Înfrîngînd cu abnegație greutățile crîncene ale perioadei, oamenii muncii au depus mai departe eforturi încordate, astfel încît trupele noastre combatante, deși aflate acum departe de țară, să primească cele necesare purtării războiului drept. Suflul înnoirilor ce se realizau pe pămîntul României se simțea puternic în linia de luptă ; masele de țărani și muncitori în haine militare înțelegeau tot mai bine că privațiunile și jertfa lor de pe front căpătau sensuri mereu mai bogate pentru viitor.

TREI PILONI MUNTOȘI : HEGYALJA, BÜKK, MATRA

Pe parcursul bătăliilor, trupele române care porneau la atac prin nord-estul Ungariei aveau să străbată trei zone distincte.

Cel mai compact grup de forțe române era constituit din Armata a 4-a, cuprinzînd 8 divizii, care se afla acum la extremitatea dreaptă a Frontului 2 ucrainean.

Ultimele zile ale lui octombrie și aproape toată luna noiembrie, marile unități ale Armatei a 4-a și-au dus acțiunile într-un spațiu de șes și mocirle, în bucla Tisei superioare, unde fasciștii disputau terenul pas cu pas, apoi în apropierea cursului acestei ape ; aici comandamentul inamic își mai agăța cu disperare pozițiile de rîu. Treptat, diviziile noastre au fost virate mai la sud și au trecut apa prin capetele de pod realizate anterior de către forțele sovietice. Totodată, presiunea continuă exercitată de unitățile românești (capete de pod create prin surprindere, care atrag riposte furibunde din partea hitleriștilor) facilitează pătrunderea sovieticilor din zona învecinată la sud. Trupele române care operează la vest de Tisa, ajunse aici în modul arătat, dezvoltă, în sectorul lor, porțiunile cucerite de sovietici și răzbesc încet, dar sistematic. Orășelul Tokay și zona înconjurătoare au fost luate de unitățile române după grele încleștări cu inamicul. În înaintarea lor, ostașii Armatei a 4-a au atins rîul Hernad. Efortul lor a fost dirijat de o parte și alta a acestui afluent al Tisei, în sensul invers curgerii lui.

Către ultimele zile ale lui noiembrie, amenințat cu învăluirea, dușmanul și-a desprins precipitat forțele sale care mai rezistau pe Tisa. În acest fel, toate diviziile Armatei a 4-a române s-au aliniat. În fața lor, un masiv muntos : Hegyalja — peisaj puțin obișnuit în Ungaria. Pentru a da peste cap sistemul de poziții inamice bazat pe acest obstacol natural, comandamentul Armatei a 4-a române a întreprins o manevră : majoritatea trupelor sale au fost urcate de-a lungul Hernadului, care ocolește pe la apus masivul. Doar două divizii au primit misiunea să atace pieptiș zona înălțimilor, mai ales pentru a fixa aici cît mai multe trupe dușmane. În acest fel, depășite mult pe la vest, trupele fasciste abandonează pe la jumătatea lui decembrie Hegyalja. Joncțiunea diviziilor ce au dat ocol masivului cu cele care l-au abordat frontal a avut loc în apropierea localității Hidasnemeti. Aici se afla un pod de mare importanță operativă. Misiunea de a împiedica inamicul să-i arunce în aer a fost încredințată unui detașament din Regimentul 1 roșiori.

„Seara tîrziu — avea să noteze mai apoi generalul-maior în rezervă Ion Crăciunescu —, pe un ger năprasnic, patrule trimise în cercetare au ajuns la pod, fără să fie simțite de inamicul care avea puternice lucrări de apărare, iar în localitate o garnizoană întărită.

Tun de asalt folosit de armata română în timpul războiului antihitlerist.

Comandantul detașamentului a chemat ofițerii la el și a stabilit un plan minuțios de acțiune. A ordonat plutonului de mitraliere comandat de sublocotenentul N. Dărăban și celui de tunuri antitanc de sub comanda sublocotenentului N. Ionescu să împingă subunitățile cît mai aproape de pod. La un semnal, cele 3 tunuri antitanc au început să lovească acoperirile din spatele podului, iar mitralierele, trimițînd șiruri neîntrerupte de trasoare, au aprins o claie mare de paie, interzicînd orice mișcare spre nord. La lumina rachetelor și a paielor aprinse, escadroanele au năvălit în iureș spre pod. S-a încins o luptă aprigă. Pînă la ora 23,00, inamicul a fost complet nimicit. În acțiunea întreprinsă, ostașii noștri au luat 180 de prizonieri și au capturat întreaga tehnică de luptă a garnizoanei respective..."

Generalul Jmacenko, comandantul Armatei a 40-a sovietice, referindu-se la această faptă de arme, sublinia în ordinul de zi dat la 19 decembrie 1944 : „Detașamentul din Divizia 1 cavalerie comandat de maiorul Dumitru Nițescu, acționînd minunat, a dat un exemplu rar de vitejie și eroism. Acest detașament a cucerit podul care era apărat de germani și pregătit pentru distrugere. Garnizoana inamică care apăra podul a fost în întregime nimicită, iar podul a fost capturat în perfectă stare".

Forțele noastre, coborînd pantele nordice ale Hegyaljei, au atins frontiera cu Cehoslovacia și au trecut-o.

O a doua zonă de eforturi românești era cea a masivului Bükk. Au răzbit prin lupte pînă aici cele două divizii române de munte — a 2-a și a 3-a —, pornite și ele de pe Tisa o dată cu începerea operației Budapesta și încadrate în Armata a 27-a sovietică, deci aflate la cîteva zeci de kilometri sud-vest de Armata a 4-a română. Pe parcurs, una din diviziile de munte române a înfruntat dușmanul pînă în imediata apropiere a importantului oraș Miskolc. În a doua jumătate a lui noiembrie, cele două divizii, dispuse acum alăturat, au format Corpul 4 armată. Masivul Bükk a trebuit să fie cucerit creastă cu creastă, vîrf cu vîrf. La 15 decembrie ostașii au cucerit Balvany, cel mai înalt vîrf din Bükk. Spre sfîrșitul anului, Corpul 4 român a atins și el frontiera septentrională a Ungariei.

În acest interval, Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin", acționînd în cadrul unei alte grupări sovietice, a izgonit pe naziști din masivul Matra, situat la vest de Bükk. În ultimele zile ale lui decembrie, pandurii au înaintat spre Salgotarján — centru mi-

Spre o nouă poziție de luptă (desen de Eugen Drăguțescu, din colecția Muzeului militar central)

nier din nordul Ungariei — și au eliberat orașul. Era o încununare remarcabilă a eforturilor și jertfelor aduse de ei pe teritoriul maghiar.

POZIȚIE DUPĂ POZIȚIE

Alte trei divizii române, constituite în Corpul 7 armată și încadrate în Armata a 7-a de gardă sovietică, au pornit ofensiva de pe Tisa mijlocie, fiind dirijate direct spre Budapesta. Ele au sfărîmat, laolaltă cu forțele sovietice vecine, pozițiile succesive rînduite de inamic în calea lor în pusta dintre Tisa și Dunăre. În acest spațiu, în două rînduri, timp de cîteva zile, înaintarea trupelor noastre a fost puternic sprijinită de mari unități mecanizate și blindate sovietice. Rod al acestei cooperări a fost, între altele, izgonirea dușmanului din orașele Abony și Cegled, puternice puncte de sprijin în rețelele defensive inamice.

De la jumătatea lunii noiembrie, ostașii Corpului 7 au asaltat un sector al marelui sistem fortificat folosit de fasciști pentru bararea Budapestei : tranșee continue cu șanțuri de comunicație, baraje din rețele de sîrmă, cîmpuri de mine, cazemate de beton, obstacole antitanc. În plus, în calea românilor, în zona Isaszeg-Gödöllo, terenul se prezenta deluros și împădurit.

„Trupele române care se apropie de Budapesta — scria săptămînalul ungar «Világosság», care apărea în teritoriul eliberat — obțin pentru poporul lor dragostea și recunoștința poporului maghiar care se eliberează de sub jugul german".

La 5 decembrie, focul necruțător al artileriei vestea un nou tur al atacului Corpului 7 armată român asupra unei părți a fortificațiilor de la est de Budapesta. Divizia a 9-a cavalerie, aflată pe direcția loviturii principale a corpului, a reușit să pătrundă, pînă seara, 3 kilometri în adîncimea apărării dușmane. Inamicului nu-i venea să creadă că liniile sale, considerate inexpugnabile, au început să fie date peste cap. Prin contraatacuri disperate, se încăpățîna să încerce lichidarea breșei create. Pînă seara însă, apărarea inamică a fost ruptă, pe aceeași adîncime, în întreaga fîșie de ofensivă a corpului.

„În zilele care au urmat — relata generalul-colonel Nicolae Șova, în evocarea sa *80 de zile de luptă pentru eliberarea Budapestei* — Corpul 7 armată român a continuat ofensiva în vederea desăvîrșirii ruperii fîșiei întîia de apărare. Dar pe măsura pătrunderii în adîncimea apărării și apropierii de Budapesta intensitatea și violența contraatacurilor dușmanului creșteau. Numai în zilele de 7 și 8 decembrie, trupele noastre au respins 11 contraatacuri ale forțelor fasciste. În timpul acestor lupte, punctul meu de comandă înaintat, care se afla în localitatea Dany, a fost vizitat de mareșalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, însoțit de generalul-

colonel Șumilov, comandantul Armatei 7 de gardă sovietice. Timp de două ore, cît a durat vizita, am informat pe oaspeți despre mersul operațiunilor din zonă și despre misiunea trupelor noastre ; totodată, am rezolvat împreună, pe loc, problemele de cooperare care comportau urgență. Explicațiile și măsurile luate de mine au fost apreciate de comandantul frontului, care a elogiat vitejia și eroismul ostașilor noștri și ne-a urat noi succese în viitoarele operații".

Hotarul dintre anii 1944 și 1945 găsea trupele Corpului 7 armată la porțile Budapestei, gata să se avînte, împreună cu trupele sovietice, în luptele înverșunate pentru eliberarea — casă cu casă, stradă cu stradă — a capitalei Ungariei, acțiune care avea să dea o nouă strălucire faptelor de bravură pe care le săvîrșiseră pînă aici, de-a lungul asprului și gloriosului drum de luptă pe frontul antihitlerist.

Ostașii de pe front erau însuflețiți în încordarea lor de transformările revoluționare ce aveau loc în țară, de gîndul că întregul popor e alături de ei.

„Starea aceasta de «refugiu la sînul țării» o simțeam ca pe o necesitate, mai ales în preajma marilor încleștări — subliniază generalul-maior în rezervă Alexandru Dobriceanu. Mă gîndeam de multe ori cît de mult reprezintă pentru moralul luptătorului sentimentul utilității sale și al justeței cauzei pe care o apără cu arma în mînă".

Ziua de 1 ianuarie 1945 a consemnat dezlănțuirea unui puternic atac pe întreg frontul Corpului 7 armată român.

...Pînă la începerea lui mai erau cîteva ore. Generalul Ilie Antonescu, comandantul Diviziei a 9-a cavalerie, a folosit acest răgaz pentru a-și inspecta dispozitivul trupelor din linia întîia. A verificat mai ales asigurarea joncțiunilor. În dreapta ataca Divizia a 19-a infanterie română, în stînga — Divizia a 297-a infanterie sovietică. A stat de vorbă cu mulți ostași. I-a îmbărbătat, le-a urat ani mulți și fericiți, le-a dorit să lupte cu vitejie pentru a obține cît mai grabnic victoria asupra inamicului. „Privindu-i — notează în memoriile sale, generalul-locotenent în rezervă Ilie Antonescu — mi se strîngea inima la gîndul că pe unii din ei, poate chiar dintre cei cărora le întinsesem mîna, le dădusem o țigară sau schimbasem cu ei o vorbă n-aveam să-i mai văd niciodată".

MARELE ASALT

Cînd s-a dat semnalul, regimentele s-au dezlănțuit vijelios. Trupele din contact ale dușmanului n-au putut rezista presiunii nestăvilite a atacului și au început să se retragă spre grupurile de clădiri de la periferiile Budapestei. Abia cînd trupele noastre au ajuns la linia de centură a căii ferate care duce de la Köbánya spre nord a început de fapt lupta în interiorul marelui oraș, organizat de unitățile germano-ma-

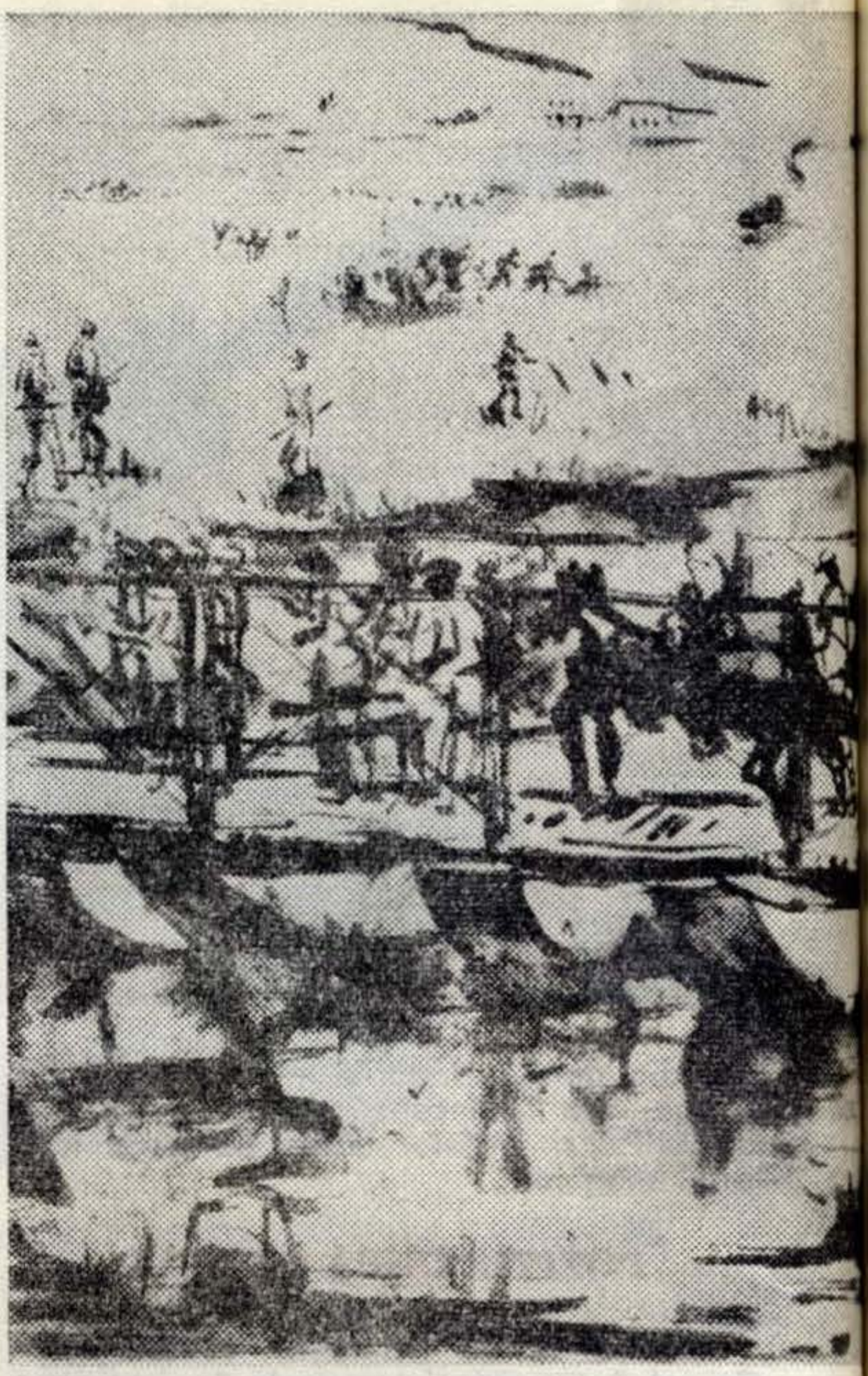

Trecerea Tisei (detaliu dintr-un desen de Sorin Ionescu, din colecția Muzeului militar central)

ghiare pentru o rezistență dură și îndelungată.

Situația generală suferise schimbări esențiale. Armatele sovietice din sudul Ungariei (Frontul 3 ucrainean) împinseseră, în noiembrie și decembrie, forțele fasciste pînă pe lacul Balaton. Înaintînd pe la vest de Dunărea mijlocie, un grup din aceste trupe sovietice făcuse joncțiunea, la sfîrșitul lui decembrie, la ootul făcut de fluviu la Vac și Esztergom, cu un alt grup sovietic pătruns aici dinspre nord. O mare masă de trupe fasciste — aproape 200 000 de militari — fusese astfel încercuită în Budapesta. Comandamentul hitlerist a ordonat asediaților o rezistență furibundă, organizînd în același timp repetate riposte ofensive în cursul lui ianuarie, cu trupe din afară, pentru a debloca gruparea împresurată și a reface frontul pe Dunărea mijlocie. În acest cadru general, partea estică a capitalei a fost asaltată de două corpuri sovietice și de Corpul 7 armată român.

Românii şi-au restructurat rapid şi iscusit procedeele de luptă, potrivit cerinţelor impuse de configuraţia acestui masiv centru urban — cu clădirile sale, unele adevărate cetăţi, transformate în bastioane de rezistenţă de la acoperiş pînă în subsoluri.

Chiar în primele încleştări ale acestei mari bătălii, în cea dintîi zi a anului 1945, printre cei căzuţi eroic pentru victorie se număra şi Elena Chiriţă. Ea a dovedit şi aici, pe străzile Budapestei, înaltul curaj şi abnegaţia cu care îşi jalonase drumul de luptă început în eroica încleştare de la Păuliş, pînă în clipa în care a fost lovită de un proiectil duşman. Atitudinea ei dîrză a fost caracterizată de comandantul său ca un „gest înalt de devotament şi spirit de jertfă, care a contribuit în mare măsură la antrenarea soldaţilor din batalionul 1 (din Regimentul 96 infanterie) la atac".

Pentru a înfrînge rezistenţa fanatică a duşmanului care apăra cu disperare fiecare bloc, nu o dată a fost nevoie să se împingă tunurile şi obuzierele pînă în prima linie.

Pe alocuri, această bătălie specifică alterna cu lupte care reaminteau de cele purtate în cîmp deschis : aşa s-a întîmplat la marele hipodrom din estul Budapestei, cucerit de trupele noastre după o crîncenă încleştare. Realizare importantă în special dacă se ţine seamă că acesta era folosit ca ultimul aerodrom al forţelor fasciste încercuite în oraş.

Pînă la 15 ianuarie, combatanţii Corpului 7 român străbătuseră 6 kilometri în oraş spre vest şi se aflau la 2 kilometri de fluviu. În acea zi ei au primit o nouă misiune : deplasarea urgentă în Cehoslovacia, unde acţiona de acum grosul forţelor române de pe frontul antihitlerist.

AMINTIREA EROILOR

18 ianuarie. Pesta era eliberată. Sovieticii au mai dus lupte în Buda pînă la jumătatea lui februarie 1945, cînd rămăşiţele garnizoanei inamice, înfrînte, aveau să capituleze.

Prezenţa românească în cadrul operaţiei Budapesta s-a făcut simţită şi prin participarea admirabililor zburători ai Corpului aerian român, care, sprijinind de regulă trupe de uscat sovietice, au înfruntat cu succes, în văzduh, aviaţia fascistă, au doborît numeroase aparate inamice, au destrămat formaţii de asalt şi bombardament, s-au năpustit pe front şi în spatele lui asupra dispozitivului fascist, distrugînd instalaţii de importanţă militară. O menţiune specială se cere făcută pentru acţiunea desfăşurată de aviatorii noştri deasupra Budapestei : aparatele române de bombardament — însoţite şi protejate uneori de formaţii de vînătoare sovietice — au lovit marile poduri de peste Dunăre ; zburătorii români au dovedit o deosebită măiestrie în înfruntarea potopului de foc al artileriei antiaeriene inamice dînd lovituri la ţintă de mare eficacitate, ceea ce a contribuit considerabil la întreruperea legăturilor dintre trupele fasciste de pe cele două maluri ale fluviului.

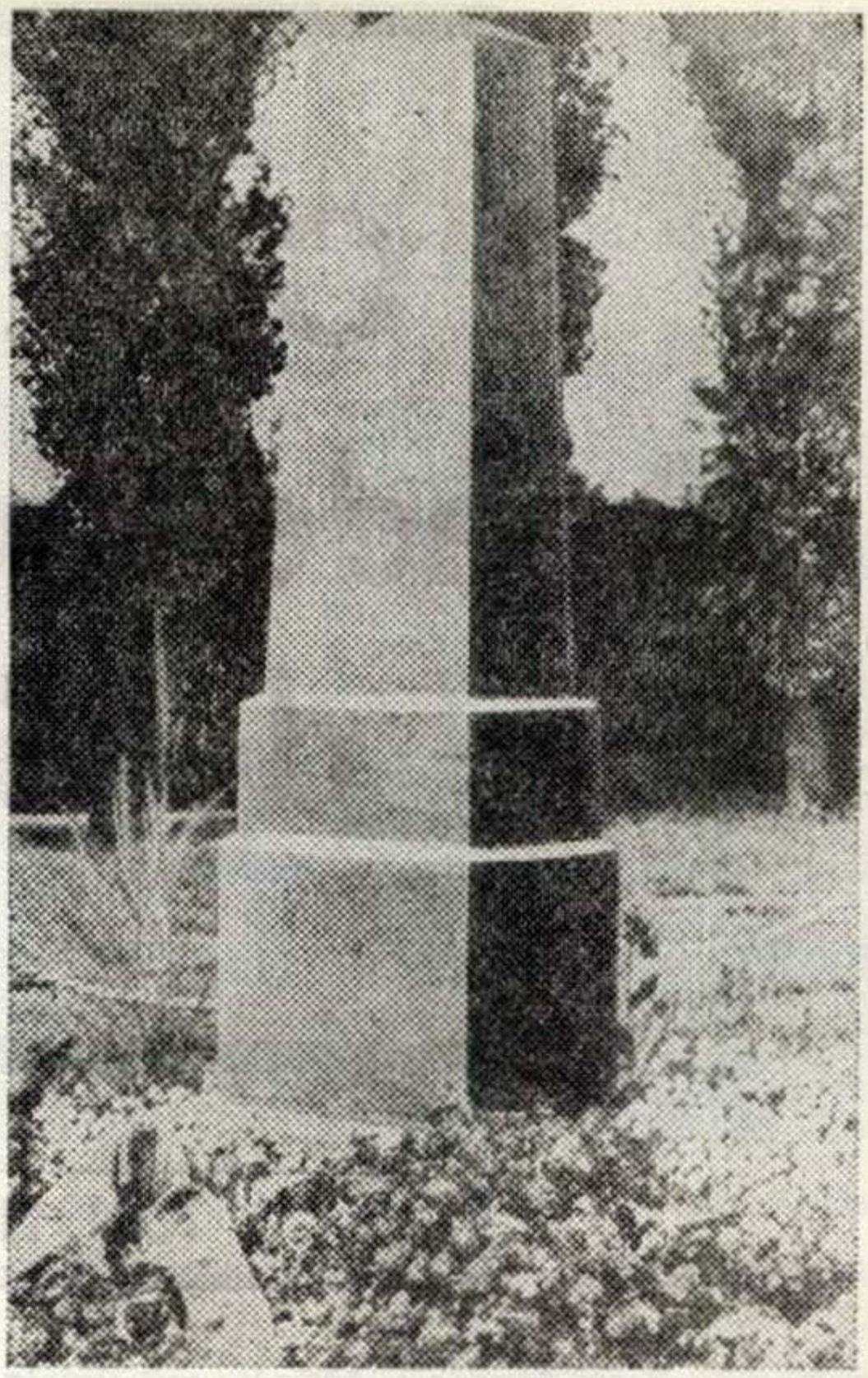

Monument ridicat pe teritoriul Ungariei (Nyíregyháza) în amintirea ostaşilor români

O unitate de pontonieri română a construit şi întreţinut poduri pe Dunăre, la sud de capitala maghiară, pînă la sfîrşitul războiului ; eforturile geniştilor şi-au dovedit utilitatea mai ales în martie 1945, cînd Wehrmachtul întreprindea în sud-vestul Ungariei, în spaţiul de la est de Balaton, ultima sa contraofensivă, iar trecerile peste Dunăre aveau o importanţă vitală pentru înăbuşirea acestei disperate tentative a hitleriştilor.

Amintirea românilor care au stropit cu sîngele lor pămîntul Ungariei şi-a găsit întruparea în amenajarea impresionantului cimitir de la Rákosliget în împrejurimile Budapestei, în monumentele şi însemnele memoriale ridicate la Debreţin, Miskolc, Gyor, Nyíregyháza.

Pe monumentul ridicat în cimitirul Rákosliget, stă scris : „*Glorie eroilor români care şi-au jertfit viaţa în luptele împotriva fascismului, pentru eliberarea poporului frate ungar*".

Centenarul Academiei Bulgare de Ştiinţe

ION MIELCIOIU

Recent s-au împlinit 100 de ani de la înfiinţarea Academiei Bulgare de Ştiinţe, ale cărei începuturi au fost făcute în ţara noastră, prin crearea la Brăila, în anul 1869, a Societăţii Literare Bulgare *(Bălgarsko Knijovno Drujestvo)*. Evenimentul oferă prilejul evocării unor momente semnificative ale contactelor culturale stabilite între români şi bulgari în decursul istoriei lor multiseculare, pe fondul unor strînse relaţii politice şi economice.

În Ţările române care îşi păstraseră — cu toată suzeranitatea otomană — instituţiile şi organizarea de stat proprie, emigranţii din Bulgaria, ca şi din alte ţări balcanice, refugiaţi în prima jumătate a secolului trecut, găsesc condiţii prielnice luptei de eliberare naţională. Bucurîndu-se de unele înlesniri şi privilegii din partea autorităţilor, de simpatie şi sprijin în rîndurile populaţiei locale, ei se îndeletnicesc cu negustoria, agricultura şi diferite meserii.

Dintre categoriile sociale ale emigraţiei, un rol important în lupta pentru eliberarea naţională şi emanciparea poporului bulgar îl joacă intelectualitatea. Reprezentanţii ei de frunte organizează comitete revoluţionare secrete, societăţi de binefacere, pregătesc şi înarmează detaşamente de insurgenţi şi desfăşoară o prodigioasă activitate pentru dezvoltarea învăţămîntului, literaturii şi ştiinţei, cîteva exemplificări fiind concludente în acest sens. Astfel, prima carte tipărită în limba bulgară modernă — *Kiriakodromion* —, scrisă de episcopul Sofronie Vracianski, apare la Rîmnicul Vîlcea, în anul 1806, şi este reeditată, în 1865, la Bucureşti. În 1824, Petăr Beron tipăreşte la Braşov primul abecedar bulgar, iar în 1844, la Bucureşti, vede lumina tiparului prima gramatică bulgară, scrisă de Ivan Bogorov. La acestea s-ar putea adăuga alte lucrări de istorie şi bisericeşti, dicţionare, piese de teatru, memorii şi biografii editate în România, care aveau să joace un rol însemnat în dezvoltarea culturii bulgare.

În ansamblul acestei rodnice activităţi se înscrie şi construirea, în 1869, la Bucureşti, din iniţiativa Societăţii de Binefacere *(Dobrodetelna Drujina)* a clădirii şcolii primare în limba slavonă, în care a predat poetul revoluţionar Hristo Botev. Şcoli similare funcţionau, de asemenea, la Brăila, Alexandria, Galaţi, Tulcea. Un mare număr de bulgari studiau în şcolile româneşti, dintre ei o bună parte erau studenţi ai Facultăţii de medicină din Capitală.

O bogată activitate desfăşura emigraţia bulgară în domeniul publicisticii. În tipografiile din Bucureşti, Brăila, Giurgiu, Ploieşti, numai în perioada 1863—1877 au apărut peste 50 de ziare şi reviste, dintre care amintim: „Viitorul" editat de Ghiorghi Sava Racovski, în limbile bulgară şi română, „Libertatea" şi „Independenţa", al căror redactor era Liuben Karavelov,

Clădirea Academiei Bulgare de Ştiinţe din Sofia

„Steagul", editat de Hristo Botev, foaia româno-bulgară „Vulturul", sub redacţia lui I. Kîrşovski.

Înfiinţarea Societăţii Literare Bulgare are loc deci în condiţiile unei intense activităţi culturale şi ştiinţifice şi apare ca o necesitate a concentrării şi orientării cercetărilor asupra istoriei şi limbii bulgare. În toamna anului 1869 se întrunesc, la Brăila, reprezentanţii coloniilor bulgare din Bucureşti, Brăila, Galaţi, Giurgiu, Ploieşti şi din unele localităţi din Rusia şi Austro-Ungaria, care hotărăsc constituirea acesteia. Adunarea adoptă statutul de funcţionare şi alege conducerea societăţii, formată dintr-un comitet pentru activitatea literar-ştiinţifică, avînd ca preşedinte pe Marin Drinov, şi un comitet pentru probleme financiare şi materiale. Societatea editează revista „Periodicesko Spisanie", din care, în anii 1870—1876, apar 12 numere, iar programul ei, prevedea ca obiectiv „dezvoltarea şi perfecţionarea limbii bulgare, a literaturii naţionale, în general, şi a istoriei bulgare". Societatea urma să dezbată probleme privind educaţia tineretului ; îndatoririle cetăţeanului faţă de societate, popor şi patrie ; îmbunătăţirea şi progresul şcolilor, în conformitate cu spiritul vremii şi nevoile poporului ; manualele care trebuie alcătuite sau traduse etc.

În timpul răscoalei din aprilie 1876 din Bulgaria şi al războiului din 1877—1878, activitatea societăţii este întreruptă. Adunarea generală din noiembrie 1878 hotărăşte mutarea sediului la Sofia ; aceasta are loc în anul 1882. Doi ani mai tîrziu, prin adoptarea noului statut, societatea se transformă de fapt în Academia de Ştiinţe, nume primit ca atare în 1911.

După cel de-al doilea război mondial, Academia Bulgară devine un înalt for ştiinţific şi contribuie activ la propăşirea principalelor ramuri ale ştiinţelor. Activitatea ei de cercetare este organizată pe baze noi şi orientată spre rezolvarea problemelor concrete ale economiei naţionale.

În prezent, Academia numără 45 de academicieni, 57 de membri corespondenţi, 1 250 de cercetători ştiinţifici îşi desfăşoară activitatea în 36 de institute şi 7 laboratoare centrale. Despre legăturile cu forurile ştiinţifice din alte ţări menţionăm un singur fapt semnificativ : 52 de savanţi străini sînt membri ai Academiei Bulgare, printre care nume de prestigiu ale ştiinţei româneşti : Şt. Milcu, P. Constantinescu-Iaşi ; C. I. Parhon a fost, de asemenea, membru al acestei instituţii ştiinţifice.

Între Academia Republicii Socialiste România şi Academia Bulgară de Ştiinţe există o strînsă colaborare, concretizată prin numeroase vizite reciproce ale oamenilor de ştiinţă pentru studii şi conferinţe de specialitate, elaborarea de lucrări pe teme de interes comun, prin participarea la sesiuni şi alte manifestări cu caracter ştiinţific.

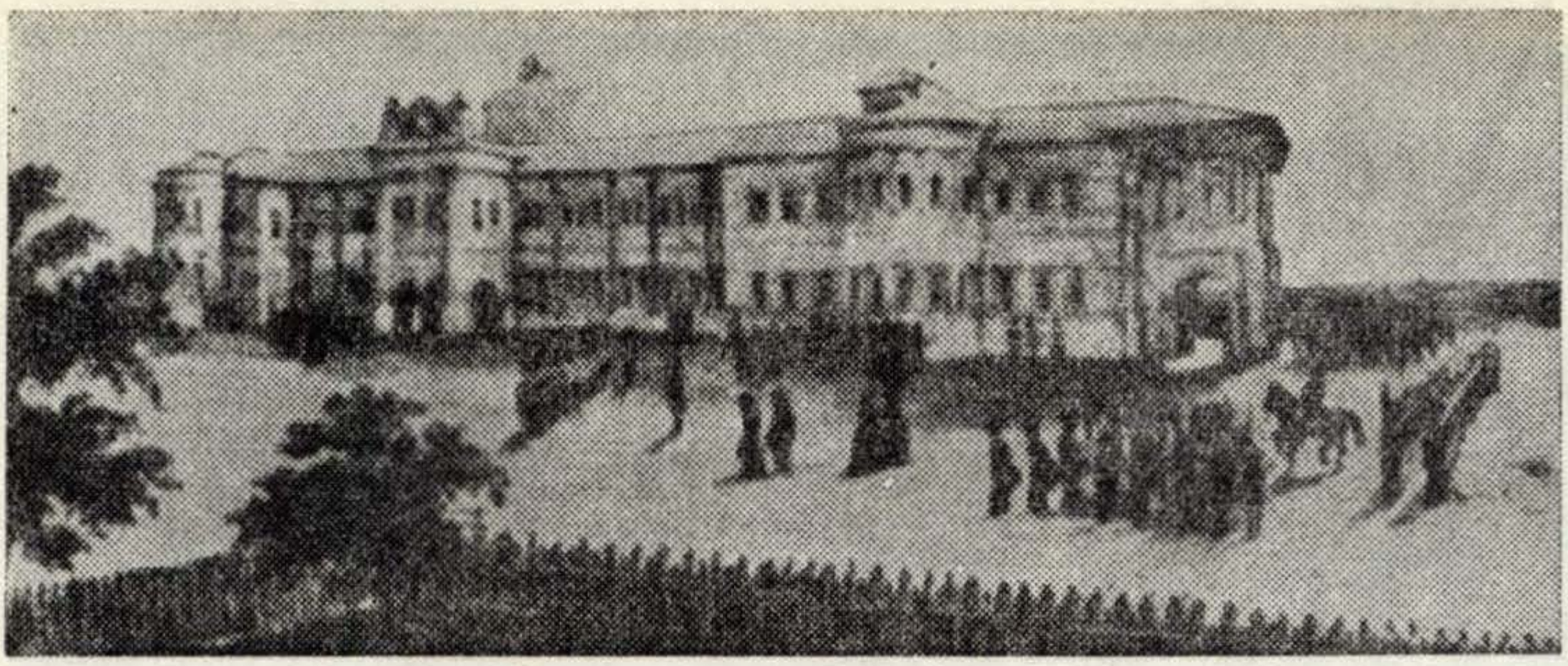

Averi și vrăjmășii

Istoria juridică a secolului trecut în Moldova cunoaște destule ciudățenii. Datorită intereselor de clasă și de grup care guvernau împărțirea dreptății, sentințele erau nu o dată inechitabile, iar unele procese se prelungeau peste decenii. Un astfel de caz este relatat în cele ce urmează.

GH. GANE

Pe la începutul secolului al XIX-lea, trăiau în Moldova două familii de boieri, bogate în moșii și averi : familiile Sturdza și Kostaki, ambele cu un arbore genealogic ale cărui rădăcini coboară departe în trecut. Vornicul Constantin Kostaki Talpan, căsătorit cu Maria Rosetti, avea o fată tînără și frumoasă, pe Safta. Vel logofătul Dumitrachi Sturdza avea, din a doua sa căsătorie cu Elena Balș, trei băieți : Teodor, Constantin și Alexandru.

În anul 1810, tînărul Teodor Sturdza, de 17 ani, lua de soție pe Safta Kostaki care avea doar 16 ani. Căsătoria, acceptată de ambele familii, a fost fericită timp de șapte ani — deși în acest răstimp nu s-a născut nici un copil, ceea ce, evident, umbrea mulțumirea celor doi soți. De altfel, pînă la Codul Callimachi (1818) lipsa copiilor era chiar motiv de desfacere a căsătoriei. Cum familia Kostaki era cu mult mai bogată decît Sturdzeștii, aceștia din urmă împrumutaseră de la Constantin Kostaki, cu ocazia căsătoriei copiilor lor, o sumă mare de bani, obligîndu-se să o restituie la termen.

Căsnicia tinerilor a decurs fără incidente, pînă într-o zi, cînd Elena Sturdza, mama lui Teodor, a găsit de cuviință să nu mai plătească în continuare banii împrumutați. Păgubașul, Constantin Kostaki, i-a dat în judecată pe Sturdzești, reclamîndu-și drepturile, adică returnarea celor 4 120 galbeni (500 000 lei aur) pe care aceștia îi mai datorau.

Intrigă și iubire !

După șapte ani de căsnicie, la sfîrșitul lui 1817, Safta a adus pe lume, la Piatra Neamț, o fetiță, care în primele ore a făcut bucuria celor doi soți. La nașterea Catincăi au asistat și Anița — căpităneasa din slujba Sturdzeștilor — și moașa Nastasia.

Mama lui Teodor a sosit îndată la Piatra Neamț să-și vadă nepoțica, dar chiar a doua

Palatul „ocîrmuirii" din Iaşi, aşa cum arăta la începutul secolului al XIX-lea. Către el şi-au îndreptat adesea paşii şi speranţele cele două familii boiereşti vrăjmaşe

◄

Serată la curtea domnească din Iaşi (după un desen de M. Dousseault). De cîte ori se va fi vorbit cu aceste ocazii despre Safta şi Teodor!

►

zi a plecat pripit, luînd-o şi pe Aniţa. La plecare, şi-a sfătuit feciorul să o părăsească pe Safta, deoarece Catinca nu era a lui, ci a fost cumpărată de la o anume Maria Suceveanca, de la crîşma lui Stănică Bacalu. Aducea în sprijinul acestei afirmaţii mărturia moaşei Nastasia Săfertoaia: ea care declarase că a recunoscut în copil odrasla Mariei Suceveanca, pe care o moşise cu o zi înainte. Teodor asistase la naştere, nu putea da crezare intrigii mamei sale, fapt ce a înfuriat-o strașnic pe Elena Sturdza, care a început o campanie de defăimare împotriva nurorii. În acelaşi timp, a depus o jalbă la mitropolitul ţării, care în acea vreme era Veniamin Kostaki, cerînd desfacerea căsătoriei, pe motivele arătate. Îndurerat de răutatea mamei sale, Teodor trimite la rîndul său, la numai cîteva zile după naşterea fetiţei, o scrisoare mitropolitului, datată 12 ianuar 1818:

„Cu toată supunerea sărut blagoslovita dreaptă a Înalt Prea Sfinţiei Tale [...] Judecaţi Prea Sfinţite ce fel de batjocură am suferit de la maică-me. Eu o cunosc de fată pe a me şi de prisos se sileşte dumneaei, căci eu i-am spus cînd a fost aici că copila este a me, făcută de femeia me şi însfîrşit, cînd eu bărbatul femeii mele am fost faţă cînd s-a născut fetiţa, apoi cine poate şti şi încredinţa aceasta mai bine decît mine?"

Negăsindu-şi astîmpăr şi auzind că maică-sa tot nu se linişteşte, Teodor găseşte de cuviinţă să mai trimită o scrisoare, cinci zile după prima.

„17 ianuar 1818, Piatra.

Cu toată supunerea sărut blagoslovita dreaptă a Înalt Prea Sfinţiei Tale. În urma supuselor mele închinăciuni, mă rog Prea Sfinţiei Voastre ca să binevoiţi a spune maicii mele că dumneaei să nu se tot îngrijească despre soţia me, că, fie ea de l-ar fi născut, fie că nu, ce-i pasă dumneaei despre aceasta; cînd eu care sînt soţul ei îl cunosc şi spun că-i al meu copilul şi cînd eu nu fac nici o pretenţie şi-l primesc, apoi nimeni întru aceasta nu are treabă. Şi să-şi lepede maică-me gîndul că mă voi despărţi de femeia me".

Elena Sturdza reuşeşte totuşi în vara anului 1818 să-şi despartă fiul de Safta. Teodor îşi ia calabalîcurile şi se mută la părinţi, iar Safta îşi ia fetiţa şi pleacă la mama ei. La începutul anului 1819, Dumitrache Sturdza, tatăl lui Teodor, o dă în judecată pe Maria Kostaki, mama Saftei, învinuind-o că i-a cerut 4120 galbeni mai mult, în contul datoriei. O dată cu restituirea banilor, el cere să se judece şi legitimitatea Catincăi, nerecunoscînd în ea copilul lui Teodor cu Safta.

Divanul acceptă să judece numai partea „sentimentală" şi, amînînd chestiunea datoriei, pronunţă divorţul dintre Teodor şi soţia sa Safta, fără măcar ca aceştia să fi fost citaţi şi de faţă fiind numai Dumitrachi şi Elena Sturdza. În felul acesta, Safta s-a pomenit divorţată, împotriva voinţei ei. Se zice că Teodor, cu toate că era o fire slabă şi incapabilă de a se apăra, nu a acceptat niciodată ideea că fetiţa nu este a lui. Divorţul nu a fost întărit de domn sau de mitropolit, dar, fiind totuşi pronunţat, a fost considerat ca atare. Safta se retrage cu mama ei la una din moşii, părăsită, jignită, batjocorită în mod oficial prin nedreptatea şi ruşinea care i se făcuseră.

Acolo dă naștere, după o vreme, unui copil din flori, Constantin.

Sturdza dă dreptate lui Sturdza

Trec mai mulți ani fără ca în public să se mai vorbească de această întîmplare. În anul 1825 soarta a venit în ajutor familiei Sturdza, la tronul Moldovei ajungînd vodă Sturdza, rudă îndepărtată cu ei. La insistențele Elenei Sturdza, procesul se rejudecă, o dată cu problema legitimității Catincăi, punîndu-se de data asta și chestiunea celor 4120 galbeni. La proces au fost de față numai soții Dumitrachi și Elena Sturdza, pîrîtele Maria Kostaki și Safta nefiind citate.

Divanul hotărăște că fetița nu este de fapt a lui Teodor Sturdza și nici a Saftei, ci este un copil substituit; dispune de asemenea ca întreaga zestre a Saftei să fie confiscată în favoarea fostului ei soț, iar ea să fie exilată din țară. În ceea ce privește chestiunea bănească, Maria Kostaki este obligată să plătească cei 4120 galbeni (pe care de fapt nu-i datora) și i se confiscă întreaga avere în favoarea lui Dumitrachi Sturdza. Cele două femei au fost silite să părăsească Moldova, iar familia Sturdza a intrat în posesia averii lor.

În exil, Safta cunoaște pe un oarecare Gheorghe Ganciu, cu care se mărită și cu care are al treilea copil, Gavrilă.

În anul 1828, domnitorul Ioniță vodă Sturdza este „debarcat". Astfel ia sfîrșit și exilul Saftei. Întoarsă în țară cu soțul și cei trei copii, se jăluiește autorităților, cerînd revizuirea nedreptei hotărîri din 1825. De altfel, încă din 1827 însuși Ioniță vodă Sturdza hotărîse, nu se știe de ce, ca afacerea Safta Kostaki să fie trimisă spre rejudecare Divanului Domnesc, ceea ce nu s-a mai întîmplat din cauza evenimentelor.

La 16 iulie, Divanul hotărăște confiscarea averii lui Teodor Sturdza și a mamei sale Elena, care între timp murise, și returnarea ei familiei Kostaki, în speță Saftei ; este vorba numai de averea ce le fusese luată prin actul din 1825.

De altfel, cazul nu se mai judecă în fond, fiindcă Teodor își dă seama că nu poate avea sorți de izbîndă și acceptă de bunăvoie restituirea, ca să evite o judecată rușinoasă pentru familia sa. Tribunalul ia notă de acceptare, o pune pe Safta în drepturile ei și totul se aranjează în liniște.

Safta nu are însă norocul să se bucure de noua situație, fiindcă la sfîrșitul anului 1829 moare, pare-se de holeră, împreună cu soțul ei Ganciu. Ei lasă trei copii moștenitori. Bunurile care au aparținut Saftei și soțului ei au fost date în administrare unor tutori, pînă în 1836 cînd prin partajarea succesiunii, judecătoria de Iași a atribuit întreaga avere a lui Ganciu fiului său Gavrilă, iar averea Saftei a împărțit-o celor trei copii. Prin actul de partaj, Catinca era recunoscută ca fiică a Saftei Kostaki și a lui Teodor Sturdza.

Moldova, prima jumătate a secolului trecut : un împărțitor al dreptății

Și totuși, noul tutore al lui Gavrilă, Serbinos, contestă în 1838 partajul aprobat de Divanul de apel, precum și legitimitatea Catincăi. Procesul reîncepe și necazurile Saftei cad asupra fiicei ei. Probabil că Serbinos a fost plătit de Sturdzești, pentru ca să repună afacerea pe rol. Divanul nu acceptă însă acest punct de vedere și întărește la 5 decembrie 1839, împărțeala iscălită și aprobată și de Constantin Sturdza.

Caruselul proceselor

În anul 1846, Gavrilă moare, la vîrsta de 19 ani, iar sora lui, Catinca, îl moștenește. Urmează noi procese în aceeași cauză, cu aceleași elemente. Familia Sturdza — dîndu-și seama că recunoașterea definitivă a Catincăi ca legitimă o va face moștenitoarea tatălui ei, Teodor Sturdza — a intrat din nou în arenă, căutînd noi motive de a o declara nelegitimă. Astfel, au pus-o pe Elena Stoianovici (sora lui Ganciu, tatăl lui Gavrilă) să reclame averea nepotului ei.

Judecătoria de Iași, care a primit reclamația, a declarat-o din nou pe Catinca nelegitimă și decăzută din drepturile ei de moștenitoare legală ! Prin hotărîrea Divanului din 6 iunie 1847, întărită de domnitor la 25 iunie în același an, această sentință este casată, invocîndu-se autoritatea lucrului judecat.

În anul 1847, Teodor Sturdza moare, lăsînd prin testament întreaga avere fraților săi, fără măcar să pomenească ceva de existența Catincăi, a cărei legitimitate n-a contestat-o totuși niciodată în mod expres.

„Să binevoiți a spune maicii mele ca dumneaei să nu se tot îngrijească despre soția me..." scria tînărul Teodor mitropolitului Veniamin Kostaki

In pragul secolului al XIX-lea, praful străzilor ieșene era adesea stîrnit de droștile boierești venite la departamentul Dreptății (desen de M. Bouquet)

Devenită prin căsătorie Radu, fiica sa cere anularea testamentului. Sesizată, judecătoria de Iași acordă, la cererea reclamantei, un termen de cincisprezece zile pentru aducerea actelor necesare, cu care să facă dovada legitimității. Prezentîndu-se după trecerea termenului acordat, fiica lui Teodor Sturdza constată cu surprindere că procesul a fost judecat în lipsă, ea fiind declarată nelegitimă și decăzută din drepturile ei de moștenitoare legală.

Catinca supune cazul Divanului de apel, care-l judecă la 15 octombrie 1853, menținînd hotărîrea instanței de fond.

Perseverînd, face recurs la domnitorul Grigore vodă Ghica, căruia i se înfățișează cazul la 3 mai 1855. După vii dezbateri, Divanul respinge plîngerea Catincăi Radu și menține hotărîrea instanței de fond, atrăgînd chiar atenția reclamantei să nu mai deranjeze familia Sturdza cu „șicanele" ei! Hotărîrea e adoptată cu majoritate de cinci voturi contra trei.

Catinca Radu se adresează totuși unor jurisconsulți din Paris, printre care Bertin, avocat al curții imperiale și redactorul șef al revistei „Le droit", Barrot, Marie, Freslon — toți trei foști miniștri de justiție ai Franței — Ortolan, profesor de drept la Paris și, altor somități ale timpului. În 1857 Bertin și-a publicat consultația la Paris...

Trecuseră 47 de ani și Catinca tot nu reușise să i se recunoască legitimitatea.

Epilog. Catinca Radu, născută Sturdza, a avut doi copii : o fată care a murit de tînără și un fiu, Manolachi, mort înaintea părinților săi. Neavînd descendenți, familia Radu a lăsat averea lui Teodor Iamandi, dar nici această voie a Catincăi n-a putut fi îndeplinită după moartea ei, deoarece testamentul a fost atacat de familia Kostaki, care a obținut cîștig de cauză.

Astfel s-a încheiat șirul proceselor care a ținut aproape optzeci de ani...

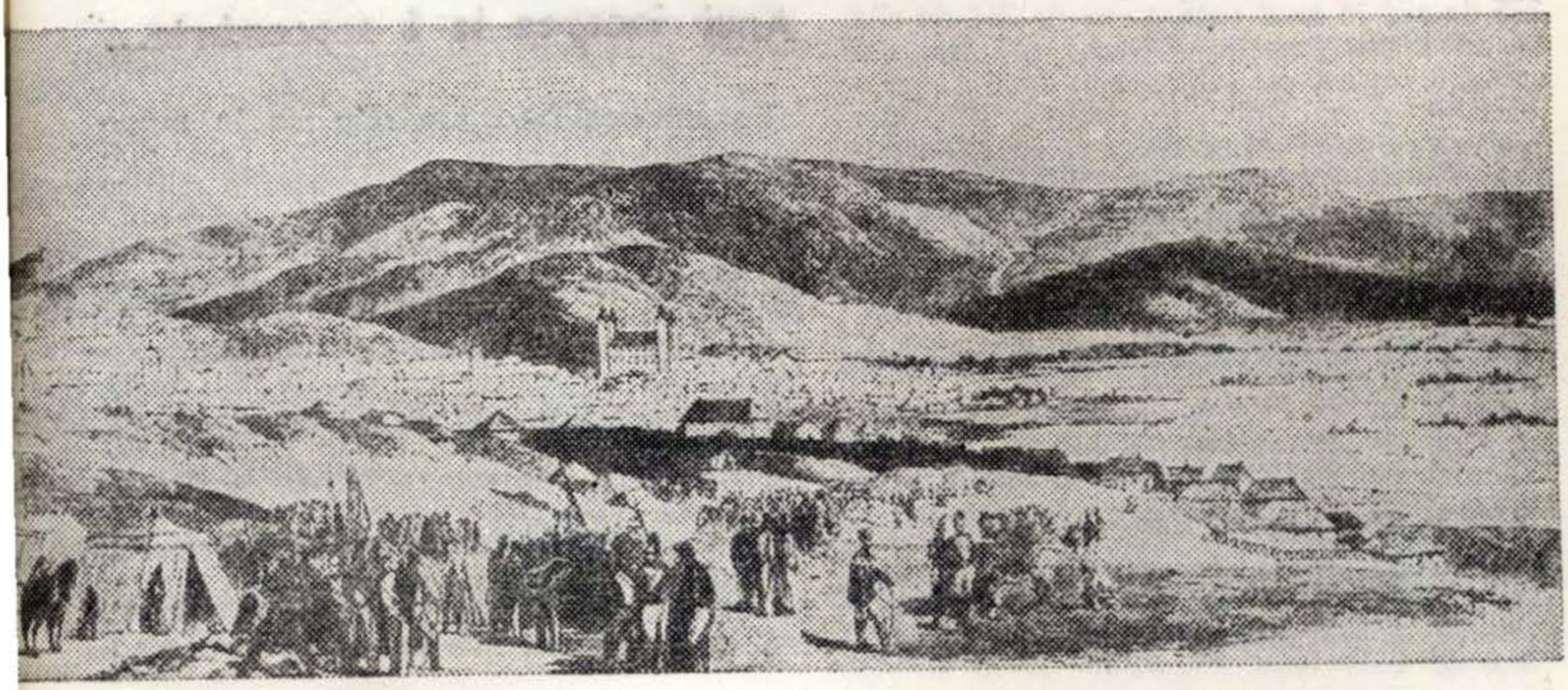

Ere în trecutul omenirii

ION IONAȘCU

În vremea noastră, orientarea în timp, cu împărțirea în zile, luni și ani ce se succed, pare multora un lucru simplu și de la sine înțeles. Astăzi, cea mai mare parte a omenirii numără anii pornind de la data atribuită legendar nașterii lui Hristos, presupusă acum 1969 de ani ; începutul anului este fixat la 1 ianuarie, iar lungimea lui este de 365 de zile în **anul comun** sau de 366 de zile în cel **bisect** (acesta urmînd după trei ani comuni), avînd ca subunități : luna, săptămîna și ziua. Dar specialiștii știu, din izvoare scrise și arheologice rămase din antichitate și evul mediu, că, în epocile respective, anul cu care se începea numărătoarea varia de la popor la popor. Ba chiar același popor, ca urmare a evoluției condițiilor social-economice, politice și culturale, își schimba cu vremea atît anul de început, cît și sistemul de socotire a timpului.

Momentul fix în timp, marcînd un eveniment important, de la care începe numărătoarea continuă a anilor, se numește **eră.** Istoria omenirii cunoaște un mare număr de ere. După caracterul evenimentelor marcate, ele se împart în mai multe tipuri : **universale** — în care numărătoarea anilor pornește de la presupusa „facere a lumii" ; **politice** — în care anii se numără plecînd de la un anume eveniment politic important ; **astronomice** — care își găsesc începutul într-un moment ce coincide cu un fenomen ceresc ; **religioase** — în legătură cu evenimente importante din viața întemeietorilor de religii : Hristos, Mahomed ș.a.

Anul începea la 1 septembrie...

Era universală își are originea în presupusa „facere a lumii" și apariția celor dintîi oameni, care — după istorisirile mistice din Vechiul Testament — s-ar fi produs abia cu cîteva mii de ani în urmă. Este știut că știința modernă a infirmat aceste explicații mistice și a descoperit că omul a existat cu sute de mii de ani în urmă. Deoarece Vechiul Testament s-a transmis în mai multe versiuni (ebraică, greacă și latină), scrise începînd din secolul al III-lea î.e.n., și cuprinzînd știri divergente, s-a ajuns — de către cei ce foloseau o versiune sau alta — la plăsmuirea a numeroase ere universale.

Printre cronologiști unii sînt de părere că numărul acestora ar fi de peste o sută, alții că ar fi mult mai mare ajungînd pînă

Care sînt principalele sisteme de numerotare a anilor ? Cum se explică faptul că unele documente, emanate concomitent, sînt datate diferit în cele trei ţări române ? De ce, de pildă, moldovenii socoteau începutul anului cînd la 1 ianuarie, cînd la 1 septembrie ? Cînd anume încep şi ce sînt, în fond, erele ? Care sînt diferitele sisteme de calendare ?

Iată întrebări frecvente legate de cronologia istorică pe care ni le pun numeroşi cititori. Pentru a da un răspuns cît mai complet, redacţia s-a adresat profesorului Ion Ionaşcu de la Universitatea Bucureşti, cu rugămintea de a face istoricul erelor şi calendarelor.

Importanţa temei ne-a determinat să-i oferim un spaţiu mai larg. În numărul de faţă publicăm prima parte, în care este tratată problema erelor.

aproape de 200. Deosebirile în datarea începutului erelor merg de la anul 6984 pînă la 3761 î.e.n. Printre principalele ere universale sînt socotite următoarele :

Era alexandrină, concepută de **Clement,** care consideră începutul lumii în anul 5590 î.e.n. (Mai sînt însă şi alte ere **alexandrine :** a lui **Hippolyt,** a lui **Anianus,** a lui **Panodoras** şi a lui **Eusebius,** fiecare datînd începutul lumii diferit.)

O altă eră universală, numită a **Antiohiei,** atribuită lui **Teofil,** pleacă de la anul 5535 î.e.n. Sînt de luat în considerare şi era lui **Hieronym,** cu punctul de plecare în anul 5199 î.e.n., a **georgienilor,** care porneşte de la anul 5604, şi era **evreiască** al cărui început e indicat la 1 octombrie 3761 î.e.n.

Printre erele universale care ne interesează în mod special este cea întrebuinţată în datarea cronografelor[1] bizantine, începînd din secolul al VII-lea e.n., numită **era bizantină** sau **constantinopolitană.** Convenţional s-a stabilit că ea începe la 1 septembrie 5509 î.e.n. A fost întrebuinţată în sudul şi estul Europei de popoarele care au adoptat creştinismul ortodox : grecii, sîrbii, bulgarii, ruşii şi românii.

Într-adevăr, în evul mediu românii au folosit era bizantină, atît în datarea documentelor scrise în limba greacă, slavonă sau română cît şi în cronici, inscripţii etc. Pentru a deosebi anul bizantin de la facerea lumii de anul modern, s-a desemnat termenul de **vă-**

[1] Scrieri cu caracter popular, care reprezentau un fel de sinteză a istoriei universale şi se bazau pe unele izvoare istorice şi legende biblice.

Pentru a da un temei mai solid cronologiei operei sale, Herodot folosea atît calculul generaţiilor, cît şi datele din listele magistraţilor eponimi din Atena, din cele ale regilor egipteni, lidieni şi persani

leat pentru cel bizantin şi **milesim** pentru cel modern. Cel mai vechi document de cancelarie din Ţara Românească datat cu anul bizantin este redactat în greceşte şi adresat de domnitorul Vladislav I Vlaicu mănăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos, în septembrie 6878, adică în anul 1369 al erei

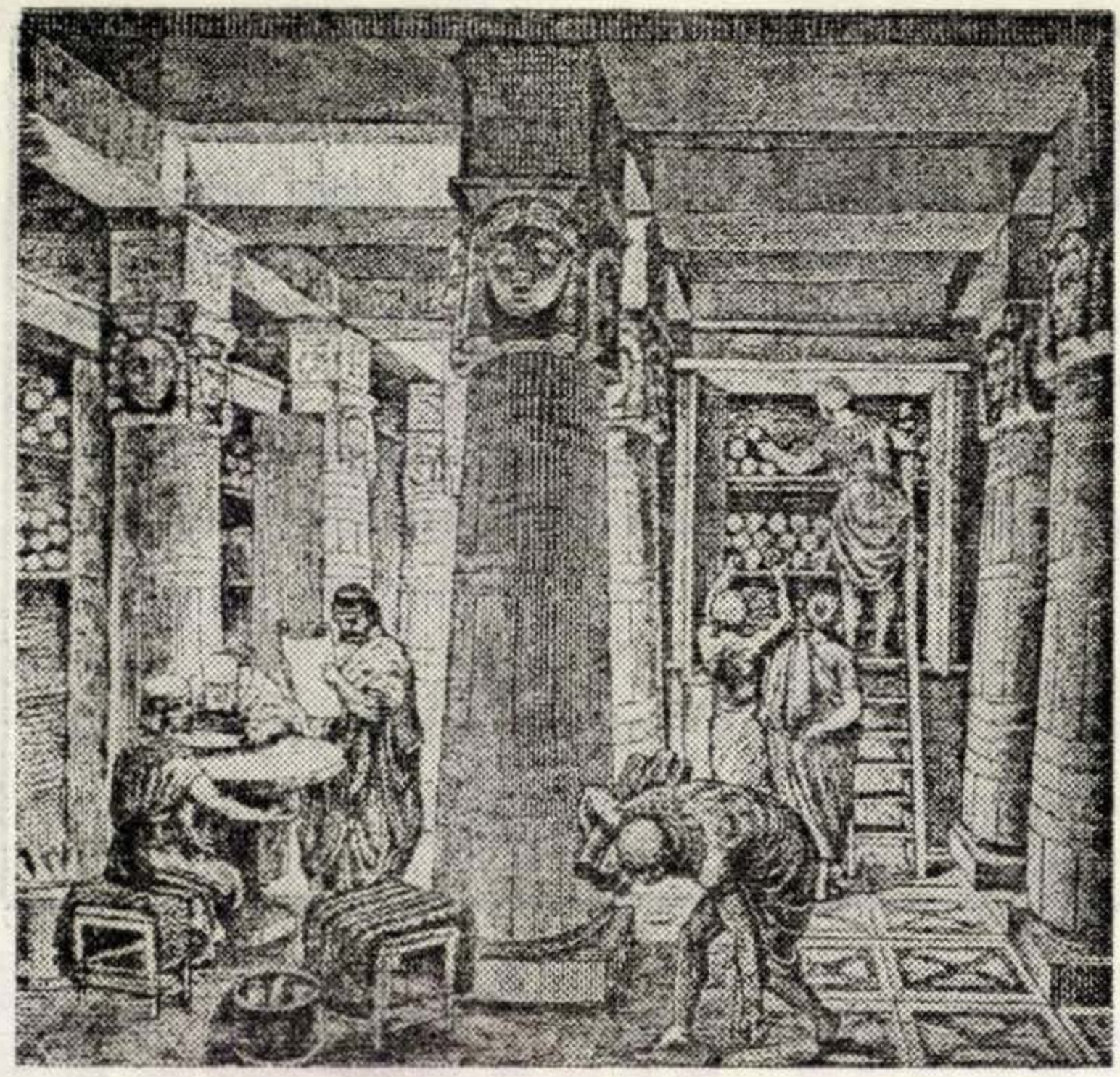

O sală a vestitei biblioteci din Alexandria. Aici, savanții din antichitate încercau să descifreze tainele universului, ale spațiului și timpului.

noastre. Cel dintîi act slavon este dat de Dan I la 3 octombrie 6894, corespunzînd anului modern 1385. În Moldova, primul act de cancelarie emis în slavonă, de Roman Voievod, poartă văleatul 6900, martie 30 sau milesimul 1392. În secolele XIV-XVI, cancelaria domnească din Moldova a întrebuințat constant era bizantină, fără a socoti însă începutul anului la 1 septembrie, ci la 1 ianuarie, datorită influenței cancelariei polone, care data numai cu anul erei noastre. Transformarea văleatului în anul erei noastre se face scăzînd din el anul „facerii"—5509— pentru lunile septembrie-decembrie și 5508 pentru ianuarie-august, fiindcă anul eclesiastic bizantin începea cu patru luni înainte de 1 ianuarie.

Din considerente diplomatice, domnii români, atunci cînd dădeau acte privind Transilvania, redactate în limba latină, le datau nu cu anul bizantin, ci cu anul erei noastre **(anno domini)**, potrivit practicii de cancelarie din Transilvania și Ungaria. Primele acte interne în limba latină din Țara Românească sînt emise de Vladislav-Vlaicu și cuprind datele 1369 și 1372, iar primul act de acest fel din Moldova este dat de Petru Mușat la 1384. La rîndul lor, documentele din Transilvania redactate în slavonă și română erau datate prin anul bizantin (văleat), potrivit practicii cancelariilor moldo-muntene. Cel mai vechi act relativ la Transilvania este emis de patriarhul Constantinopolului și redactat în grecește, fiind adresat mănăstirii din Peri

Astronom, matematician și geograf grec de renume, din antichitate, Claudius Ptolomeu este autorul operei Canonul domniilor, *a cărei datare o începe cu un fenomen natural, stabilind prin aceasta una din erele astronomice din istoria omenirii*

Definitivînd cucerirea Spaniei, Iuliu Cezar a marcat începutul unei noi ere în istoria Peninsulei Iberice : era hispanică...

...iar înfrîngerea lui Antonius și a Cleopatrei la Actium va face ca timpul să fie măsurat după era actiacă ▶

(Maramureș) și datat cu anul 6899 (1391).

Era bizantină, folosită din secolul al VII-lea, mai întîi în „Chronicon Paschale" și în operele unor cronicari ca Chedrenus și Theodor din Gaza, a trecut apoi în cancelaria împăraților din Constantinopol. În cancelariile domnilor din Țara Românească și Moldova s-a întrebuințat pînă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd, fără a dispărea, începe să fie însoțită și de anul erei noastre. Din secolul al XVIII-lea, anul bizantin se folosește tot mai rar, atît în datarea actelor interne, cît și în alte izvoare. Rușii au utilizat în datare era bizantină pînă în anul 1700, cînd Petru I a decretat folosirea oficială a erei noastre.

În Occident, cancelariile suveranilor n-au întrebuințat datarea prin erele mondiale, acestea apărînd însă sporadic la unii cronicari. În sudul Italiei și în Sicilia, unde locuiau mulți greci, utilizarea anului bizantin a fost mai răspîndită, după cum o dovedesc izvoare din secolul al XVI-lea. Au existat computiști apuseni (de la computus-socoteală, cei care se ocupă de calculul timpului), care au conceput ere mondiale la date diferite, ca : Usher (4004), Petau (3980), Scaliger (3950) ș.a.

Ab Urbe condita

Erele **politice** au cunoscut și ele o mare diversitate. Să amintim, pentru a nu obosi excesiv pe cititor, doar pe cele mai importante :

Era Olimpiadelor (1 iulie 776 î.e.n.). A fost instituită de vechii greci cu prilejul primelor jocuri panhelenice din Olimpia (Peloponez), desfășurate în anul menționat. Jocurile se repetau din patru în patru ani și anul fiecărei olimpiade primea un număr, arătînd ordinea ei în funcție de anul de origine 776. Dar olimpiada este și perioadă cronologică de patru ani în care anii își păstrează ordinea de succesiune (al II-lea, al III-lea și al IV-lea), în timp ce primul an din ciclu indică și numărul de ordine al perioadei sau al ciclurilor încheiate.

În perioada legendară a istoriei lor, grecii socoteau timpul folosind **calculul generațiilor.** Desigur, datele sînt aproximative, căci durata unei generații varia de la 25 la 33 de ani. În general, se socoteau trei

Data urcării lui Diocleţian pe tron a folosit ulterior la stabilirea erei ce-i poartă numele

Deşi era consulilor *îşi pierduse importanţa de odinioară, Iustinian îşi datează* Novelele *după anii consulatului*

generaţii pentru un secol. O altă metodă a socotirii anilor se baza pe genealogia familiilor aristocrate, care însă nu putea coborî dincolo de anul 1000 î.e.n. Prin combinarea celor două procedee s-a admis, în vremea lui Herodot, că războiul Troiei a avut loc pe la 1288 sau 1207 î.e.n., iar pe timpul lui Eratostene (secolul al III-lea î.e.n.) s-a fixat data de 1184. Istoricii Hecateu din Milet (circa 500 î.e.n.) şi Herodot (circa 450 î.e.n.), pentru a da un temei mai solid cronologiei operelor lor, au folosit, pe lîngă calculul generaţiilor sau genealogia oamenilor iluştri, şi datele din listele magistraţilor eponimi din Atena, ale regilor egipteni, lidieni şi persani. Aceasta fiindcă cronologia olimpiadelor s-a adoptat în Grecia mai tîrziu, fiind precedată de cea care folosea în datare anii magistraturii (arhonţi la Atena, efori la Sparta). La Atena, chiar înainte de abolirea regilor, se datau anii prin numele arhontelui prim, pe baza listei acestora, cu începere de la 683 î.e.n. Se admite că istoricul grec din Sicilia, Timeu (secolele IV-III î.e.n.), care a studiat şi trăit multă vreme la Atena, a întrebuinţat în opera lui datarea prin era olimpiadelor (circa 264 î.e.n.), făcînd din aceasta o bază a cronologiei istorice. I s-a zis de aceea erei olimpiadelor şi **era istoricilor.** Prin această eră a datat evenimentele şi istoricul Polibius (circa 150 î.e.n.). În secolul I î.e.n. Diodor din Sicilia data evenimentele simultan prin era olimpiadelor şi anii consulatului, ceea ce fac

Carol cel Mare, împăratul care a încercat să reînvie măreția Romei, a impus adoptarea erei noi *pentru o bună parte a Europei occidentale. Pictură de A. Dürer (1510)*

și istoricii din epoca imperială romană, ultimul fiind Eusebius din Cesareea (secolul al IV-lea e.n.).

Era seleucidă. Are începutul la 312 î.e.n., cînd Seleucos Nicator, unul dintre diadohii lui Alexandru cel Mare, a reușit să devină stăpîn peste Siria, Mesopotamia și o parte din Asia Mică, avîndu-și reședința la Babilon. Anul acestei ere începea la 1 octombrie. După cucerirea Babilonului de către romani, aceștia socotesc începutul la 24 septembrie. Era seleucidă a avut o largă întrebuințare în Orientul Mijlociu, textele cuneiforme fiind datate în această eră. Și regii dinastiei arsacide a parților (256 î.e.n. — 226 e.n.) foloseau datarea seleucidă alături de cea arsacidă. În perioada romană, unele documente erau datate cu anii consulatului și ai erei seleucide. Actele conciliului din Niceea (325 e.n.) cuprind datarea cu anii consulilor Paulinus și Iulianus și anul seleucid al grecilor 636. Creștinii din Liban mai întrebuințează încă și azi era seleucidă.

Era orașului Tyr începe la 19 octombrie 126 î.e.n., iar **era orașului Antiohia** la 1 septembrie (după alții, la 1 octombrie) anul 49 î.e.n.

Era actiacă. Are ca moment de plecare anul 31 î.e.n. (bătălia de la Actium, unde Octavian a înfrînt oștile lui Antonius și ale Cleopatrei). Ia în oarecare măsură locul erei seleucide în Orientul Mijlociu.

Era provinciei Arabia. Apariția ei stă în legătură cu momentul cînd romanii, împărat fiind Traian, cuceresc Arabia: 22 martie 106 e.n.

Era lui Dioclețian (numită mai tîrziu **era martirilor**). Punctul ei de plecare coincide cu urcarea pe tron a împăratului Dioclețian, 29 august anul 284 e.n. În secolul al IV-lea e.n. era dioclețiană se utiliza și în Italia. Sub numele de **era martirilor,** ea a fost folosită de Chiril din Alexandria în tabela pascală, de Beda Venerabilul, apostolul anglo-saxonilor (secolele VII-VIII); chiar și astăzi mai este în uz în calendarul copților creștini din Egiptul de Sus, urmașii vechilor egipteni. Ca să se afle anul erei noastre, cînd avem anul erei martirilor, adunăm cifra 284 pentru intervalul 1 ianuarie — 28 august și 283 pentru 29 august—31 decembrie.

Romanii au folosit în epoca imperiului **era fundării Romei (ab Urbe condita),** care își are începutul, după calculul lui Varron (secolul I î.e.n.), la 21 aprilie 753 î.e.n. Istorici anteriori, ca Ennius (circa 200 î.e.n.), situau originea acestei ere în secolul al IX-lea, ba chiar și mai înainte. Pînă la urmă, s-a impus propunerea lui Varron, acceptată ulterior de Pliniu, Tacit și Dio Cassius. Deși are un început mai vechi, în epoca legendară a regilor, era întemeierii Romei s-a folosit de către istorici abia în perioada de sfîrșit a imperiului, fiindcă în actele oficiale se întrebuința era consulilor. Multă vreme însă după căderea Imperiului roman de Apus, era Romei s-a utilizat în cronicile medievale apusene.

Era consulilor are ca punct de plecare anul 509 î.e.n., după alungarea regilor (**post exactos reges**). A fost larg întrebuințată la Roma în epoca republicii și în cea imperială. A continuat să fie folosită și în Imperiul roman de Răsărit, Justinian (527—565) datînd **Novelele** cu anii consulatului. Urmașul acestuia, Justin al II-lea, se consideră și consul perpetuu (567). De acum înainte se folosesc anii **post consulatum,** confundîndu-se cu anii împăratului. Acest

În septembrie 1792, Convenția decretează, la Paris, instituirea erei republicane *pe care Napoleon Bonaparte o desființează 13 ani mai tirziu, în urma raportului savantului Pierre-Simon Laplace*

mod de datare este practicat și de Carol cel Mare (768—814) în Occident. Post consulatul iese cu totul din uz la începutul secolului al X-lea.

Era Spaniei (hispanica), își are originea la 1 ianuarie, anul 38 î.e.n. Se pare că la originea acestei ere se află momentul cînd s-ar fi terminat cucerirea Spaniei de către romani. Isidor din Sevilla (636 e.n.) o atribuie lui Iuliu Cezar. Această eră a început să fie uzitată în Peninsula Iberică din secolul al V-lea, apărînd în datarea evenimentelor din cronica lui Idacius, apoi în alte izvoare începînd din secolul al VI-lea. După cotropirea arabă, era Spaniei se menține numai în statele creștine : Castilia, Aragon, Portugalia etc. Castilia o înlocuiește în 1384 cu era creștină, iar Portugalia, la 22 august 1422. Sporadic, această eră a găsit întrebuințare în Africa de nord și în Franța.

Era republicană a fost instituită de revoluționari în Franța, la 22 septembrie 1792 (echinocțiul de toamnă), cînd se începe numărarea anilor cu anul I al revoluției și se adoptă calendarul republican. Era republicană franceză a fost în uz pînă la 1 ianuarie 1806, cînd Napoleon I, în urma raportului savantului Laplace, o desființează și se revine la era noastră.

În India s-au folosit mai multe ere, unele fiind în uz și în vremea noastră. Dintre acestea, menționăm ; **era Vikrama,** cu începutul în anul 57 e.n., și **era Cakas,** pornind de la 78 e.n. Aceasta din urmă se mai întrebuințează încă, dar nu în India, ci în unele părți ale Indoneziei, în timp ce cronologia oficială reprezintă o combinare între această eră și calendarul musulman.

Chinezii foloseau în datare anii domniei împăraților și ciclul de 60 de ani, primul dintre aceste cicluri începînd la 2637 î.e.n., în timpul domniei lui Hoang Ti. A fost denumită **era ciclurilor.** În 1912 e.n., cînd ultimul împărat a fost răsturnat, instaurîndu-se republica, s-a instituit și **era republicană,** datîndu-se cu anii I, II etc. ai acestei ere.

Japonezii au avut un sistem cronologic similar celui chinezesc, dar au folosit și **era Nino** (660 î.e.n.), fixată la începutul domniei lui Jimmu Tenno, fiind întrebuințată în cancelaria de stat, nu însă în popor. O altă eră a fost introdusă în anul 645 e.n. Din anul 1873 e.n., japonezii au adoptat calendarul gregorian și au transformat toate datele din izvoarele istorice în anii erei noastre.

Eclipsele de lună și de soare, mișcarea planetelor, diferite fenomene cerești au dat naștere **erelor astronomice.**

În această categorie amintim doar **era lui Nabonasar** (747 î.e.n.), al cărui început de domnie la Babilon (27 februarie 747) a coincis cu o eclipsă de soare. Calculată a se fi întîmplat la acea dată de vestitul astronom, matematician și geograf Claudiu Ptolomeu din Egipt (secolul al II-lea e.n.). El și-a început opera cronologică **Canonul domniilor** cu referiri la regele Nabonasar nu pentru că acesta ar fi fost o personalitate istorică, ci din cauza fenomenului natural petrecut la înscăunarea sa.

Un dobrogean instaurează era noastră

Era noastră sau **era creștină** este cea mai întrebuințată astăzi pe glob. Începutul ei este legat de evenimentul nașterii legendare a lui Hristos, care s-a presupus a fi la 25 decembrie, anul 753 **ab Urbe condita,** astfel că anul 1 al erei creștine coincide cu 754 de la fundarea Romei. Această eră a fost concepută în prima jumătate a secolului al VI-lea e.n. de călugărul Dionisie Exiguus (cel Mic, adică Smeritul), care trăia la Roma și era originar din Dobrogea, cunoscută atunci sub numele Sciția Minor, motiv pentru care i s-a

mai spus și Dionisie Scitul (460—550). El a condamnat cu vehemență faptul că s-a dat erei care pornea de la nașterea lui Hristos numele lui Dioclețian, un mare prigonitor al creștinilor. Dionisie Exiguus s-a bazat pe un pasaj din evanghelia lui Luca, unde se spune că Hristos și-a început activitatea publică în anul 14 al domniei lui Tiberiu. Astăzi, specialiștii în cronologie știu că socoteala lui Dionisie cuprindea inexactități. Cu toată eroarea calculului dionisian, acest sistem cronologic fixat arbitrar s-a impus încă din evul mediu, generalizîndu-se în secolul al X-lea (de unde și termenul **milesim** pentru anul erei noastre). Modificarea începutului acestei ere apare neindicată, fiindcă o reducție a tuturor datelor istorice din trecutul omenirii ar crea prea mari dificultăți și confuzii.

Era noastră a intrat în uz după moartea întemeietorului ei. Cei dintîi au adoptat-o cronicarii din Italia (a doua jumătate a secolului al VI-lea). În veacul al VII-lea începe a fi folosită și în datarea unor documente din Anglia, iar în secolul al VIII-lea este introdusă în cancelariile din Franța (anul 752). Pe la 800, Carol cel Mare o adoptă la curtea sa. Acest sistem de datare s-a generalizat în Germania în a doua jumătate a secolului al IX-lea. În timpul papei Ioan al XIII-lea (968—970), actele papale încep să fie datate în era creștină, astfel că din această vreme (secolul al X-lea) se poate spune că era creștină s-a generalizat în Occident.

După cum s-a arătat anterior, în Țara Românească și Moldova, începînd din a doua jumătate a secolului al XIV-lea s-a întrebuințat, în datarea actelor de cancelarie, scrise în slavonă sau greacă, era bizantină (a facerii lumii). Greșit au socotit unii cercetători că în cancelaria domnilor moldoveni „în secolul al XV-lea nu [se] folosea era bizantină, ci cea de la 1 ianuarie" (P.P. Panaitescu). Realitatea e următoarea: cancelaria moldoveană data cu era bizantină actele interne, însă considera începutul anului la 1 ianuarie, nu la 1 septembrie. Prin 1572, moldovenii adoptă și data de 1 septembrie ca început de an. În Moldova, Ioan Despot Vodă datează prima oară un hrisov cu era bizantină, la care alătură și anul erei noastre: 7071 mai 14, „iar de la nașterea lui Hristos 1563".

În încheiere, cîteva cuvinte despre **era mahomedană (musulmană).** Această eră are ca punct de plecare refugiul **(hegira)** de la Mecca la Medina al profetului Mahomed care a fost silit de koreișiți — adversarii învățăturilor sale — să fugă din Mecca, la **16 iulie (vineri) 622** era noastră. Înainte de acest eveniment, musulmanii nu aveau o eră anume, anii indicîndu-i prin atribute: anul cutremurului, anul îngăduinței, anul elefantului etc. După moartea lui Mahomed, califul Omar a decis, în anul 639 e.n., să se adopte ca punct fix de plecare pentru numărătoarea anilor musulmani data refugiului profetului (16 iulie 622 e.n.), instituindu-se astfel **era hegirei (musulmană sau mahomedană),** sistem cronologic răspîndit la toate popoarele de religie musulmană din Asia, Africa și Europa. Turcii au păstrat această eră pînă la 31 decembrie, anul musulman 1341, cînd ziua următoare, 1 ianuarie, au considerat-o ca fiind prima zi din anul 1926 e.n. În acest mod, ei au adoptat era noastră.

Dată fiind abundența de documente osmane privitoare la țările române, țări care au avut legături cu Poarta mai bine de patru secole, cunoașterea erei musulmane și a sistemului său calendaristic are o importanță cu totul aparte pentru istoricii noștri.

Modul transformării anilor și datelor lunare musulmane în sistemul nostru de datare prezintă dificultăți pe care intenționăm să le înfățișăm într-un număr viitor al revistei, cînd vom vorbi de calendar.

Document emanat de la cancelaria lui Vladislav I Vlaicu, domnitorul în timpul căruia s-a introdus calcularea datelor după era de la facerea lumii

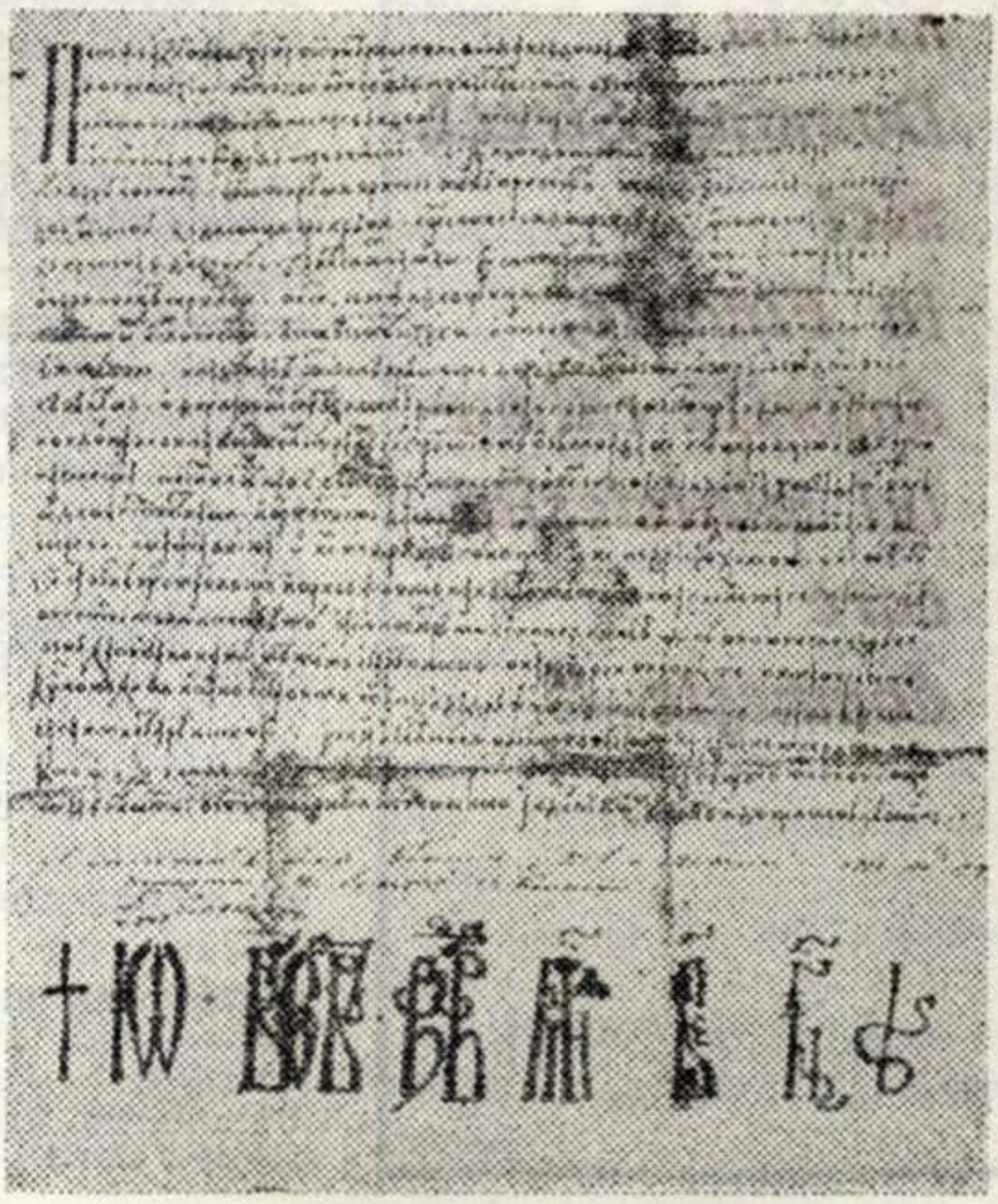

MEMORII

WINSTON CHURCHILL

(IX)

„Deocamdată n-am nevoie de leu nici în Downing Street, nici la Finanțe, datorită calmului ministerial care domnește..."

De data aceasta, fragmentul ce-l prezentăm se referă cu precădere la episoade din viața particulară a lui Churchill. După conferința de la Casablanca, din anul 1943, premierul britanic îl invită pe Roosevelt să viziteze frumoasa oază de la Marrakeș, ca să admire „soarele apunînd deasupra Munților Atlas". Se petrece copios, se admiră viața veselă a așezării, cu „îmblînzitorii de șerpi, și ghicitoare la tot pasul, mîncare și băutură din belșug". Mai tîrziu, cînd Churchill se îmbolnăvește de pneumonie, un oarecare domn Thompson îi dăruiește un leu, iar Roosevelt îl înștiințează că are în Statele Unite rude necunoscute, descinzînd din generalul american Sylvester Churchill. Și să nu uităm că anul 1943 este anul încheierii marii bătălii de la Stalingrad, a strălucitei victorii a Armatei Sovietice asupra cotropitorilor hitleriști, obținută cu prețul unor grele sacrificii. Dar nici în acest an, în care marile biruințe sovietice au schimbat tot mersul celui de-al doilea război mondial, S.U.A. și Anglia nu s-au ținut de făgăduiala de a crea cel de-al doilea front în Europa, lăsînd ca greul războiului să fie purtat în continuare de U.R.S.S.

ÎN UNIFORMĂ ȘI PAPUCI

Președintele Roosevelt se pregătea de plecare[1]. Eu însă i-am spus :

— Nu se poate să faceți un drum atît de lung pînă în Maroc și să nu vedeți oaza Marrakeș. Să petrecem două zile acolo. Vreau să admirăm împreună soarele apunînd deasupra zăpezilor Munților Atlas.

L-am convins și pe Harry Hopkins. Se nimerise ca la Marrakeș să existe o vilă încîntătoare, pe care eu n-o știam. D-l Kenneth Pendar, viceconsulul Statelor Unite, o închiriase de la o americancă, d-na Taylor. Această locuință era destul de încăpătoare pentru a ne găzdui, pe Președinte, pe mine și suita noastră.

Am hotărît să plecăm cu toții la Marrakeș. Roosevelt și cu mine am parcurs, în aceeași mașină, cele 150 de mile care traversau deșertul pentru a ajunge la celebra oază. După părerea mea, Marrakeș este „Parisul" Saharei : într-acolo se îndreptau de secole toate caravanele din Africa Centrală ; negustătorii plăteau în cursul călătoriei felurite vămi triburilor din munți și se lăsau pungășiți în piețele Marrakeș-ului, bucurîndu-se în schimb de viața veselă a orașului : îmblînzitori de șerpi și ghicitoare la tot pasul, mîncare și băutură din belșug.

În cursul celor cinci ore cît a durat drumul, Președintele și cu mine am discutat subiecte politice, fără însă să adîncim prea mult problemele aflate în atenția noastră. Mii și mii de sol-

[1] După conferința de la Casablanca, din 14—24 ianuarie 1943 *(n.r.)*.

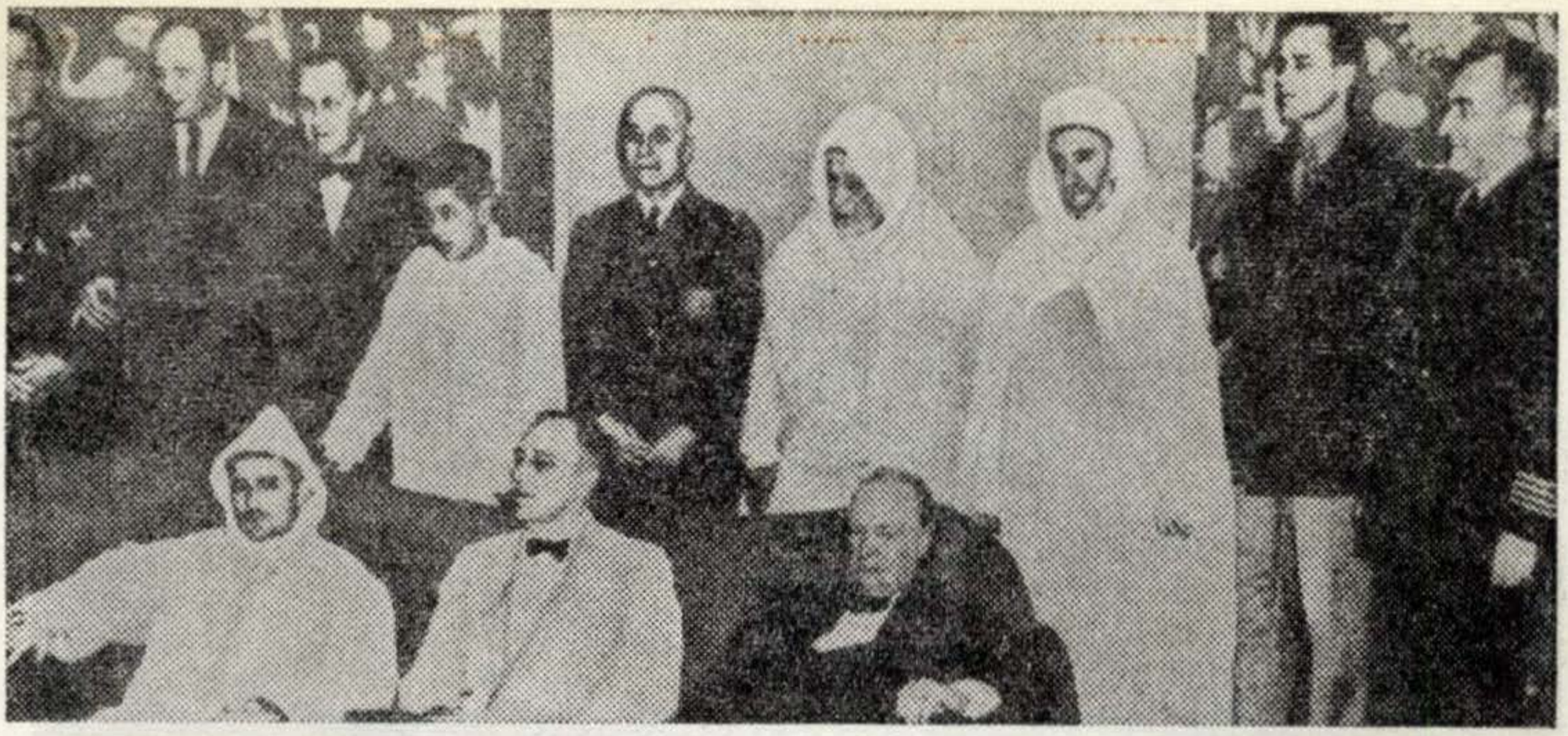

După cum se vede și în această fotografie de la Casablanca, premierul britanic avea nevoie de destindere...

dați americani erau postați de-a lungul șoselei, pentru a ne ocroti de orice eventuală primejdie, iar avioanele se roteau necontenit deasupra noastră. Spre seară am sosit la vilă, unde am fost primiți cu multă ospitalitate și deferență de către d-l Pendar. L-am dus pe Președinte în foișorul vilei, unde a fost transportat într-un fotoliu. Am admirat un minunat apus de soare deasupra zăpezilor Atlasului. Cina, la care au participat vreo cincisprezece-șaisprezece persoane, a fost foarte veselă. Am cîntat cu toții diferite cîntece. Am cîntat și eu, iar Președintele și-a unit glasul cu al nostru, la refrene. La un moment dat, era cît p-aci să se încumete la un solo, dar cineva l-a întrerupt, așa că nu l-am mai putut asculta.

Ilustrul meu coleg urma să plece imediat după revărsatul zorilor, în dimineața de 25 ianuarie. În lungul lui zbor avea să treacă deasupra Lagos-ului și Dakar-ului, să traverseze Atlanticul pînă în Brazilia, de unde urma să se îndrepte spre nord pînă la Washington. Ne luasem rămas bun aseară, dar dimineața, în drum spre avion, Roosevelt mai veni o dată la mine. Eram în pat, dar n-am vrut să-l las să meargă singur la aeroport. M-am sculat imediat, mi-am pus uniforma de campanie și papucii. În această ținută de loc protocolară l-am condus pînă la aeroport, l-am însoțit la avion și l-am instalat confortabil pe locul lui. Eram plin de admirație față de curajul pe care-l arăta, în ciuda numeroaselor sale suferințe fizice ; eram însă îngrijorat din pricina dificultăților pe care le implica voiajul. Aceste călătorii aeriene sînt absolut necesare în timpul războiului, totuși eu le-am considerat totdeauna drept niște aventuri primejdioase.

Dar, de data aceasta, lucrurile s-au desfășurat cu bine.

PRIETENA BĂTRÎNULUI

Călătoria [2] m-a obosit și mai mult decît crezusem și probabil că am răcit. Cîteva zile mai tîrziu, o gripă și dureri în gît m-au silit să mă bag în pat. În seara de 16 (februarie 1943 — *n.r.*), în timp ce mă aflam cu soția mea, febra s-a ridicat brusc. Lordul Moran (medicul său personal — *n.r.*), care nu mă scăpa din ochi, a reacționat prompt, spunîndu-mi că am o congestie la baza plămînului și mi-a prescris un preparat numit „M și B". În ziua următoare, am făcut cîteva radiografii, care au confirmat diagnosticul, după care a fost chemat în consult doctorul Geoffrey Marshall, de la Guy's Hospital. Pînă atunci, ceas de ceas primisem lucrările curente la domiciliu și putusem păstra un ritm normal de muncă, deși eram departe de a mă simți bine. Deodată însă am observat că numărul de hîrtii ce-mi parveneau scăzuse simțitor. În fața protestelor mele, medicii, de comun acord cu soția mea, mi-au declarat că ar trebui să nu mai lucrez de loc. Și ce să fac toată ziua ? Mi s-a răspuns că am pneumonie, iar eu am ripostat :

— Cu siguranță că-i veniți dv. de hac. Nu aveți încredere în noul preparat?

Doctorul Marshall mi-a spus că pneumonia ar trebui poreclită „prietena bătrînului".

— De ce ? l-am întrebat eu.

— Pentru că îl duce cu multă discreție pe lumea cealaltă.

[2] După conferința de la Casablanca, Churchill a plecat în Turcia și a inspectat apoi diferite sectoare ale frontului mediteranean *(n.r.)*.

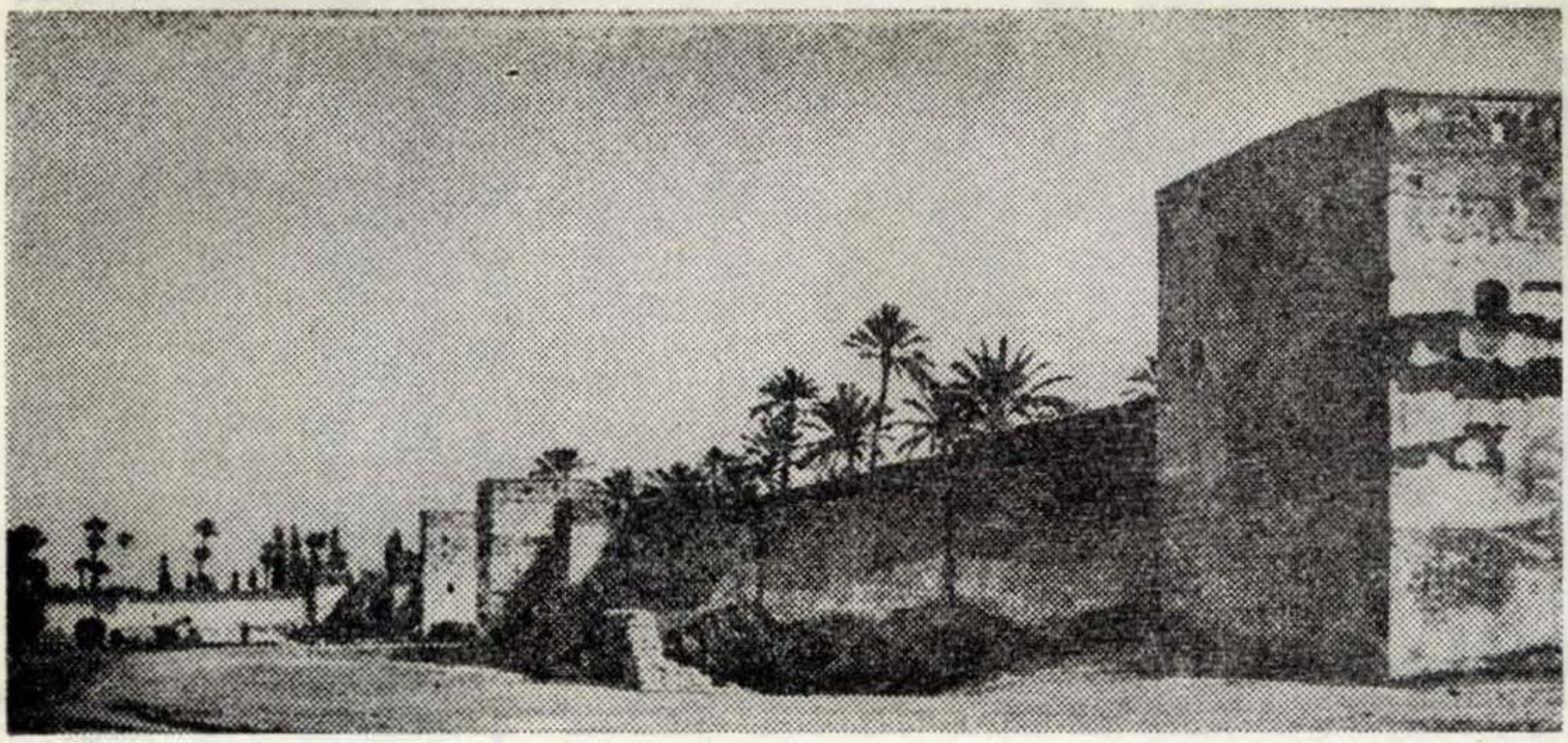

Marrakeş, o oază plină de viaţă din deşertul Saharei

I-am răspuns cum merita, dar pînă la urmă ne-am înţeles să nu mai termin decît lucrările de cel mai mare interes şi de cea mai mare importanţă şi să citesc un roman. Am ales „Moll Flanders“ [3], despre care auzisem că-i foarte bun, dar pe care nu apucasem încă să-l citesc. Toată săptămîna următoare am avut febră şi m-am simţit rău, uneori chiar foarte rău. În amintirea mea, perioada dintre 19 şi 25 februarie a rămas ca un fel de pată albă.

Zilele treceau foarte încet, dar monotonia lor era uneori întreruptă de cîte o întîmplare. Un oarecare domn Thompson a avut amabilitatea să-mi dăruiască un leu, pe care mi l-a trimis împreună cu o fotografie a sa şi urări de însănătoşire. Leul se numea „Rota“, iar eu am fost nevoit să apelez la ajutorul ducelui de Devonshire, care fusese intermediarul domnului Thompson, pentru a-i găsi un adăpost. Era un leu de rasă şi în opt ani a devenit tatăl multor pui.

Secretarul adjunct cu care venisem în avion îmi aduse nişte hîrtii. Era un om cam mărunt de statură, încîntător şi foarte priceput. Vrînd să-l tachinez, i-am arătat o fotografie a lui Rota cu gura căscată spunîndu-i :

— Dacă există lipsuri în lucrarea dumitale, am să i te trimit. Sîntem în criză de carne.

El nu îşi dădu seama că glumeam şi anunţă la birou că delirez. Ducelui i-am scris :

„Îmi va face mare plăcere să fiu stăpînul leului, cu condiţia să nu trebuiască să-l hrănesc sau să-l îngrijesc, iar Grădina zoologică să mă asigure că nu va scăpa.

Ai dreptate că presupui că deocamdată n-am nevoie de leu nici în Downing Street [4], nici la Finanţe, datorită calmului ministerial care domneşte.

Dar Grădina zoologică nu e departe pentru cazul în care voi avea nevoie de el. Cînd se îndreaptă vremea, sper să mă pot duce să-mi văd leul şi lebedele negre.

Dacă nu-i găseşti alt loc, consideră-te dator să primeşti leul la Chatsworth“.

[3] Roman de Daniel de Foe *(n.r.)*.

[4] Downing Street — stradă din Londra unde se află o serie de ministere, iar la numărul 10, reşedinţa primului ministru *(n.r.)*.

ARBORELE GENEALOGIC

Puţin timp după ce am căzut la pat, Preşedintele, generalul Smuts şi alţi prieteni, auzind de boala mea, au început să-mi trimită într-una telegrame, sfătuindu-mă să ascult prescripţiile doctorului ; le-am dat ascultare.

După ce am terminat romanul „Moll Flanders“, i l-am dat doctorului Marshall, ca să-l înveselesc. Tratamentul a fost eficace.

Cam tot atunci mi-a sosit de la Preşedinte un portret al unui general american, pe nume Sylvester Churchill, decedat în 1862, fără îndoială un descendent al familiei Churchill din Dorsetshire. Fotografia era însoţită de arborele lui genealogic. Preşedintele considera că semănăm foarte mult.

Casa Albă, Washington
2 martie 1943

Dragă Winston,

Cînd ai un moment liber, aruncă-ţi împreună cu ai dumitale o privire peste portretul acesta. Nu e nevoie de răspuns. Cred totuşi că doamna Harrison are dreptate cînd spune că există o oarecare asemănare. E soţia ambasadorului nostru în Elveţia.

Al dumitale, ca totdeauna

Franklin D. Roosevelt

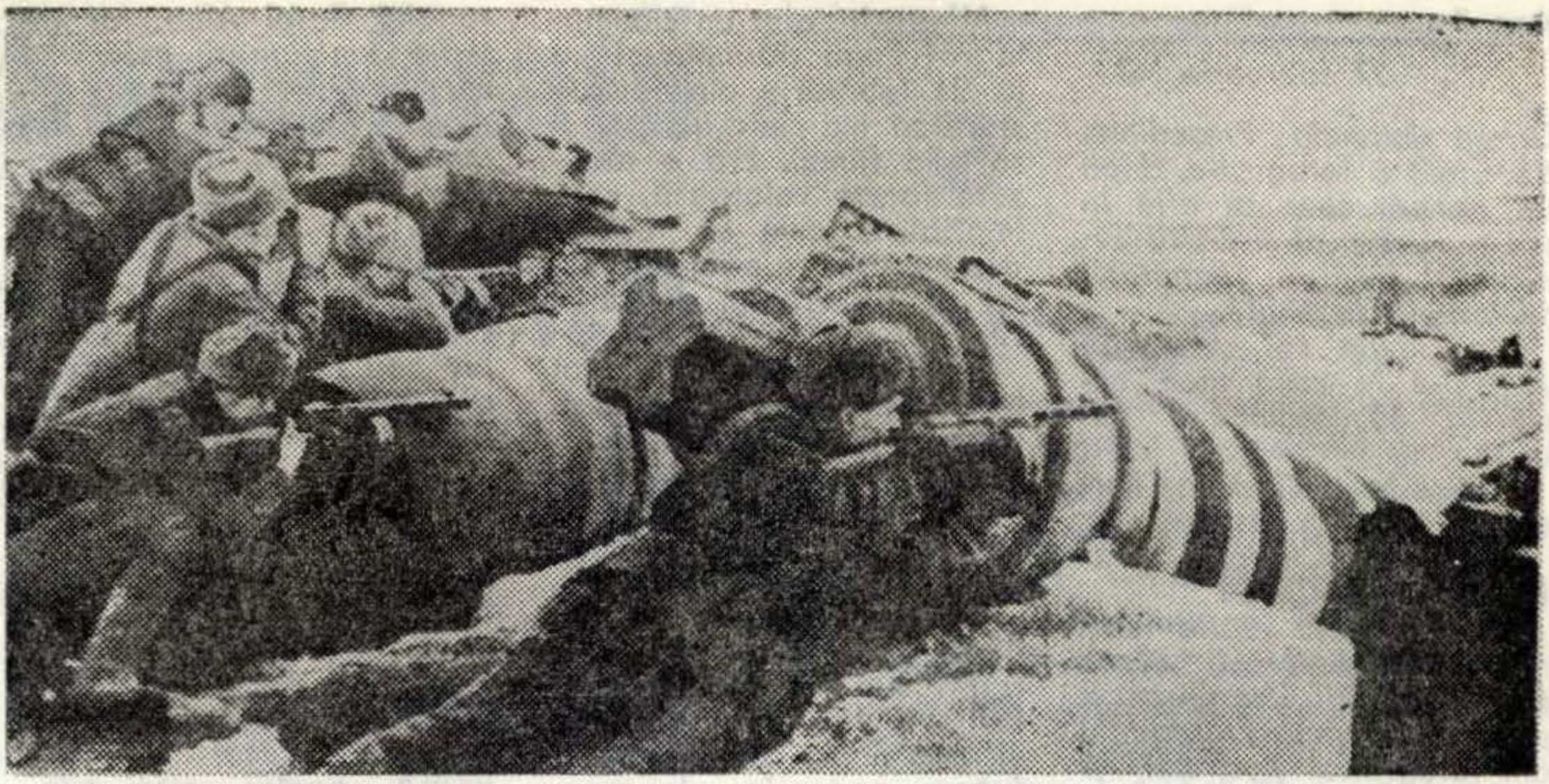

Momente istorice, imortalizate de camerele de luat vederi : Victoria de la Stalingrad

...și lupta de la El Alamein

Anexă

27 februarie '43

Dragă domnule Președinte,
Vă trimit o fotografie, după un portret care se află în posesia mea, al stră-stră-bunicului nostru, generalul Sylvester Churchill [5].

Mulți din cei care văd portretul în casa mea exclamă, necunoscîndu-i numele :

— Acesta-i Winston Churchill ! iar eu le răspund :

— Este un Churchill, dar UNUL AMERICAN !

Toți se arată foarte interesați. Gîndindu-mă că ar putea să vă intereseze și pe dv., domnule Președinte, am fotografiat portretul și iată-l.

Am răspuns :

Primul ministru către Președinte

19 martie '43

Vă mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea dv. din 2 martie. I-am arătat doamnei Churchill fotografia și scrisoarea doamnei Harrison, care ne-au stîrnit amîndurora un mare interes. Aș vrea, vă rog, să-i mulțumiți doamnei Harrison pentru că ne-a permis să vedem fotografia.

Unii susțin că asemănarea este neobișnuită.

FILMELE VICTORIEI

Între timp am primit de la Stalin un film despre victoria de la Stalingrad, în care erau minunat redate luptele eroice pe viață și pe moarte de acolo și capitularea feldmareșalului Paulus. Guvernul rus l-a tratat pe acest important conducător de armate german cu cea mai mare considerație. Filmul arată, de asemenea, șirurile nesfîrșite de prizonieri germani străbătînd în marș întinderile nesfîrșite acoperite de zăpadă.

Mi-am instalat un cinematograf lîngă dormitor și pe la 24 februarie am fost în stare să mă ridic din pat și să văd filmul. Era o realizare foarte valoroasă, care imortaliza cum se cuvine acest episod glorios al luptei de pe Frontul de răsărit.

La rîndul meu, am putut trimite lui Stalin, Președintelui și guvernelor din dominioane, filmul nostru, terminat chiar atunci, despre bătălia de la El Alamein, intitulat *Victorie în pustiu.*

Ca și în filmul rus, imaginile fuseseră luate de operatori sub un foc necruțător și plătit de unii dintre ei cu viața. Sacrificiul nu fusese zadarnic, deoarece rodul muncii lor a stîrnit admirație și entuziasm în rîndurile Aliaților, unindu-ne și mai mult în sarcina noastră comună.

Președintelui, care mai era încă suferind, i-am scris:

Sper că veți accepta copia alăturată a noului film Victorie în pustiu, *pe care l-am vizionat aseară și l-am găsit foarte bun. Dă o imagine vie și realistă a luptelor și știu că vă vor interesa fotografiile tancurilor Sherman în acțiune. Vă expediez filmul cu avionul, ca să-l puteți vedea cît mai curînd posibil.*

Am fost foarte mîhnit aflînd că ați fost bolnav și sper că sînteți complet însănătoșit. Eu mă simt mult mai bine și sper să-mi reiau curînd munca.

Multe salutări și cele cuvenite doamnei Roosevelt, lui Harry [6] *și dv.*

Președintele mi-a răspuns :

17 martie 1943

Dragă Winston,

Noul film Victorie în pustiu *este unul din cele mai bune lucruri care s-au făcut despre război, de ambele părți. Aici, toată lumea e entuziasmată. Am dat un spectacol special pentru personalul Casei Albe, iar diseară funcționarii celorlalte ministere vor avea o vizionare specială ; toată lumea din oraș discută despre el și, după cîte știu, peste vreo zece zile va rula la cinematografe.*

Cred că am căpătat boala somnului sau febra Gambia sau alt microb înrudit din văgăuna aia a dumitale numită Bathurst [7]. *M-a ținut patru zile la pat — am înghițit o grămadă de sulfatiazol, după care febra a scăzut, dar m-am simțit moale ca o cîrpă. De la două după-amiază nu mai eram bun de nimic — am rezistat vreo săptămînă, apoi am plecat la Hyde Park* [8] *pentru cinci zile ; m-am însănătoșit complet și săptămîna trecută, pe o vreme splendidă de zero grade, m-am întors aici ; de atunci mă simt ca un cocoș de luptă.*

Anthony [9] *a petrecut cu mine trei seri. E un tip grozav, discutăm de toate. Și este interesant că aproximativ 95 la sută — ceea ce reprezintă un procentaj de loc neglijabil — sîntem de acord.*

Te rog, te rog pentru binele omenirii, nu te surmena. Trebuie să ții minte că e nevoie de o lună de convalescență ca să-ți recapeți toate forțele.

Harry este în mare formă și aici toate merg bine.

Spune-i doamnei Churchill că tot timpul cît am stat la pat am fost un pacient model și că sper că și dumneata vei dezminți reputația pe care ți-o face presa noastră de a fi „cel mai dificil pacient din lume".

(Va urma)

---

[5] **Născut la Woodstack (statul Vermont), 1783. Mort la Washington în 1862.**

[6] **Harry Hopkins** *(n.r.).*

[7] **Bathurst** — stațiune balneară în Canada *(n.r.).*

[8] **Hyde Park**, orășel din statul New York, unde președintele Roosevelt avea o reședință, azi monument istoric național *(n.r.).*

[9] **Anthony Eden** — om de stat englez, fost ministru de externe în perioada 1940—1945 *(n.r.).*

Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre

2

Pe baza a ceea ce am denumit analiza terminologică, **am căutat, într-un articol anterior, să reconstituim istoricul termenului de „român" *, ale cărui semnificații istorice pun în lumină dezvoltarea conștiinței unității de neam și de limbă, ca formă a conștiinței de neam în evul mediu. Continuînd aceste reconstituiri, ne vom ocupa în cele ce urmează de istoricul termenului de ROMÂNIA, numele general al țării, ale cărui semnificații istorice învederează dezvoltarea conștiinței de neam sub forma caracteristică a conștiinței de unitate teritorială. Să vedem, ca atare, ce se poate desprinde din geneza noțiunii de** România **ca denumire a întregului teritoriu românesc în lumina principalelor momente istorice.**

EUGEN STĂNESCU

Cristalizarea definitivă a noțiunii „România", sub forma terminologică corespunzătoare, e relativ recentă, aparținînd anilor de dinainte și de după mijlocul veacului al XIX-lea. Geneza noțiunii respective a fost însă îndelungată, desfășurîndu-se pe o perioadă de multe veacuri. Pentru a înțelege mai bine caracterul unui asemenea proces, e mai potrivit să pornim de la încheierea acestuia, de cînd lucrurile au devenit pe deplin clare, spre perioada mai veche.

O singură Românie

La 13 decembrie 1861, Alexandru Ioan Cuza se adresa națiunii române, spunînd: „Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie", pentru ca, la începutul anului 1862, să înceapă lucrările Adunării reprezentative, denumită „Adunarea României". „Monitorul oficial", care în 1863 se mai numea „Monitorul. Jurnal oficial al Principatelor Unite Române", căpăta în 1866 titlul său definitiv: „Monitorul. Jurnal oficial al României". Încetățenirea și oficializarea acestui termen a fost, în mare măsură, încetinită de obstrucția marilor puteri care se împotriveau și pe această cale la realizarea unității statale. Aceasta n-a putut totuși să împiedice ca un fapt de conștiință să se transforme în fapt ideologic, căci, timp de veacuri, s-au acumulat elementele care au dus la o cristalizare terminologică definitivă.

Dar semnificațiile acestui proces pot fi surprinse mai limpede în răstimpul celor două decenii ce preced unirea țărilor române din 1859. De semnalat în această privință este folosirea din ce în ce mai frecventă a termenului de „România" în titlurile de publicații periodice. Pentru întîia dată, în decembrie 1837, apărea un cotidian cu numele de „România", sub direcția lui Aron Florian. Acest titlu este apoi reluat de gazeta „România. Libertate—Egalitate—Fraternitate" în 1848, „România viitoare" în 1850 etc., fapt ce marchează caracterul programatic al folosirii numelui țării în legătură directă cu lupta pentru unirea celor trei țări române într-un singur stat. Că și autorii străini erau conștienți de aceasta se vede

* Vezi „Magazin istoric" nr. 10/1969.

Harta Țării Românești, de stolnicul Constantin Cantacuzino, imprimată la Padova (Italia), în 1700. Originalul la British Museum

din titlul cărții lui J. A. Vaillant : „La Roumanie", apărută încă înaintea revoluției de la 1848 în Franța.

Momentul transformării depline a faptului de conștiință în fapt ideologic este cel al evenimentelor din 1848. Primul număr al ziarului „Pruncul român" începea cu un articol intitulat „Trăiască România liberă !" Semnificativ este, de asemenea, răspunsul pe care îl dă Ion Heliade Rădulescu lui Derviș pașa, la întrebarea pe care acesta o pune cu privire la originea lozincii de „România mare" : „Ea nu a ieșit, ea există pînă unde se vorbește limba română, cum există și Germania și Italia, și asta nu e nici virtutea, nici crima nimănui". Dar Nicolae Bălcescu este cel care dă un caracter net de acțiune politică acestui procedeu terminologic. În manifestul adresat de la Constantinopol, la 8 martie 1849, el spune : „Gemînd sub aceeași crudă soartă, suferind aceleași chinuri, simțind aceleași trebuințe, românii din toate părțile României se sculară în acest an strigînd înaintea lumei «libertate vrem»". Pentru Nicolae Bălcescu termenul de „România" denumea întreg teritoriul locuit de români, orice fel de diviziune trebuind să fie respinsă, cum o spune într-o scrisoare din 16 octombrie 1850, în care arată că evident și inevitabil era ceea ce denumea „...dorința de unire a românilor, spre a constitua o Românie...".

Același proces de cristalizare terminologică a noțiunii de „România" se poate observa în activitatea divanurilor *ad-hoc* din 1857. Termenul de „România" e folosit frecvent ca simbol al unui program politic, cu caracter deosebit de limpede. La 20 martie 1857, membrii comitetelor unite din București înmînau comisarilor europeni o adresă în care spuneau că „Unirea Principatelor sub un guvern unic este cea dintîi nevoie și cea mai arzătoare dorință a României" : o atare stare de spirit era caracteristică, de asemenea, comitetului electoral din Iași, care la 22 martie își încheia manifestul cu strigarea : „Să trăiască România unită și autonomă !" În actele divanurilor *ad-hoc*, frecvența folosirii termenului de „România" e din ce în ce mai intensă, ca o dovadă a consolidării aderenței la ideea politică corespunzătoare. Din această cauză, în chip firesc trebuie să înregistrăm împlinirea procesului de clarificare în chiar împrejurările

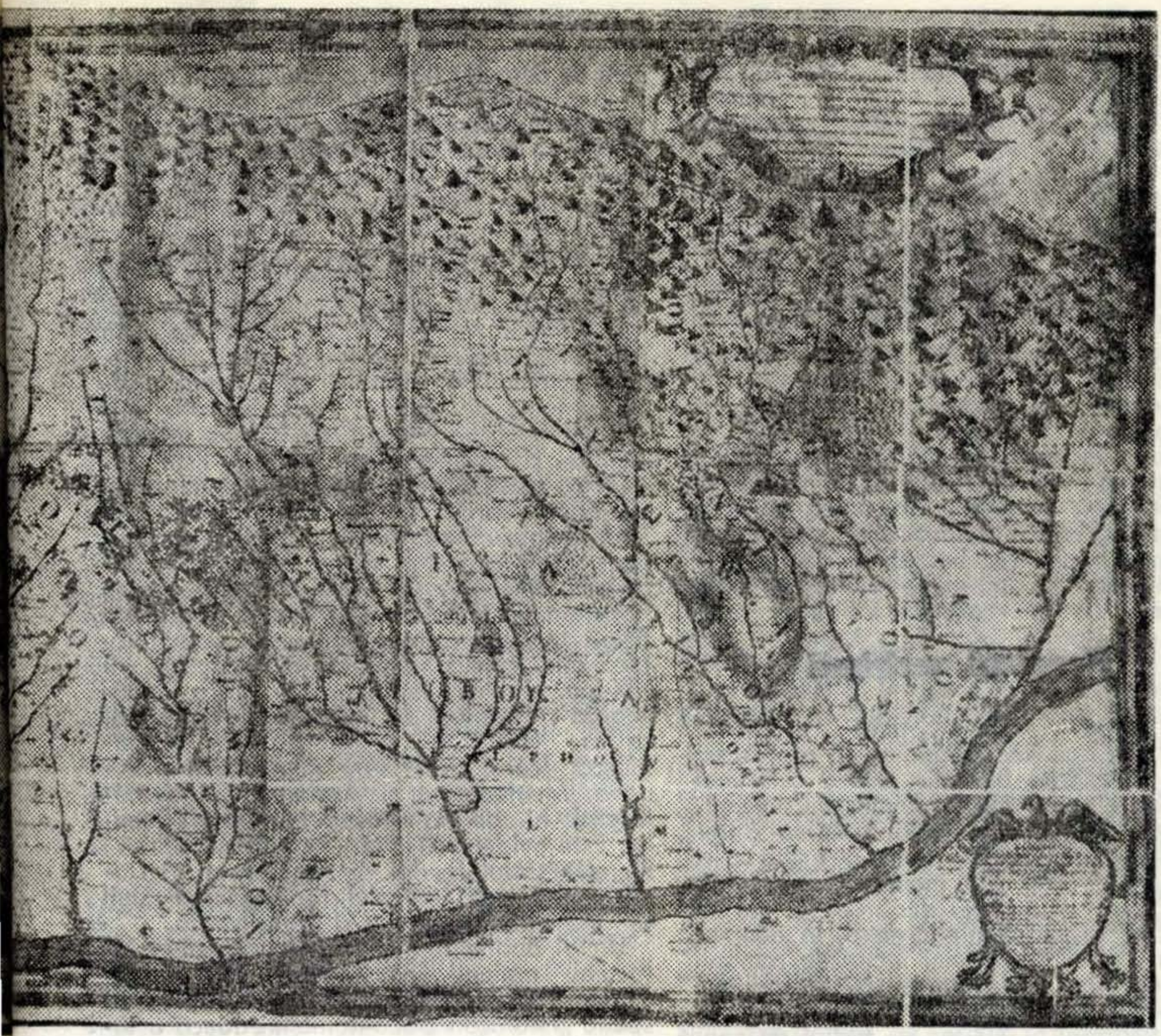

de la începutul lui 1859, cînd Moldova și Țara Românească s-au unit într-un singur stat. Sugestivă este analiza documentară a celor două săptămîni următoare unirii de la 24 ianuarie. Chemarea de „Trăiască România!" cu care se terminau în chip firesc diversele adrese, proclamații, mesaje din acest răstimp constituie dovada clară că încetățenirea și oficializarea acestui termen erau încheiate.

Termenul se generalizează

Termenul de „România", pe care l-am urmărit între anii 1837 și 1859, n-a apărut atunci pentru întîia dată, ci la începutul veacului al XIX-lea. Cărturarul Dimitrie Filipide a publicat în limba greacă, în 1816, o lucrare în două volume, intitulate semnificativ: „Istoria României" și „Geografia României". Termenul grecesc de „Rumunia" nu era altceva decît punerea în circulație a termenului de „România" ca denumire generală și unitară a întregului teritoriu locuit de români.

Pentru Dimitrie Filipide, noțiunea de „România" nu dădea loc nici unui fel de îndoială sau ambiguitate, dovadă claritatea deosebită a definiției pe care o dă: „Este drept să numim această regiune România, de la numele de român, deoarece aceștia se consideră locuitori mai vechi și cu mult mai numeroși". Că avem de-a face cu o concepție conturată, reiese și din modul în care sînt intitulate capitolele principale ale Geografiei: „Așezarea României", „Împărțirea României", „Locuitorii României", „Pămîntul României" etc. Conform unei imagini la care revine adesea, părțile componente ale „României" erau: la răsărit Moldova, la apus Banatul, la nord și la apus Crișana, la sud Țara Românească și în centru Transilvania. Precizarea poziției acestei provincii pune în lumină faptul cît era de cristalizată din punct de vedere terminologic noțiunea de „România": „Ardealul este așezat chiar în mijlocul României, străbătut de mulți munți frumoși și de multe cîmpii frumoase". Concepția terminologică a lui Dimitrie Filipide era netă și precisă. Probabil că în această privință au jucat un rol important îndrăznețele lui vederi iluministe,

mai ales în ce privește necesitatea propășirii culturale a poporului prin răspîndirea scrisului în limba vorbită. Este vădită la Filipide influența directă a realității românești atunci cînd denumește diversele provincii românești cu expresii grecești corespunzătoare terminologiei românești și nu celei grecești („Romounikos agros" și nu „Valahia", „Moldova" și nu „Moldavia"). De fapt, în întreg veacul al XVIII-lea, în scrierile istorice și politice în limba greacă, cele două feluri de terminologii s-au confruntat, prevalînd una sau cealaltă în diferitele lucrări. Important este că, preluînd această moștenire, Dimitrie Filipide, la începutul veacului al XIX-lea, a ales ferm între cele două terminologii.

Așadar, începînd cu 1837 n-a fost pus în circulație un termen nou, ci s-a intensificat și generalizat circulația unui termen care deja exista. Totodată se observă că nu este vorba de o apariție bruscă, ci de un proces de pregătire, într-un fel lentă, dar care coboară adînc în veacul al XVIII-lea.

Hronicul vechimii

Că astfel trebuia pusă problema rezultă din analiza terminologică din acest punct de vedere a uneia dintre cele mai importante opere ale lui Dimitrie Cantemir, „Hronicul Vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor". Cercetarea acestei opere ne arată că la Dimitrie Cantemir era închegată conștiința de unitate teritorială, deoarece el revine mereu, cu argumentație diversă, în demonstrarea unității teritoriului locuit de români. Era firesc deci ca la urmașii lui — scriitorii din veacul al XVIII-lea și din prima jumătate a veacului al XIX-lea — faptul de conștiință să se transforme în fapt ideologic și, ca atare, noțiunea de „România" să capete o cristalizare terminologică deplină. Marele cărturar a folosit mai multe denumiri pentru ansamblul pămîntului românesc.

Reprezentant de seamă al umanismului, el folosea frecvent termenul de „Dacia" pentru întreg acest teritoriu, după cum se poate vedea din numeroase pasaje ale *Hronicului* „...pentru ca numele, și niamul Dumniavoastră caria de demult s-au descălecat, și de atunce, pînă acmu necurmat lăcuește în Dachia (adecă în Moldova, în Țara Munteniască și în Ardial)..." El considera că acest teritoriu a fost cîndva unitar și păstrat multă vreme ca atare. Ca și în cazul termenului „Dacia", i s-a părut veridic că, odată cu pierderea unității politice, acest teritoriu să se fi numit în întregime și în părțile sale componente „Valahia", cum reiese din următorul pasaj: „După schimbare, sau mai adevărată tălmăcire, numelui Dachiii în Volohia, multă vrieme, toate trei țările pomenite, cu un nume s-au numit, pănă adecă cînd Domniia, dintr-una în doaâ s-au despărțit [...] iară după aceia s-au despărțit Dachiia acesta într-alte numere noaâ" (adică denumiri — *n.a.*).

Dimitrie Cantemir a căutat să exprime unitatea teritorială și alt fel decît printr-un termen de caracter literar, și anume prin expresii perifrastice. În consecință, întîlnim la el, în chip curent, expresii ca „țările românești", „moșie românească", „pămînt românesc", care nu țin de stil, ci sînt denumiri căutate pentru a desemna întreg teritoriul locuit de români. În legătură cu consecințele invaziei tătarilor din 1241 el spune: „Care arată Statul țărîlor Românești de după prada lui Batie Hanul, pînă la înturnare lui Dragoș Vodă în Moldova și a Radului Vodă în Țara Munteniască. Așișdere arată, vreme, pricina, chipul, și alalte tîmplări, pentru carile o samă de Români s-au tras spre țara Ardelului, iară o samă au rămas tot pre locurile, și moșiile sale, neclătiți". Este evident că aici „țările românești" denumesc un teritoriu cuprinzînd Muntenia, Moldova și Transilvania. Exprimînd conștiința și, mai mult decît aceasta, ideea de unitate teritorială, Dimitrie Cantemir a folosit pentru noțiunea de România trei termeni, care anticipă în chip vădit cristalizarea terminologică din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Primul termen este „Țara Românească". *Hronicul* se intitulează, de pildă, astfel: *Hronicon. A toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardialul) din descălecatul ei de la Traian Împăratul Rîmului.* Este evident că aici „Țara Românească" nu este statul feudal dintre Carpați și Dunăre, ci întreg teritoriul românesc, alcătuit din Muntenia, Moldova și Transilvania.

Un al doilea termen care corespunde întocmai noțiunii de România este cel de „Daco-Romania". Cînd Dimitrie Cantemir spune „Hronicon Daco-Romaniii adecă a tărîlor românești, carte I. Care arată descălecatul Romanilor în Dachia de la Traian împărat", echivalența „Daco-Romaniii", cu toate cele trei țări românești, subliniază întregul ansamblu teritorial.

Un al treilea termen de acest fel este „Romano-Moldo-Vlahia", pe care îl folosește de mai multe ori ca denumire a *Hronicului*, socotind ca atare că, după numele populației, „Romano-Moldo-Vlahii" și teritoriul trebuie să se numească în același fel.

E vădit în acest sens că Dimitrie Cantemir a mers în direcția găsirii celui mai potrivit termen pentru noțiunea de „România". Se poate spune chiar că a fost foarte aproape de a pune în circulație termenul propriu-zis de „România". Dacă acest lucru nu s-a întîmplat, se datorește faptului că împrejurările istorice nu erau încă potrivite. Conștiința de neam sub forma caracteristică a conștiinței de unitate teritorială era în plină dezvoltare, dar era încă nevoie de acțiunea și scrisul a cîtorva generații ca să se poată ajunge la cristalizarea terminologică, care să oglindească realitatea obiectivă a trecerii de la conștiința de neam medievală la conștiința națională modernă.

„Locul acesta este dreptu Dachia"

Concluzia este aceeași și dacă luăm în considerație demersul generațiilor dinainte de Dimitrie Cantemir, căci stadiul la care a ajuns el a fost pregătit de întreaga dezvoltare anterioară. Conștiința unității teritoriale ca formă caracteristică a conștiinței de neam e prezentă în scrisul cronicăresc al veacului al XVII-lea, marcînd o stare de spirit proprie întregii societăți. Astfel, la Grigore Ureche există ideea că, după unii, înaintea diviziunii contemporane a existat o unitate primordială, cînd spune: „Ce noi acesta nume nu priimim, nici-l putem da țării noastre Moldovei, ci Țării Munteneşti, că ei nu vor să dispară să facă doao țări, ci scriu că au fostu tot un loc și o țară și noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar muntenii mai dintăi". Mai tîrziu, Miron Costin, folosind din punct de vedere terminologic denumirea de „Dacia", punea în lumină în fapt aceeași viziune istorică: „Locul dară acesta unde este acum Moldova și Țara Românească este dreptu Dachia, cum și tot Ardealul cu Maramoroșu și cu Țara Oltului. Alt nume mai vechi decît acesta, Dachia, nu aflu în toți cîți sînt istorici..."

Ceea ce începea să fie clar la Grigore Ureche era deci și mai clar la Miron Costin. Fiul acestuia, Nicolae Costin, se referă chiar la mai multe „Dachii", pe care le echivalează cu Muntenia, Moldova și Transilvania, ca părți componente ale unei „Dachii" mai mari. Dar această imagine istorică apare în chipul cel mai neîndoielnic la Constantin Cantacuzino, care, referindu-se la un fel de proces de diviziune, subliniază existența unui nucleu central care a fost și rămîne Transilvania: „Și în cea de apoi, că cu ajutorul lor mai multu și țările acestea deaca s-au osebit de Ardeal (adecăte Țara Muntenească și a Moldovei), s-au descălecat și s-au luptat cu vrăjmașii lor, și mai vîrtos cu turcii". În alt loc precizează ca preocupare viitoare: „...cum mai înainte vom arăta cînd și pînă cînd zic istoricii și gheografii că au fost împreună și de cînd s-au osebit". Toate acestea arată că la cronicarii din veacul al XVII-lea era clară conștiința unității teritoriale, ilustrînd, ca și în cazul conștiinței unității de limbă, dezvoltarea tot mai puternică în această perioadă a conștiinței de neam.

Conștiința de unitate teritorială la poporul român a fost înregistrată de către autori străini o dată chiar cu începutul manifestării interesului pentru realitatea românească. Acest interes s-a manifestat cu atît mai pătrunzător cu cît determinantă a fost mai puțin lectura scrierilor umaniste și mai mult contactul nemijlocit cu societatea românească, posibila cunoaștere directă în acest fel a stărilor de lucruri și a stărilor de spirit din cadrul acesteia. Se poate spune că rezultatul acestei situații a fost crearea de către străini a unui sistem terminologic bazat pe două noțiuni paralele: **Valahia** și **Dacia**, amîndouă însemnînd același lucru — teritoriul locuit de români și totodată părțile sale componente. Exemplele sînt nenumărate. Valahia, de pildă, putea să însemne în chip frecvent statul dintre Carpați și Dunăre, denumit de locuitorii săi Țara Românească; acesta era însă și numele dat Moldovei, ca în actul din 1387, în care Petru Mușat este intitulat „voevoda Muldaviensis", domnind însă peste un neam și o țară denumite „gentem ac terram suam Valachiae", această noțiune fiind adesea însoțită și de unele adjective menite s-o diferențieze de cealaltă Valahie, de unde: „Valahia neagră", „Valahia mică sau mare", „Valahia de sus sau jos" etc. Dar nu puține sînt cazurile în care „Valahia" însemna teritoriul Țării Românești și al Moldovei împreună, ca un tot unitar, ca o singură țară. La mijlocul veacului al XVI-lea, un învățat descria Valahia în felul următor: „...atingînd... spre stînga Transilvania și spre dreapta Marea Neagră, împărțită în două: una care este așezată lîngă Transilvania se numește Valahia de sus transalpină; cealaltă, [...] se numește Valahia de jos și Moldova..." De aceea nu de puține ori se vorbește în texte de „cele două Valahii".

În chip curent, această noțiune e folosită simultan cu cea de „Dacia", desemnînd întreg teritoriul locuit de români, adică Moldova, Țara Românească și Transilvania, ca un corp unitar. Paralelismul celor două noțiuni în cadrul aceluiași sistem terminologic este ilustrat nu numai de sinonimia dintre „Valahia" și „Dacia" în ce privește întreg teritoriul locuit de români, ci și de faptul că „Dacia" ca și „Valahia" desemnau adesea părți ale teritoriului românesc. „Dacia" era Transilvania, ca de pildă în titlul lucrării „Chorographia Transilvaniei odinioară numită Dacia". „Dacia" era și Moldova, ca într-o lucrare din 1590, în care se spune „Dacia nunc Moldavia". „Dacia" putea fi și Țara Românească, ca, de pildă, sub forma expresiei „Transalpina Dacia Alpestris". E cu totul semnificativ faptul că „Dacia" putea să desemneze și ansambluri teritoriale ca Transilvania și Țara Românească, Transilvania și Moldova etc. Dar paralelismul celor două noțiuni are o valoare relativă, căci trebuie făcută diferența între „Valahia" („Valahia" nu e altceva decît traducerea în limba latină a termenu-

(Continuare în pag. 84)

Prezentul articol își propune să lărgească informația existentă în lucrările de istorie, (vezi, de pildă, Istoria României **vol. IV p. 682) cu privire la un interesant episod pe marginea Războiului de independență din 1877—1878.**

O conspirație eșuată

ADRIAN HAMZEA

Istoria frăției dintre români și secui — frăție născută în epoca de îndelungată asuprire și împilare la care erau supuși fără „discriminare" toți oropsiții claselor de jos din Imperiul habsburgic — consemnează multe momente emoționante și bogate în semnificații. Se știe bunăoară că în vremea lui Mihai Viteazul, locuitorii secui din regiunile Trei Scaune, Ciuc și Gheorghieni au dat voievodului, care a unit pentru prima oară sub drapelul său cele trei principate românești, peste zece mii de luptători, care s-au dovedit pînă la urmă nu numai viteji, dar și cu totul devotați marelui comandant de oști. Se știe, de asemenea — și în acest sens există mărturia istoricului maghiar Bartha András —, că timp de sute de ani secuii au fost priviți cu suspiciune de către cancelaria Imperiului habsburgic, care nu le ierta, între altele, atitudinea lor din perioada lui Mihai Viteazul. Condițiile de viață ale secuimii s-au înrăutățit veac după veac, astfel încît, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, s-a înregistrat un adevărat exod al secuilor spre Moldova și Muntenia.

Toate acestea vor explica mai lesne faptele întîmplate în 1877 în Transilvania, cu implicații de o netăgăduită însemnătate politică. Să amintim deci aceste fapte.

Bancherul și ministrul complotează

La sfîrșitul verii lui 1877, în micul tîrg, care era pe atunci Miercurea Ciuc, sosea pe neașteptate judecătorul de instrucție Hildebrand, pentru a proceda la o serie de arestări ce au produs vîlvă. Printre cei arestați se aflau un procuror, un judecător, un profesor și cîțiva moșieri.

Din dezvăluirile ce s-au făcut pînă la urmă, spre stupoarea generală, s-a conchis că cei arestați făceau parte dintr-o conspirație care viza în fapt slăbirea forței combative a armatei române, angajată în acea vreme în plin război pentru independența țării.

Se știa prea bine că Viena habsburgică nu vedea cu ochi buni eforturile României de a-și cuceri independența de stat. De altfel, cu aceeași ostilitate privise și Unirea Moldovei cu Muntenia. Încă cu mult înainte, în 1856, ambasadorul Austriei la Constantinopol, von Prokesch-Osten, declarase : „Nu vrem să întărim prin unire pe moldo-valahi..." Ostilitatea oficialităților habsburgice împotriva actului Unirii Principatelor Române (ostilitate în vădită contradicție cu poziția cercurilor progresiste din Austria și Ungaria, care, prin glasul lui Kossuth Lajos, pe atunci în exil, și al altor militanți, salutau cu entuziasm actul Unirii) s-a continuat în atitudinea ostilă față de strădania Principatelor Unite de a-și cuceri neatîrnarea. Atunci cînd trupele române repurtau victorii la Plevna și cînd poetul progresist maghiar Arany János cînta în versuri aceste victorii, intitulîndu-și chiar un poem cu numele redutei, oficialitățile de la Viena încercau, dimpotrivă, să facă totul pentru a slăbi forța de șoc a trupelor românești. Viena imperială nu putea interveni oficial. S-a recurs atunci la ceea ce istoriografia a denumit „puciul secuiesc". Astfel, în timp ce pe cîmpiile Bulgariei se desfășurau lupte grele, satele Ciucului și ale zonei Trei Scaune erau colindate de tot felul de emisari misterioși, care încercau să recruteze în taină bărbați cu stagiul militar satisfăcut destinați a alcătui un soi de „grup de comando". În obiectivele emisarilor figura recrutarea a 600 de combatanți din Ciuc și 600 din Trei Scaune. Grupul ar fi urmat să pătrundă în Moldova, să arunce în aer podul de la Adjud, apoi să se îndrepte spre sud, îndeplinind diferite misiuni de sabotaj, pînă în Muntenia, dezorganizînd astfel spatele trupelor ce operau în Bulgaria.

Așa cum avea să se dovedească ulterior, creierul acestei conspirații era însuși mi-

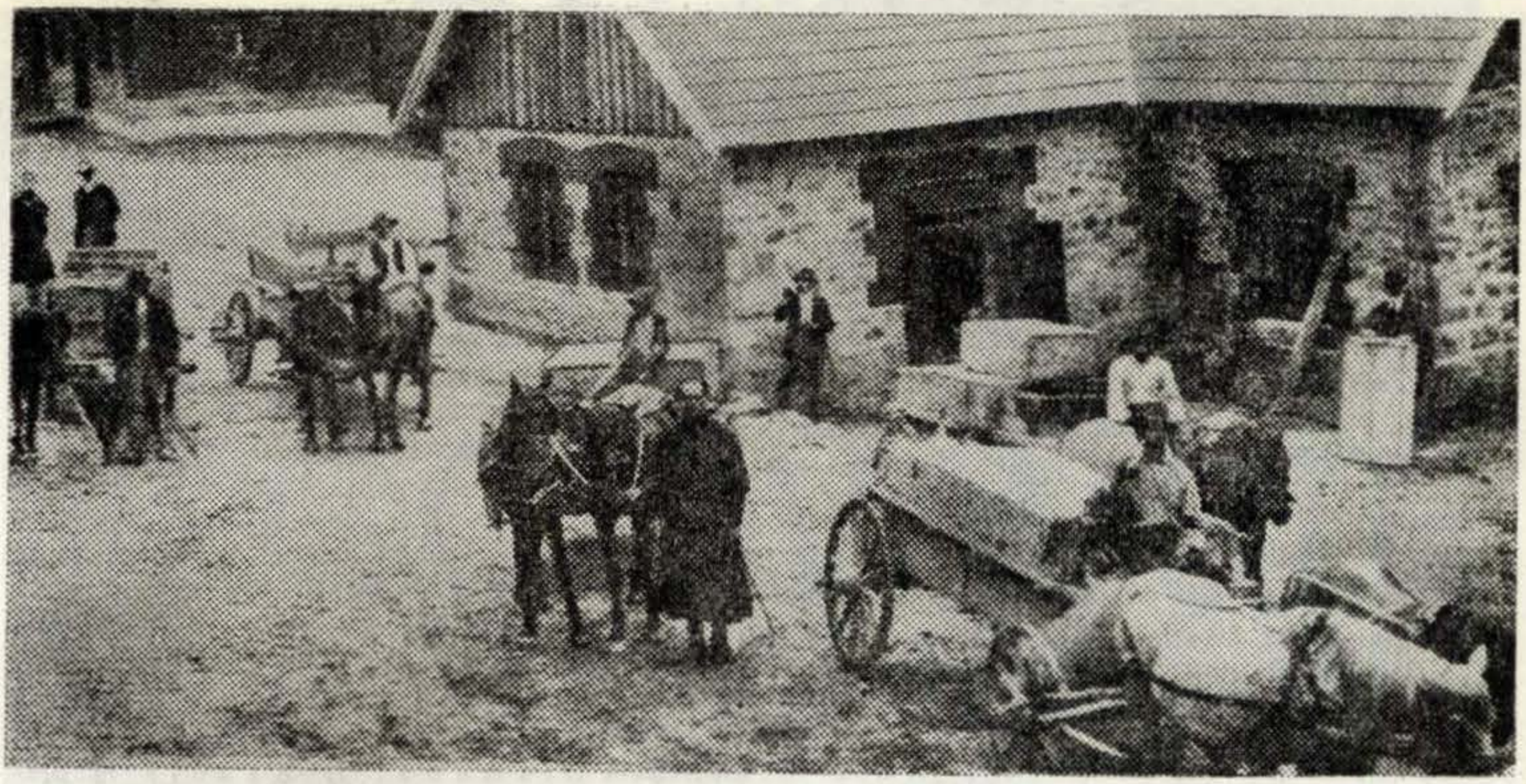

Cu carele folosite la transportul apei minerale au purtat complotiștii armele menite să fie date unor mercenari pe care zadarnic i-au căutat în secuime

nistrul imperial A. Trefort. Finanțatorul acțiunii era prințul bancher Adam Sapieha, interesat să smulgă unele concesii în construcția de căi ferate românești. Drept conducător militar al acțiunii fusese desemnat colonelul de honvezi Mednyánszki Sándor. Ca soldă, se oferea fiecărui participant un fiorin-aur, iar fiecărui supraviețuitor, în caz de reușită a acțiunilor, un premiu special de 600 de fiorini-aur. Armamentul sosise de la Viena pe căi rămase pînă azi necunoscute și fusese ascuns la început în cîteva pavilioane de vînătoare din Ciuc. Respectivul armament fusese transportat în 20 de care ce se utilizau în mod obișnuit la transportul ulcioarelor de apă minerală. Pentru fiecare transport s-a achitat celor 20 de cărăuși, anume angajați, cîte 100 de fiorini-aur.

Totul părea pus la punct.

Exista un șef suprem, furnizat chiar de guvernul de la Viena, un finanțator, reprezentînd pe marii magnați austro-ungari, un comandant, arme...

Creierul contra mîinilor

Lipseau însă, și au lipsit pînă la capăt, ...ostașii. Într-adevăr, s-a petrecut și în acel an 1877 un fenomen demn de relevat : secuii simpli au refuzat să participe la odioasa manevră. Mai mult decît atît. Luînd cunoștință de la emisarii recrutori de scopurile acțiunii, numeroși secui solicitați aveau să semnaleze prin reclamații insistente și repetate acest „caz" jandarmeriei imperiale, căreia îi cereau să ia măsuri împotriva vinovaților. Ecoul acestei indignări devenea astfel public, ceea ce nu se dorea de loc în anumite cercuri de la Viena. Iată de ce, nevrînd să se compromită și pentru a salva aparențele, cancelaria vieneză ordonă o anchetă. De altfel, între timp, Plevna căzuse și acțiunea însăși își pierduse rațiunea. În această situație, judecătorul Hildebrand, de care aminteam, sosea la Miercurea Ciuc, unde începea să opereze arestări.

Unul din elementele paradoxale ale afacerii îl constituie faptul că numitul judecător de instrucție acționa din ordinul... ministrului Trefort — creierul conspirației —, care ordonase astfel arestarea... propriilor săi complici.

Desigur, operația nu era simplă.

Prea mulți înalți funcționari erau implicați în complot pentru ca să nu se înregistreze proteste și reciproce învinuiri. Astfel (după cum ne informează dr. Endes Miklós, într-o lucrare privind „Istoria pămîntului și poporului din scaunele Ciuc, Gheorghieni și Cașin") procurorul Becze Antal, acuzat de „înaltă trădare" pentru participarea lui la complot, dădea o replică furioasă : *„Înaltă trădare ? În acest caz, arestați mai întîi pe ministrul Trefort și după aceea pe noi"*.

Ordinele sînt totuși categorice. Arestările se operează, are loc chiar o judecată : se pronunță condamnări. Dar, după numai opt săptămîni de detențiune, principalii condamnați sînt... amnistiați. Cancelaria din capitala imperială habsburgică socotea că „formele" fuseseră respectate și că, prin urmare, oamenii ei de încredere puteau fi repuși în libertate.

Răsfoind dosarul acestei afaceri judiciare, vom mai zăbovi doar asupra unui

„Gazet'a" ese de 2 ori; Joi'a si Dumineca. Fói'a, candu cuprinde ajutóriale. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl., pe ½ 5 fl. v. a. Tieri esterne 12 fl. v. a. pe unu anu seu 2½ galbini sau, napoleóni.

Anulu XI.

Nr. 37. Brasiovu 27|15 Maiu

Brasiovu, 15 Maiu.

Publicamu cu tóta placerea urmatoriulu nobilu Apellu, care ni se impartesce prin urmatóri'a adresa:

„Domnului redactoru alu „Gazetei Transa."

Domnule Redactoru!

Te rogu se aibi bunatate a publica aci alaturatulu Apellu filantropicu in cela mai apropiata numeru alu stimabilelui diariu ce redigesti.

Primiti, ve rogu dle redactoru, assecurarea despre stim'a ce ve portu.

Diamandi I. Manole,
presiedintele comitetului romanilor din Brasiovu pentru ajutorarea ranitilora ostasi romani din Romani'a.

2. a le tramite la locului destinatiunei: „Societatea romana „Crucea rosia" in Bucuresci."

3. a da comptu publicu de tóta gestiunea.

De si acestu comitetu s'a instituitu cu deosebire pentru urbea Brasiovu si districtu, elu insu' si-va tiené de datoria si onóre a primí si a inaintá la locului destinatiunei ofrande dela toti binevoitorii, ori de unde se fia.

Astu-feliu comitetului vine a apellá la simtiulu de charitate alu tuturora si cu deosebire la toti Romanii de anima.

Ori-ce tramiteri se voru adressa Domnului comerciante Diamandi I. Manole in Brasiovu.

Brasiovu 10|22 Maiu 1877.

Comitetulu.

Războiul de independență purtat de România în 1877—1878 a avut un puternic ecou în Transilvania. Gazeta de Transilvania *din 27 aprilie/15 mai 1877 publică, la Brașov, un apel pentru ajutorarea ostașilor români răniți*

singur detaliu: procurorul Becze Antal încearcă să se sustragă neașteptatei urmăriri penale confecționîndu-și un alibi care îl derutează pe Hildebrand. Acesta îl acuza pe Becze de faptul că, într-o noapte, Bartha Miklós — alt „comandant" al armatei care întîrzia să se constituie — îi remisese suma de 2 000 fiorini-aur. Becze se apără, invocînd — abil — mărturia... avocatului dr. Ioan Rațiu din Turda. Fruntașul românilor ardeleni se afla la Ciuc, războindu-se la bară cu spoliatorii tradiționali ai secuimii, latifundiarii maghiari, cu mii de hectare și nume răsunătoare — baronul Kemény Ferencz, contele Andrásay Gyula, baronul Apor Károly ș.a. Chemat de secui de la Turda — ca în atîtea alte rînduri — ca să le apere pădurile supuse unor exproprieri abuzive, în virtutea unor arbitrare privilegii feudale („titulo siculae haereditas") doctorul Rațiu își sărbătorea în noaptea cu pricina izbînda (oare în al cîtelea proces „urbarial" cîștigat în calitate de apărător al intereselor secuilor?) într-un restaurant din Sumuleu.

Mai puțin viteaz decît dibaci, Becze afirmă sus și tare că, aflîndu-se în restaurantul din Sumuleu, n-a părăsit localul decît în clipa în care dr. Rațiu și convivii s-au retras și că în văzul lor s-a întors la Miercurea Ciuc, cale de 3—4 km. Dr. Ioan Rațiu, de bună credință, confirmă. Endes Miklós însă, în volumul mai sus amintit, ne face inocent o confidență: Becze a luat totuși fiorinii, dar a lipsit puțin timp, furișîndu-se neobservat. Era, la urma urmei, un conjurat...

Nu s-au găsit cozi de topor...

Toată această poveste ar fi putut fi încadrată în lungul șir de urzeli înregistrate de atîtea ori în istorie, cu tot cortegiul lor de acțiuni „secrete", de dezvăluiri „senzaționale" și terminate cu mușamalizări spectaculoase, care se pierd în negura vremii. Dacă întîmplările de mai sus se cuvin a fi evocate, aceasta este nu pentru a reaminti ridicolul unei tentative falimentare, care n-a lăsat decît imaginea unui colonel habsburgic comandînd o „armată de 20 de cărăuși de borvis". Merită, în primul rînd, să se reamintească cele petrecute în secuime în 1877, tocmai datorită comportării maselor de oameni simpli. Căci, în acel an, întîmplările descrise au vădit o dată mai mult că oamenii din popor refuză să se angajeze în acțiuni ce contravin atît conștiinței lor, cît și intereselor lor vitale.

Protipendada de la Viena nu a găsit în rîndurile populației secuiești complicii pe care îi căuta; a eșuat în încercarea ei de a folosi pe secui pentru a lovi în interesele poporului român, angajat într-o luptă eroică pentru independență, adeverind astfel încă o dată frăția secular ă dintre români și naționalitățile conlocuitoare.

ZAVISTIA DE LA POCIOVALIȘTE

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU
MARIAN ȘTEFAN

În lucrarea sa, *Istoria comerțului românesc*, referindu-se la conflictele de muncă de la manufactura Pociovaliște, din ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, Nicolae Iorga conchidea că problema muncitorească „se deschide astfel și la noi". Izbucnite în anul 1796, conflictele se vor repeta la intervale aproape egale de timp (1799 și 1803), deschizînd o perioadă de acțiuni dîrze în timpul căreia o nouă forță socială — proletariatul — își făcea intrarea pe scena social-politică a țării.

In anul 1766, domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, întemeia o manufactură pe moșia sa de la Chiperești — lîngă Iași.

„Cherhanaua" — cum era denumită manufactura în documentele epocii — trebuia să acopere o mare parte din nevoile de postav ale slujitorilor, oștenilor de curte sau tîrgoveților și se spera chiar ca, în acest fel, să se pună capăt costisitoarelor importuri de postav. Domnul urmărea și reducerea cheltuielilor sale și ale boierilor pentru „straiele lor și a femeilor", dar, în același timp, acțiunea sa trebuia să treacă drept exemplu pentru marii boieri ai țării. Numai așa poate fi interpretată mărturia izvoarelor vremii, care amintesc că, într-una din zile, domnul s-a înfățișat curtenilor într-un modest „rînd de straie: libadea și giubea", îndemnînd și pe alții să poarte „libadele de postav și giubele".

De altfel, fapta lui Grigore Ghica nu avea să rămînă izolată. Mulți dintre domnitorii din această epocă, vădind o mai largă înțelegere a imperativelor vremii, vor fi nu numai susținătorii, dar și ctitorii celor mai însemnate manufacturi, dînd curs larg tuturor inițiativelor în această direcție. Politica lor economică se înscria în spiritul mercantilist al vremii, care și la noi, ca și în alte țări (Austria, Rusia, Franța, Prusia), avea să stea la baza începuturilor industriei naționale. În lumina conceptelor și practicii mercantiliste, puterea centrală, domnia, a acordat înlesniri celor care manifestau inițiative în domeniul manufacturilor, dîndu-le largi privilegii (scutiri de vamă, libertatea de a aduce specialiști străini, dreptul de a produce exclusiv un anumit produs etc.).

ÎNDESTULAREA ȚĂRII ȘI CHIVERNISENIA MULTORA

Și în Țara Românească vom întîlni aceleași preocupări ale domniei, de sprijinire a manufacturilor.

Scopul unei asemenea întreprinderi era clar expus într-unul din privilegiile acordate vornicului Grigore Ghica. „...Cea dintîi îndestulare a unei țări este înmulțirea negustoriei și, [mai] ales și felurilor de meșteșuguri și lucrări de mînă, încît nu numai că

Alexandru Ipsilanti, domnul „de bună orînduială şi chiverniseală cuminte"

Negustor din Ţara Românească în secolul al XVIII-lea

n-are trebuinţă ţara aceea de lucruri ce vin din părţi străine, să piarză atîţi bani, ci încă să cîştige, trimiţînd la alte părţi acelea ce ar putea pune la stare ca să lucreze şi să facă într-însa ; cu acest mijloc, atît îndestularea ei şi mijlocirea chiverniseniei multora se înmulţeşte, cît şi slava numelui şi lauda şi podoaba patriei cîştigă".

În timpul domniei lui Alexandru Ghica, din iniţiativa clucerului Radu Slătineanu, la Pociovalişte, cam „la începutul pădurii Vălenilor", a fost înfiinţată o manufactură de postav. Războiul ruso-turc din anii 1768—1774 a determinat întreruperea activităţii care a fost însă reluată numaidecît după încetarea ostilităţilor, cînd Alexandru Ipsilanti, domn „de bună orînduială şi chiverniseală cuminte", a acordat manufacturii înlesniri. În 1784, tot el a dat un hrisov-privilegiu menit să stimuleze producţia de postav.

Tulburată din nou, în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1787—1792, activitatea manufacturii a fost reluată abia în 1794. Un nou privilegiu acordat de domnie îi dădea posibilităţi de refacere şi reorganizare. În fruntea manufacturii se aflau „epistatul", apoi şase vătafi şi numeroşi meşteri postăvari. Ca „epistat" unic a funcţionat, începînd de la 12 mai 1794, un anume Hagi Chiriac Arbut din Chios, care avea să deţină această funcţie pînă în anul 1803.

La scurtă vreme după aceea, manufactura se pare că a fost mutată la Afumaţi, în marginea Bucureştilor, pe apa Dîmboviţei, unde a funcţionat pînă în anul 1812, cînd localul său a fost transformat în spital...

În 1796, avem ştiri precise despre stabilimentul de lîngă Bucureşti ; noul domnitor, Alexandru Moruzi, afirma cu o nedisimulată mîndrie că în acel an „a izvodit [...] şi a pus în faptă" postăvăria. De altfel, încă în 1794, la doi ani după ce ocupase domnia, Alexandru Moruzi trimisese pe pitarul Dimitrie Teodor Slătineanu la Viena pentru „a ispiti acolo fabricanţii care trebuiau să-şi strămute meşteşugul la noi".

LA LUCRUL POSTAVULUI: 30 DE COPII

Faţă de celelalte întreprinderi similare din Ţara Românească şi din Moldova, manufactura de postav de la Pociovalişte-Bucureşti a cunoscut o dezvoltare şi o înflorire remarcabile, favorizate de existenţa mai îndelungată şi de numeroasele privilegii domneşti care i-au fost acordate. În legătură

cu aceasta, cel mai important document — prin bogăția informațiilor ce ni le furnizează și totodată prin înlesnirile ce le acorda — este cel din 6 februarie 1784; documentul prevedea privilegii care aveau să fie întărite de toți domnii următori și conține prețioase amănunte privind organizarea, funcționarea și regimul manufacturii.

Din cuprinsul lui rezultă că la începutul anului 1784, în cadrul manufacturii lucrau 50 de „lude", meșteri străini, specializați în executarea variatelor operații pe care le presupunea confecționarea unui postav de bună calitate, cum era cel de la Pociovalișteprecum „pieptănători de lînă, țesători, văpsitori, tunzători, lemnari, covaci și făcători de pive". Acestora li se adăugau „spre trebuință de tors" încă o sută de „lude, iar străini", doi preoți, un cîntăreț, un epistat și bineînțeles un număr mare de lucrători pămînteni sau străini. Unele documente menționează hotărîrea domniei de a trimite la lucrul postavului și pe cei „închiși pentru datorii mărunte". În total, 380 de oameni, dintre care 30 erau copii. Peste toți stăpînea epistatul.

Privilegiul din 1784 stipula o serie de scutiri și înlesniri, atît pentru stăpînul postăvăriei cît și pentru cei care o deserveau. Astfel, manufactura era scutită de orice altă arendă pentru moșia pe care erau așezate „nămestiile fabricei", în afara celor 250 de taleri anual; această sumă nu putea fi crescută, „măcar și cînd va eși această moșie din mîna celui ce o stăpînește acum, ori cu moștenire, sau cu vînzare, ori în ce vreme sau în schimb". Satul manufacturii era și el absolvit de orice altă dare, lucrătorii neputînd fi siliți la clacă sau „să li se ceară chirie de casă", după cum nu puteau fi siliți de către „stăpînii moșiei" să cumpere „vin, rachiu, carne, pîne sau băcănie" de la ei, deoarece „numai cel ce va ține fabrica, acela să pue să vînză orice, căci așa s-a tocmit și s-au așezat". Erau iertați de orice fel de „dajdie și cei cincizeci de specialiști străini, preotul și cîntărețul manufacturii", ca și „meșterii, cîți vor veni den năuntru cu scința acestui meșteșug și intrînd la lucrul fabricei iarăși să fie apărați de dajdie".

Privilegiul preciza că „cei ce vor ține fabrica să aibă protimisis* mai întîi decît toți a strînge ei lîna din țară". Pentru aducerea ei la fabrică, ca și pentru „văpselele și alte felurimi spre lucrarea meșteșugului fabricei, cîte vor aduce din alte țări să nu se supere de vamă". Cele două mii de oi importate de peste graniță „într-adins pentru felul lînii", arătau că se lucra nu numai cu lînă autohtonă, pentru ca pe această cale „să se poată aduce facerea postavului la mai bună stare".

Dania din 26 iunie 1797, prin care domnitorul dăruia postăvăriei două sălașe de țigani domnești fierari și o pivă, era și ea de natură să stimuleze activitatea manufacturii.

DUPĂ AL ENGLEZILOR TERTIP

Deși manufactura se bucura de atare sprijin, condițiile de muncă erau deosebit de apăsătoare, iar plata — indiferent de forma pe care o îmbrăca — era foarte redusă. Cel mai slab retribuiți erau lucrătorii „den năuntru" — români — preferați de aceea la angajare. În așezămîntul domnesc din 29 noiembrie 1796 se menționa că lucrătorii clăcași, foarte mulți în „nămestiile" postăvăriei, munceau fără simbrie, 26 de săptămîni pe an, prin alternarea unei săptămîni de lucru cu una liberă. Pentru „alișverișul lor", mai primeau o anume cotă din produsele fabricii, pe care aveau libertatea să le vîndă la bîlci.

Fiecare lucrător trebuie să toarcă anual „cel de întîia mînă 40 oca lînă, cel de-al doilea 36 și cel de-al treilea mînă pînă la 22 oca". Cît de împovărătoare erau aceste munci aflăm dintr-un alt document, care arăta că lucrătorii „nici 14 oca nu pot face pe an, cap în cap", mai ales că se cerea ca torsul să fie „după al englezilor tertip".

Exploatarea nemiloasă, mărirea timpului de lucru, lipsa unor condiții de muncă acceptabile, abuzurile de tot felul săvîrșite de epistat și ajutoarele sale au provocat profunde nemulțumiri. Cea mai obișnuită formă de manifestare a acestor nemulțumiri era neprezentarea la lucru sau părăsirea manufacturii de către țăranii clăcași. Domnitorul a intervenit și, printr-un hrisov, stabilea o amendă de 5 taleri pe săptămînă atunci „cînd vreunul din lucrătorii (fără plată) nu va urma a veni în săptămîna de lucru la fabrică". Cu executarea acestor pedepse fusese împuternicit vel spătarul. Cei care nu reușeau să plătească amenda erau pasibili de una din cele mai cumplite pedepse, osînda la „groapa ocnii".

Țăranii au găsit totuși o formulă de a se sustrage de la prevederile acestui hrisov: atunci cînd ei nu se prezentau la lucru, își trimiteau copiii, a căror muncă, firește, nu mulțumea pe deplin stăpînii. Există numeroase plîngeri către domnie cu privire la această nouă formă de nesupunere a lucrătorilor.

Datorită acestor condiții grele, la Pociovalișteau avut loc **cele dintîi conflicte de muncă** din producția manufacturieră de la noi, considerate de către V. A. Urechia și apoi de către N. Iorga drept forme primare ale „grevei".

În toamna lui 1796, așa cum menționează documentul din 29 noiembrie același an, muncitorii manufacturii au declarat că „nu sînt putincioși a răspunde în lucru după forma fabricii lîna ce sînt îndatorați și pătimesc foarte de către epistatul ce este orînduit, medelnicerul Chiriac Arbut". Vel spătarul a primit însărcinare să cerceteze

* În sensul de întîietate, precădere *(n.r.)*.

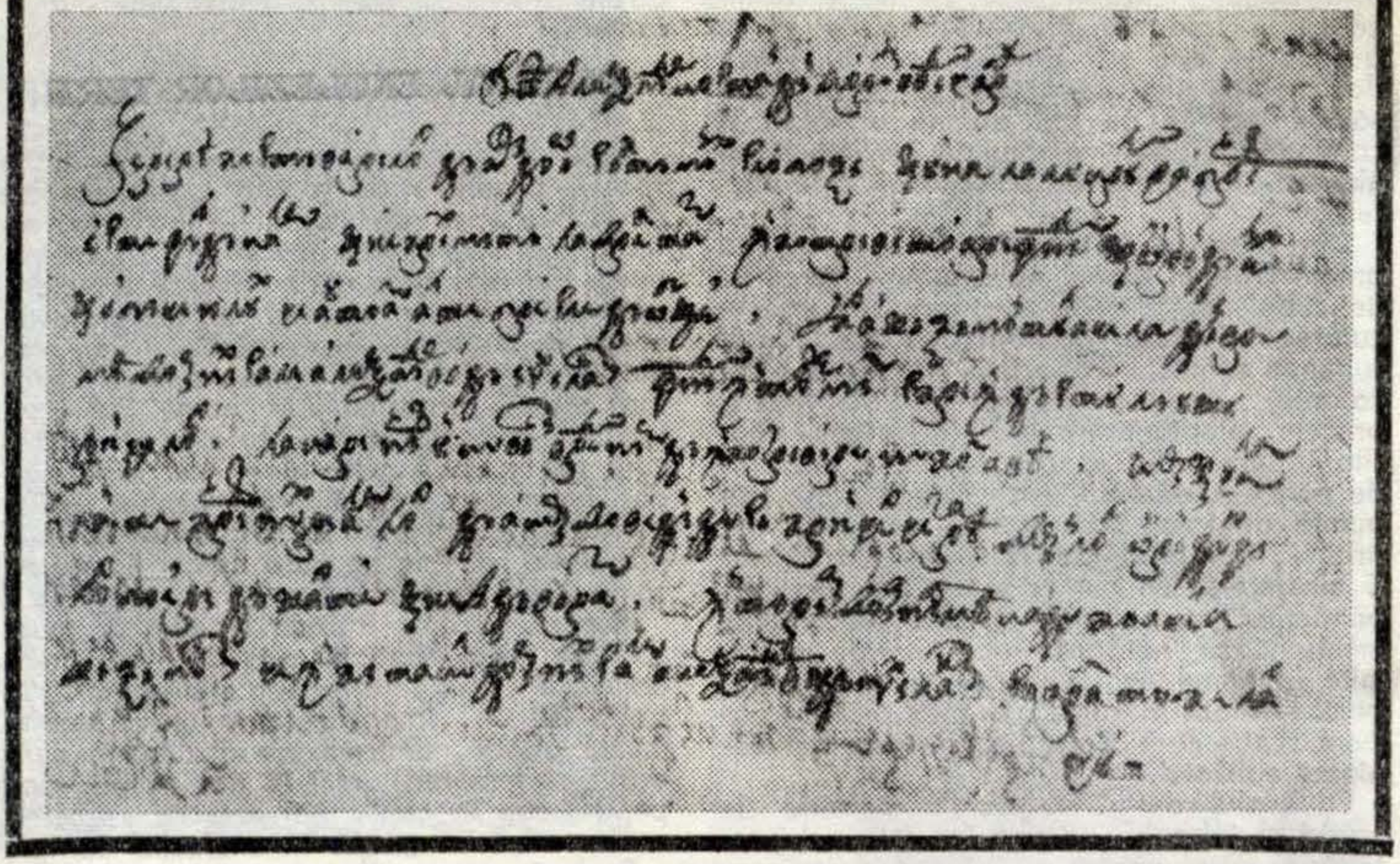

„Cererea postăvarilor dă a fi doauă săptămîni slobozi și una la lucrul fabricii este făr dă cale și neprimită...", hotăra hrisovul domnesc din 27 septembrie 1799

la fața locului pricina acestei stări de lucruri. Raportul întocmit condamna atitudinea lucrătorilor, socotită fără de temei, subliniind sîrguința(!) epistatului, chipurile, tocmai pentru ca „să lipsească pricinile și prigonirile lor" (muncitorilor) și se încheia cu măsuri ce favorizau pe stăpînitori. Dar — și acesta este un element foarte important al documentului — pentru a împiedica pe nemulțumiți să-și ducă pînă la capăt intențiile (lucrătorii clăcași urmăreau „a rămîne fabrica de a nu mai lucra", să se elibereze „despre lucrul fabricii"), „ca să curgă lucrul fabricii cu sporire", domnia a fost nevoită să dea un nou așezămînt.

Și prevederile acestuia erau favorabile stăpînitorilor, dar tot atît de adevărat este că pe ici, pe colo, s-au făcut și unele concesii. În linii mari, noul așezămînt făcea precizări interesante, putînd fi considerat cu rezervele de rigoare, primul contract de muncă cunoscut la noi, în care se recunosc o serie de drepturi, reglementate în urma dîrzei acțiuni revendicative desfășurată de postăvari.

CU UN LEU NU SE GĂSESC OAMENI

Așadar, așezămîntul din noiembrie 1796, care încerca soluționarea celui dintîi conflict de muncă din industria manufacturieră românească, exprimă antagonismul dintre lucrătorii postăvari și proprietarii manufacturii ; el reflectă unele succese ale lucrătorilor, dar și măsurile represive prevăzute de stăpînire împotriva lor.

Trei ani mai tîrziu, în 1799, a izbucnit un nou diferend, avînd în esență același caracter. Clăcașii deveniți postăvari, „fiind supărați întru toate de către epistatul lor, dumnealui medelnicerul Chiriac Arbut", solicitau „a li se face orînduială să slujească o săptămînă la fabrică și două săptămîni să fie slobozi".

Într-adevăr, o singură săptămînă, „liberă" nu le era suficientă pentru a-și lucra pămîntul.

Gravitatea confruntării a determinat domnia să instituie o nouă comisie, mai largă, alcătuită din vel vistierul, vel căminarul și vel cămărașul curții. Comisia și-a început lucrările, ca și mai înainte, prin confruntarea deschisă a părților. Fiecare cerere în parte a fost „cercetată" de asemenea manieră încît, la sfîrșit, raportul întocmit de comisie încheia „că nu se poate face lor obicei nou", deoarece „nici este cu rînduială și obicei la nici o slujbă acest fel, că toate breslele slujitorești, în toată țara, obișnuiesc de slujesc așa, adică într-o săptămînă de rînd și alta slobodă". În fond, comisia se temea că acordarea unui asemenea regim ar fi putut atrage după sine cereri similare din partea celorlalte „bresle slujitorești din toată țara".

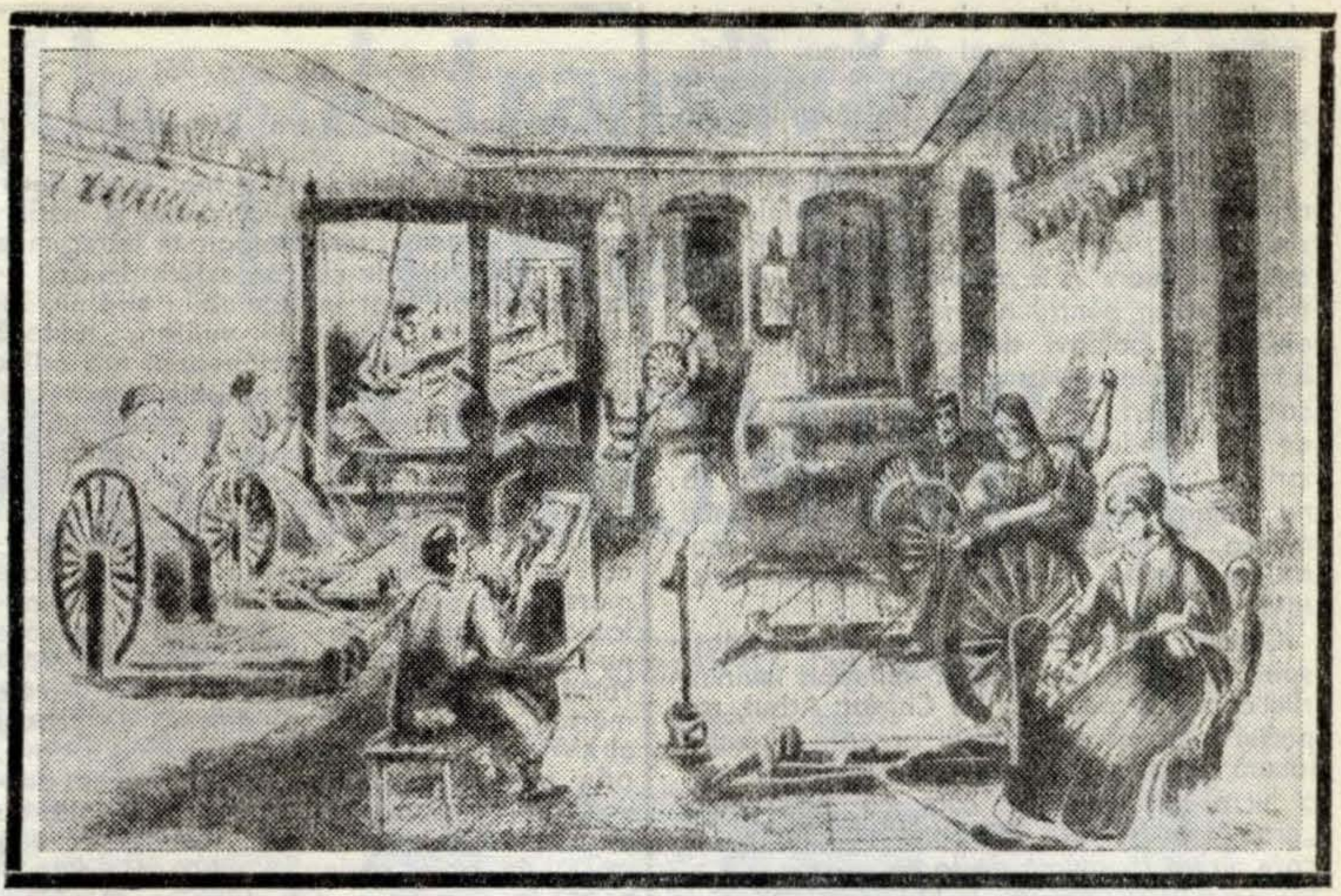

Atelier de țesut la începutul secolului al XIX-lea

Întîmpinarea lucrătorilor că pe oamenii tocmiți de ei cu plată pentru a-i înlocui în zilele cînd lipsesc de la „fabrică" îi „măglisește"* epistatul „cu plată mai multă decît dă ei", a fost urmată de hotărîrea ca pe viitor epistatul să primească oamenii ce-i vor desemna lucrătorii ca înlocuitori „și nici îi va supăra și cu nici un fel de măgliseală", dar preciza ca ei să fie „oameni destoinici și vrednici de acest lucru".

Cererea ca plata pentru săptămîna de lucru cînd nu au înlocuitori să fie redusă de la 2 zloți la 1 leu nu a fost acceptată de medelnicer, și deci nici de comisie, pe motiv „că cu un leu nu se găsesc oameni". Li se cerea ca „înșii ei să cate să tocmească oameni destoinici la lucru, cu ce preț vor putea găsi și să trimită la fabrică, viind însă la vreme după poruncă, fără de zăbavă, ca să nu să dea zăticnire lucrului".

Comisia apreciază chiar, în mod vădit tendențios, că medelnicerul ar fi procedat cu indulgență : nu i-a dojenit pentru întîrzierile de la început de săptămînă ; deși firul lînii trebuia tors subțire, „după forma fabricii", pe cei vinovați nu i-a „săcăldisit cu silnicii a face asemenea, după cum se cuvenea, ci i-au trecut cu vederea" ; cînd au lucrat în săptămîna liberă, în loc de 60 de parale pe săptămînă, plata prevăzută, le-a plătit „cîte doi lei și doi și un art pe oca". În fine, cu toate că se hotărîse ca postăvarul ce lipsește să fie amendat cu 5 taleri, medelnicerul „niciodată nu i-au păgubit după această hotărîre și de multe ori s-au întîmplat a nu veni". Și toate acestea, pentru a demonstra caracterul „pătimaș" și „neîntemeiat" al „pornirii" lucrătorilor împotriva aceluiași medelnicer Chiriac Arbut. Cererile au fost de aceea respinse în bloc.

Raportul comisiei a ușurat sarcina domnului, care hotăra : „Cererea postăvarilor dă a fi doauă săptămîni slobozi și una la lucrul fabricii este făr' dă cale și neprimită la dreptate, împotrivitoare fiind și orînduielii și obiceiului ce au toate breslele de obște, iar așezămîntul acela din vremea domniei sale Alexandru Vodă Ipsilant fiind întocmit spre îndestulă ușurința lor, la care nici un cuvînt vrednic de împotrivire nu poate avea, cum și celelalte pricinuiri ale lor de acum dovedindu-se prin cercetarea domnilor orînduiților boieri deșarte și neadevărate, întărim domnia mea ca după acel așezămînt, ce în pitacul domniei sale Alexandru Ipsilant se arată pe larg întru toate, să fie postăvarii întocmai următori. 1799, septembrie 27".

OSÎNDA OCNEI

Încurajat, se pare, de soluționarea conflictului din 1799, epistatul s-a dedat la grave abuzuri. Reacția a fost imediată. S-a

* Ademenește, atrage *(n.r.)*.

declanşat al treilea şi cel mai puternic conflict, într-un interval de numai 7 ani...

Nu întîmplător este amintit în documente sub numele de „zavistia" postăvarilor din anul 1803.

În acest an, 16 „lude" au depus jalbă la domnie în contra purtării epistatului Chiriac Arbut, care îi ridica „cu bătăi de-i aduce la lucru" ; îi amenda cîte 40—50 de taleri pe an pentru neprezentarea la lucru, deşi erau bolnavi dovediţi. Şi din aceşti bani, epistatul vărsa vistieriei doar o parte cam 10 taleri. Ei cereau acum „a da suma de tort orînduită, lucrată pe la casele lor, iar nu la fabrică". Lucrătorii declarau că nu puteau decît „cu greu să continue munca" şi cereau insistent sau să fie scutiţi de „slujbă", sau să fie schimbat epistatul.

Comisia de cercetare a lucrat în acelaşi spirit ca şi cea din 1799. Respingînd învinuirile care i se aduceau lui Chiriac Arbut, raportul întocmit de comisie accepta obiecţia făcută de epistat la cererea lucrătorilor de a lucra tortul acasă, cum că l-ar lucra „gros şi prost, iară în fabrică lucrîndu-l, şi care nu va şti învaţă de la ceilalţi ce ştiu şi toarce subţire, precum trebuie, unde şi nici îi sileşte peste puterea lor". În final, jalba postăvarilor a fost calificată „deşartă" şi „neprimită", iar „pornirea acestor jăluitori la aceasta se cunoaşte că este din vreo zavistie". Divanul, părtinitor, orientîndu-se după nişte aprecieri nu mai puţin părtinitoare, a respins iarăşi cererile lucrătorilor, mai puţin preocupat de soarta lor, cît de aducerea „unui soi de oi ce sînt de Ispania, care fac lînă bună".

S-au obţinut totuşi şi cîteva mici satisfacţii. În urma repetatelor proteste, a fost interzisă bătaia practicată de către epistat şi ajutoarele sale. Lucrătorilor le-a fost alocată o raţie de 1 kilogram de mălai pe zi (în zilele lucrătoare). În schimb, pentru a-i intimida, se hotărau pedepse drastice, mergînd pînă la „osînda ocnei" împotriva tuturor celor împotrivitori.

Şirul acestor prime conflicte de muncă, caracterizate atît de V.A. Urechia, cît şi de N. Iorga drept „greve", se opreşte aici. S-ar putea ca la această manufactură, care a mai funcţionat încă un deceniu, să se mai fi produs asemenea forme incipiente de manifestare ale luptei de clasă. Nu avem cunoştinţă despre ele. Indiferent însă dacă vor mai fi fost şi altele, cele semnalate reflectă cristalizarea, încă din această fază, a unei forţe sociale care se va dezvolta şi defini, pe măsura generalizării relaţiilor capitaliste, ca detaşamentul cel mai înaintat al luptei poporului român pentru eliberare socială şi independenţă naţională.

(Urmare din pag. 75)

lui românesc de „Ţara Românească", în sensul larg sau restrîns al acestuia) şi „Dacia", care oglindeşte o mai mare apropiere de scrierile istoricilor antici şi medievali. Însă sistemul terminologic în întregimea lui — indiferent de cum se exteriorizează — oglindeşte un fapt indiscutabil : străinii, învăţaţi, călători, diplomaţi, militari, „luaseră act" că în societatea românească era adînc înrădăcinată conştiinţa unităţii teritoriale, componentă fundamentală a conştiinţei de neam medievale şi exprimată concret în mod constant şi obiectiv sub diferitele forme ale numelui ţării şi părţilor acesteia.

Ne-am referit la începutul acestei încercări la cele patru momente principale care marchează procesul de cristalizare terminologică a noţiunii de „România", pe care nu-l putem surprinde în interiorul societăţii româneşti decît în măsura în care avem mărturii scrise. Faptul că dincolo de veacul al XVII-lea nu avem asemenea mărturii, care, prin geneza terminologică, să indice dezvoltarea conştiinţei de unitate teritorială, nu înseamnă că noţiunea de „România" nu a existat în acea perioadă. Ea poate fi surprinsă prin mărturii din afara societăţii româneşti.

Teritoriul locuit de poporul român a fost numit în antichitate „Dacia", termen care a predominat în literatura geografico-istorică medievală şi umanistă. Această „Dacie" a devenit, după fărîmiţarea Imperiului roman, o „Romanie", „Romania" denumind, la sfîrşitul antichităţii, atît ansamblul teritoriului imperiului, cît şi părţile lui componente. Teritoriul pe care s-a format poporul român a fost în acest fel o „Romanie". De aceea, în chip firesc, după ce poporul şi limba s-au format pe deplin, românii au numit în limba lor proprie ceea ce se numea altădată „Romania", „Ţara Românească". „Ţara Românească" e probabil numele pe care întreg teritoriul românesc l-a purtat de la început şi, ca atare, Dimitrie Cantemir e cel dintîi care a cules şi pus în circulaţie această tradiţie. Statul feudal dintre Carpaţi şi Dunăre s-a numit „Ţara Românească" ca parte a „Ţării Româneşti" mai mari — şi era firesc aşa, fiind prima formaţiune politică românească mai mare, organizată pe baze statale dezvoltate. De aceea, celelalte formaţiuni politice româneşti, apărute ulterior, s-au numit altfel pentru a se diferenţia de prima.

În felul acesta ne dăm seama că noţiunea de „România" e veche cît întreaga istorie a poporului român. Însă pentru ca noţiunea intrinsecă să se transforme în termen, a trebuit să treacă aproape un mileniu de istorie vijelioasă, în timpul căreia conştiinţa de neam sub forma conştiinţei de unitate teritorială s-a dezvoltat continuu şi a făcut cu putinţă o asemenea încheiere.

Un sol transilvănean la curtea lui OLIVER CROMWELL

LUDOVIC DEMÉNY
doctor în istorie

La începutul anului 1649, revoluția engleză intrase în faza ei decisivă. Anglia a fost proclamată republică. Noua nobilime și burghezia engleză, satisfăcute de preluarea puterii, au înăbușit mișcările populare egalitariste și, după o serie de succese militare, în decembrie 1653, au instaurat regimul protectoral. Lordul protector al Angliei, Oliver Cromwell, depunea la 16 decembrie 1653 jurămîntul. În timpul protectoratului lui Cromwell (1653—1659), Anglia reușește să-și consolideze situația internațională. Statele europene, care inițial întîmpinaseră cu vădită dușmănie prefacerile revoluționare din Anglia, au fost nevoite să reia relațiile diplomatice cu această mare putere. În aceste împrejurări se ajunge la dialogul anglo-transilvănean prin solia principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea, trimisă, în 1654, la Londra.

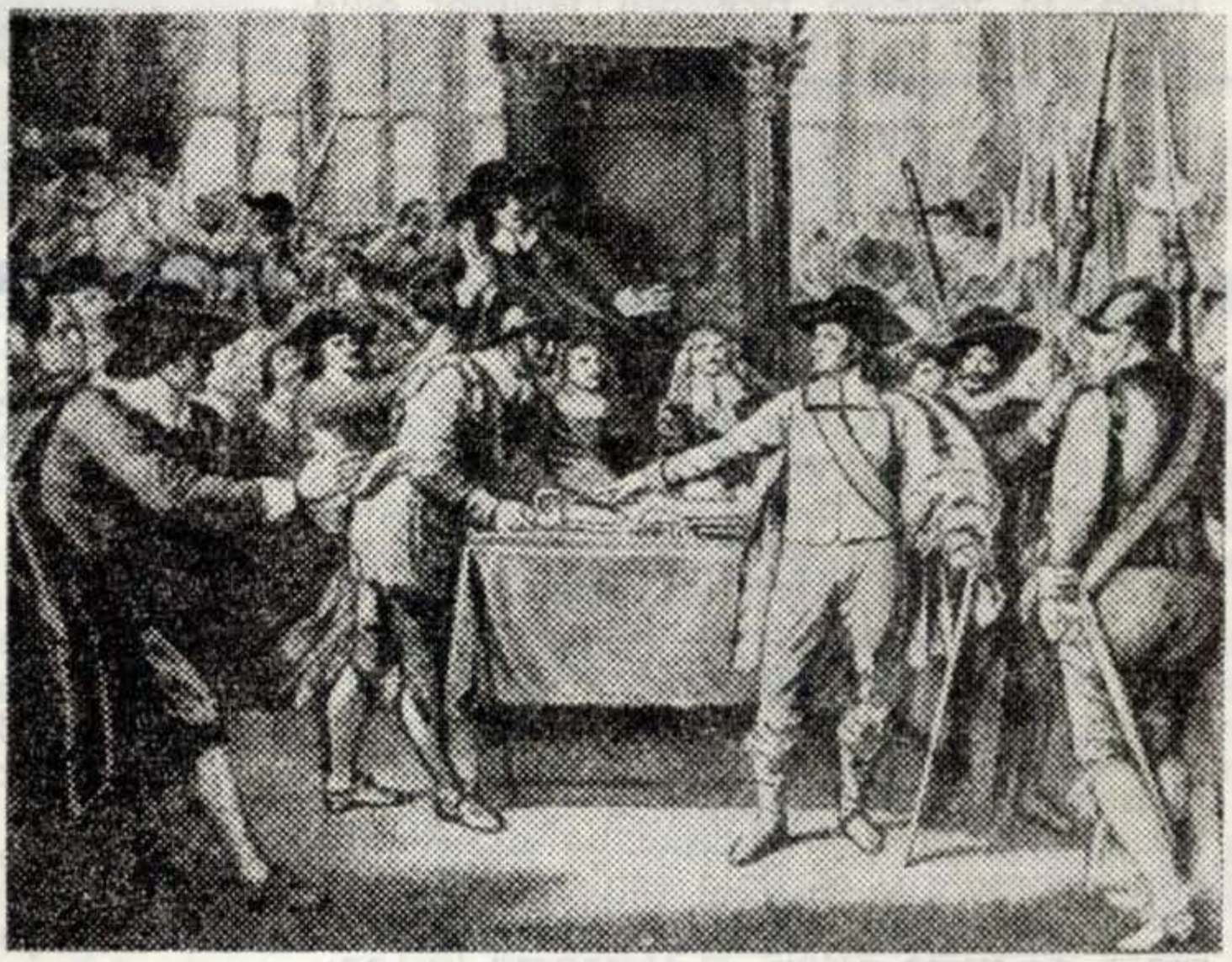

În 1653, Cromwell, desființînd Parlamentul cel lung, s-a proclamat lord protector al Angliei, abolind monarhia

Pe la începutul anului 1654, la Viena circula vestea că în Transilvania ar fi venit secretarul lui Oliver Cromwell, în scopul de a duce tratative cu principele Gheorghe Rákóczi al II-lea. Într-o scrisoare datată 7 februarie 1654, Girolamo Giustinian, ambasadorul Veneției la Viena, dădea o serie de informații referitoare la situația internațională a Transilvaniei în general și la tratativele dintre solul lui Cromwell și principe privitoare la stabilirea unei alianțe protestante între Anglia, Suedia și Danemarca, la care să adere și Gheorghe Rákóczi al II-lea. De fapt, știrea cu privire la solul lui Cromwell nu corespundea realității. În schimb, încercări din partea curții princiare de a stabili relații directe cu Cromwell, în toamna lui 1654, existau, și ele nu puteau scăpa atenției cercurilor politice și diplomatice din capitala Austriei. La 21 martie 1654, solul principelui transilvănean la Poartă, Francisc Tordai, raporta că **niște tineri englezi se află aici, au fost și la mine, ei peregrinează de opt ani și zic că pleacă în Transilvania.**

Prin activitatea anticatolică a lui John Dureus (Dury), stabilit la Zürich, și al vestitului matematician englez J. Pell, ajungeau la curtea lui Cromwell știri destul de detaliate și demne de încredere despre Principatul Transilvaniei (Dureus reluase corespondența cu I. H. Bisterfeldius, bătrînul rector al școlii princiare de la Alba Iulia). Cunoscutul filozof și pedagog ceh Jan Komenski — care depunea eforturi pentru a uni țările protestante din Europa într-o coaliție anticatolică, antihabsburgică — a stabilit prin Jablonsky relații cu una din personalitățile proeminente ale vieții politice engleze, Samuel Hartlib, om de încredere al lui Cromwell. Pe această filieră Anglia cunoștea orientarea antihabsburgică a politicii transilvănene fiind interesată în crearea unei coaliții protestante în scopul ieșirii din izolarea politică și diplomatică în care ajunsese după decapitarea regelui.

„M-a vizitat azi solul Transilvaniei", *scria la 30 martie 1655 reprezentantul Angliei la Hamburg, John Bradshow*

Anumite schimbări au survenit însă și în politica principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea. În vederea realizării țelurilor sale externe, el a trebuit să se adapteze la noile realități și să-și asume inițiativa stabilirii unui contact direct cu Anglia, trimițînd la Londra pe solul său Constantin Schaum. În raportul înaintat principelui, în toamna anului 1654, Constantin Schaum, bazîndu-se pe informațiile directe obținute de la Londra si Paris, semnala înrăutățirea relațiilor anglo-spaniole, care au determinat pe ambasadorul Spaniei la Londra să anunțe oficial că în termen de patru zile va părăsi Anglia. **Se spune** — relata Schaum — **că regele Spaniei a deschis toate porturile maritime** <ale țării sale> **în fața lui Carol Stuart, fiul fostului rege, și dușmănia dintre regele Spaniei și poporul Angliei se transformă în război deschis, căci în Spania a și fost promulgat manifestul** <de declarare> **a războiului împotriva englezilor.** El semnala, totodată, că pregătirile de război din Anglia erau avansate și că flota engleză era gata de acțiune. Diplomatul transilvănean prezenta, cu multe detalii, și semnarea la Londra, la 4 noiembrie 1654, a tratatului de pace dintre Anglia și Franța. Cît privește relațiile dintre Olanda și Suedia, Schaum sublinia că, **văzînd succesele obținute de suedezi, ambasadorul Olandei** <la Londra> **a început să vorbească mai frumos de suedezi decît o făcea mai înainte.**

Raportul diplomatului transilvănean dovedește nu numai interesul curții princiare față de situația internațională a Angliei în ajunul luării unei hotărîri importante, dar și faptul că Schaum se pregătea intens, încă din toamna anului 1654, pentru îndeplinirea misiunii pe care urma să o ducă pînă la capăt. El căuta să stabilească noi legături cu reprezentanții vieții politice apusene, prin intermediul lui Jan Komenski. După asemenea pregătiri și avînd la el scrisorile de recomandare către regii Poloniei, Suediei și Danemarcei, Constantin Schaum aștepta ultima hotărîre.

După ce a primit instrucțiunile necesare, diplomatul transilvănean a fost trimis, la 24 decembrie 1654, în Suedia și Danemarca, urmînd ca de acolo să se ducă în Anglia. În acest scop, el avea o scrisoare a lui Gheorghe Rákóczi al II-lea adresată lui Oliver Cromwell. Scrisoarea prezintă interes din mai multe puncte de vedere. Aflăm din ea că principele era bine informat despre cele întîmplate în Anglia. Exprimîndu-și regretul că, datorită distanței mari și a războiului în care era angajat, nu a putut să intre în contact direct cu protectorul Angliei, Gheorghe Rákóczi al II-lea se referea la o serie de aspecte ale politicii interne și externe engleze. Principele Transilvaniei scria că a urmărit cu interes acțiunile glorioase ale lui Cromwell, curajul cu care a **pus capăt tulburărilor** din țara sa. În calitatea de adept convins al guvernării monarhice el nu putea însă să ascundă îngrijorarea cu care a înregistrat evenimentele din Anglia, observînd că **această țară a fost expusă unor grele încercări și că timp așa de îndelungat a fost frămîntată.** Referindu-se la cele două războaie civile din Anglia, el nu putea să treacă cu vederea decapitarea re-

gelui Carol I, și chiar dacă era hotărît să intre în relații politice cu Oliver Cromwell el îi reproșa această acțiune. Principele scria că a fost **mult timp frămîntat de soarta jalnică și de sîngele vărsat al regelui,** pentru că el considera casa domnitoare engleză drept **cea mai de vază din lume, care a dat mulți regi și domnitori** diferitelor țări europene. Pilda decapitării **va rămîne** — scria Rákóczi lui Cromwell — **veșnic vie în conștiința oamenilor, chiar dacă mintea umană este înclinată să o dea uitării.**

Un alt aspect al politicii engleze față de care Gheorghe Rákóczi al II-lea își exprima dezacordul era războiul anglo-olandez. El mărturisea că a fost **frămîntat de ultimul război dintre cele două republici din lume, Anglia și Olanda,** pentru faptul că **de ambele părți s-a vărsat atîta sînge nevinovat.**

Toate acestea au făcut pe principele Transilvaniei să fie **foarte supărat,** deși recunoștea că Oliver Cromwell a reușit, într-un mod care **întrece toate așteptările, să-i liniștească sufletul** mai ales prin opera de pacificare a țării în interior și prin restabilirea relațiilor normale între Olanda și Anglia.

Cea mai importantă constatare pe care trebuie să o facem în legătură cu această scrisoare este aceea că ea constituie un act de recunoaștere diplomatică de către principele Transilvaniei a Republicii engleze. Exprimînd într-o formulă religioasă acest lucru, Rákóczi scria că se va **ruga în fața lui Dumnezeu să binecuvînteze guvernul actual** al Angliei. În încheiere, principele își oferea **în mod sincer și în toate împrejurările serviciile față de măreața republică** și față de Cromwell, cerînd să fie considerat printre binevoitorii protectorului. La data înscrisă pe epistolă, numărul țărilor care recunoscuseră în mod formal noul regim politic din Anglia era încă mic. Majoritatea statelor europene se mențineau și după 1653 pe poziții de expectativă ori de-a dreptul dușmănoase.

În ciuda tuturor rezervelor exprimate de principe, recunoașterea de către Principatul Transilvaniei a noului regim politic din Anglia a constituit un pas important pe calea consolidării relațiilor anglo-transilvănene. Forțele sociale și grupările politice din Transilvania favorabile legăturilor cu Anglia burgheză au reușit să-și impună punctul de vedere. Principele Transilvaniei a fost nevoit să recunoască momentan eșecul politicii de apropiere față de familia regală exilată. El s-a convins că adevărata forță militară și politică engleză se afla în mîinile marelui om de stat Oliver Cromwell, că Republica, apoi Protectoratul englez jucau un rol crescînd, în unele privințe decisiv, în politica europeană. Era deci imposibil să nu se țină seama de realitate, mai ales că Gheorghe Rákóczi al II-lea făurea planuri vaste în ce privește rolul Transilvaniei în relațiile internaționale din centrul și răsăritul Europei.

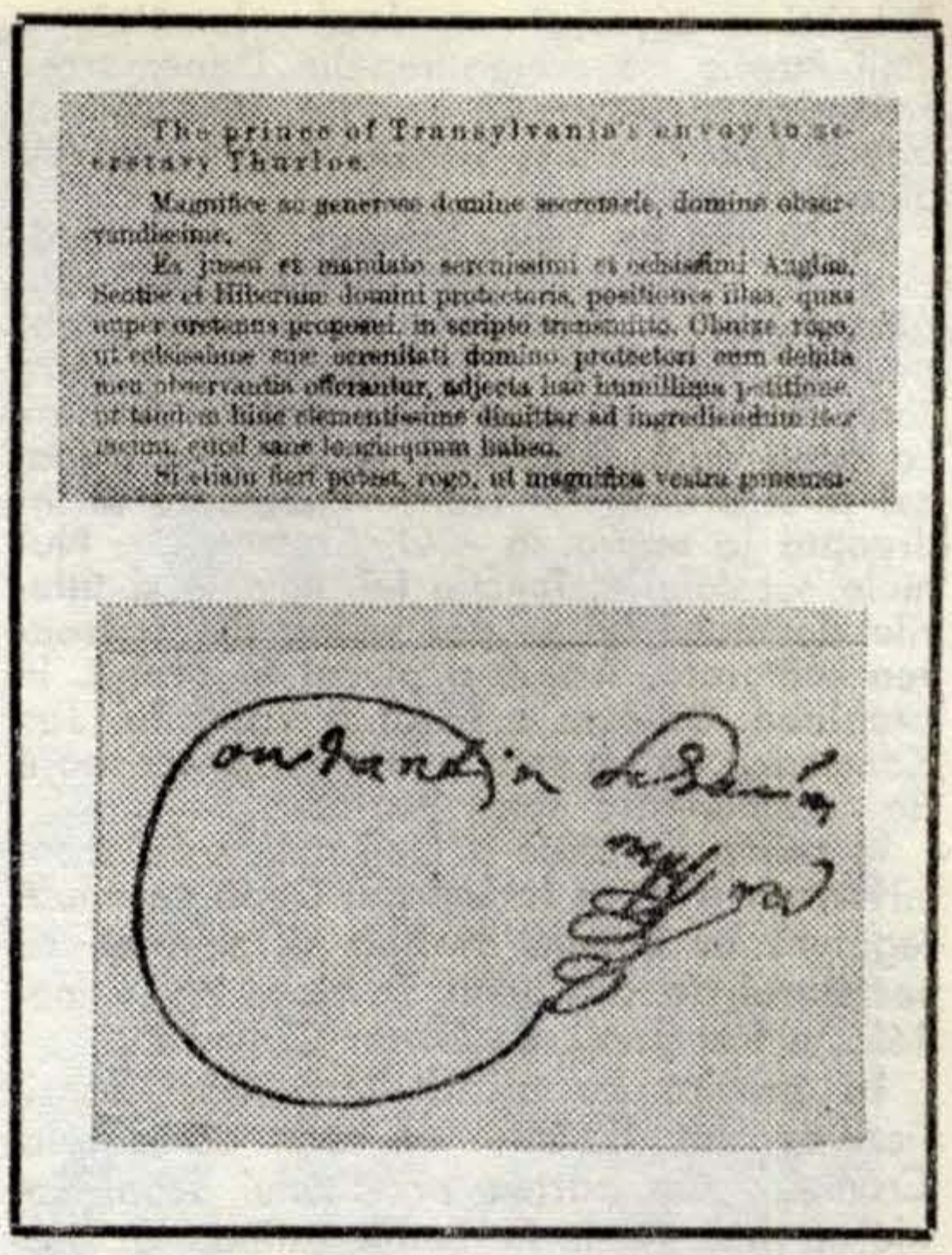

The prince of Transylvania's envoy to secretary Thurloe.

Magnifice ac generose domine secretarie, domine observandissime.

Ea jussa et mandata serenissimi et celsissimi Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ domini protectoris, positiones illas, quas super oratorem proponi, in scripto transmitto. Oratus rogo, ut celsissimæ suæ serenitati domino protectori eam debitæ meæ observantiæ offerantur, adjecta hac humillima petitione ut tanquam hisce elementissime dignetur ad ingrediendum foedus, cujus cupidus sane lo ajuquam habeo.

Si etiam fieri potest, rogo, ut magnifica vestra generosi-

C. Schaum se adresa lui John Thurloe, cerînd audiență la Cromwell

Această recunoaștere nu era însă consecventă : la numai cîteva luni de la plecarea lui Schaum în misiune, a sosit în Transilvania fostul capelan al regelui englez decapitat, Isaac Basirius, și a fost numit rector al școlii din Alba Iulia.

Acțiunea curții princiare reflectă faptul că, sub imperiul realității, Rákóczi dorea stabilirea relațiilor cu Anglia republicană, deși prin ideologie era un fervent apărător al monarhismului.

Pasul hotărîtor a fost făcut deci în favoarea Angliei protectorale. Acțiunea diplomatică a lui Schaum a fost foarte complexă. La 8 ianuarie 1655, el anunța pe principe, de la Lublau, că a făcut o vizită oficială regelui Poloniei, Jan Cazimir. La 23 februarie 1655, diplomatul transilvănean s-a prezentat, la Stockholm, în fața regelui Suediei, Carol Gustav, unde s-a interesat de evoluția relațiilor anglo-suedeze. Întrebîndu-l pe regele Suediei în ce condiții ar putea adera principele Transilvaniei la alianța anglo-suedeză — deoarece la curtea princiară ajunsese știrea privind încheierea ei —, i s-a răspuns că, în realitate, între Anglia și Suedia s-a perfectat doar o convenție comercială și că la o alianță politică nu s-a ajuns încă. Schaum a obținut însă promisiunea solemnă că Suedia va comunica principelui evoluția ulterioară a relațiilor anglo-suedeze. Diplomatul lui

Rákóczi a ajuns, în a doua jumătate a lunii martie, la curtea regelui Danemarcei, Frederich al II-lea, de la care, fără să mai treacă prin Olanda, s-a îndreptat spre Anglia, prin Hamburg.

La 30 martie 1655, Schaum a luat legătura cu reprezentantul protectorului englez, lordul J. Bradshow, de la care a obținut o scrisoare de recomandare către John Thurloe, secretarul de stat al Angliei. La acea dată, Bradshow scria : **M-a vizitat azi solul principelui Transilvanei, care se îndreaptă la măria sa** <O. Cromwell>. **Numele** <solului>, **funcția lui, numele și titlurile domnului lui se pot vedea din scrisoarea alăturată. Astăzi a plecat în grabă.** În prealabil, Schaum a făcut o vizită lui Jan Komenski, de la care a obținut o scrisoare de recomandare către Hartlib.

În prima jumătate a lunii mai, solul transilvănean a ajuns la Londra. După ce a luat legătură cu Samuel Hartlib și, prin el, cu secretarul de stat John Thurloe, la 14 mai 1655, a fost primit de Oliver Cromwell.

La primire au asistat încă cinci consilieri de stat. Cuvîntul de salut adresat lui Cromwell din partea principelui Transilvaniei a fost rostit în limba latină, iar traducerea lui în engleză se păstrează și astăzi la British Museum. În afară de obișnuitele fraze de curtoazie și proslăvire, cuvîntarea nu conținea nici o afirmație care ne-ar permite să deslușim mai îndeaprape scopul urmărit de solul transilvănean. Singura certitudine : afirmarea dorinței lui Gheorghe Rákóczi al II-lea de a stabili relații cu protectoratul Angliei. Această propunere trebuia să constituie actul de naștere al relațiilor diplomatice directe, constante și permanente dintre Principatul Transilvaniei și Anglia. Nu cunoaștem răspunsul dat de Cromwell, dar din informațiile pe care ni le oferă însuși Schaum, reiese că solul transilvănean a fost foarte bine primit și a fost rugat să expună pe larg propunerile principelui său. Aceste propuneri au fost înaintate de Schaum în scris, la 24 mai 1655.

La primul punct se propunea stabilirea unor relații mai apropiate între Anglia și Transilvania, ceea ce **constituie dorința** lui Rákóczi de a **cultiva înțelegerea reciprocă.**

La al doilea punct, Schaum arăta că principele Transilvaniei a fost informat cu privire la încetarea războiului dintre Anglia și Suedia, pe de o parte, și Olanda, pe de altă parte, și despre faptul că s-ar fi ajuns la o înțelegere, ba chiar la încheierea unei alianțe între aceste trei țări. În aceste împrejurări, principele Transilvaniei dorește să știe cît mai exact dacă această alianță s-a realizat într-adevăr sau se lucrează la pregătirea ei și dacă o asemenea alianță — considerată de el foarte indicată — are sau nu perspective.

La punctul al treilea al memoriului adresat lui Cromwell, Schaum arăta mai întîi motivele pentru care principele Transilvaniei se interesa atît de insistent de aceste aspecte ale relațiilor internaționale, obligat de situația externă a țării sale. Principele Transilvaniei — continua Schaum — consideră că este imperios necesar să cunoască planurile protectorului, să știe ce gînduri are și ce urmărește prin pregătirile militare așa de ample, atît pe uscat cît și pe mare. Schaum solicita lui Cromwell să comunice principelui toate acestea, în limitele permise de interesele și secretele de stat, pentru a pune bazele unei colaborări viitoare mai eficace. În memoriu era clar exprimată dorința principelui transilvănean de a adera la alianța anglo-olandezo-suedeză, în cazul în care o asemenea alianță s-ar perfecta, subliniindu-se că, în asemenea condiții, **principele Transilvaniei va avea grijă ca, în împrejurări și mai solemne ca acum, să-și exprime aderarea la cauza comună.**

Secretarul de stat Thurloe, prin intermediul căruia solul transilvănean a fost primit de Cromwell

Știrile cu privire la tratativele dintre Anglia, Suedia și Elveția, vizînd o mare confederație de state protestante, în frunte cu lordul protector, au încurajat și mai mult cercurile din Transilvania, care căutau o apropiere de Cromwell. Nici la Viena nu mai era un secret faptul că misiunea lui Schaum urmărea tocmai acest scop. Informatorul și partizanul lui Rákóczi, Klubo-

„Am luat știre cu satisfacție de propunerea [...] de alianță și amiciție", *scria Cromwell lui Gheorghe Rákóczi al II-lea*

siczky, într-o scrisoare adresată principelui la 4 iunie 1655 din Bratislava, semnala convingerea cercurilor politice vieneze astfel formulată: **deoarece suedezii au încheiat un pact de pace veșnică cu englezii în vederea exterminării religiei catolice și a casei** <domnitoare> **din Austria, este de crezut că și omul măriei tale** <la Londra> **tratează despre aceasta. Suedezii vor acum să ruineze pe poloni, iar după aceea se vor întoarce cu toate forțele împotriva Austriei.**

Între timp, Constantin Schaum ținea legătura cu secretarul de stat al Angliei, John Thurloe, solicitîndu-i o nouă audiență la protector, căci **ar putea să prezinte mai bine prin viu grai propunerile principelui decît în scris.** La 9 iunie 1655 a avut loc cea de-a doua audiență a solului Transilvaniei la Oliver Cromwell, la care au participat John Thurloe și alți consilieri. Protectorul s-a pronunțat favorabil asupra propunerilor făcute în numele principelui. Acest lucru reiese și din scrisoarea lui Oliver Cromwell adresată, la 9 iunie 1655, lui Gheorghe Rákóczi al II-lea. El afirma că a **luat știre cu satisfacție de propunerea mai amplă prezentată de sol prin viu grai, odată cu transmiterea scrisorii** principelui privitoare **la alianță și amiciție.** Cromwell se referea însă, în termeni foarte generali, la devotamentul său față de cauza protestantismului în Europa, apreciind eloaios eforturile depuse de principele Transilvaniei și menționînd că dorința lui este de a face tot ce depinde de el pentru a sprijini pe cîrmuitorii protestanți din Europa. Cromwell scotea în mod deosebit în evidență îngrijorarea sa față de **soarta nenorocită a protestanților din Piemont,** persecutați aprig de prințul de Savoya, chemîndu-l pe principe la o acțiune comună pentru apărarea celor năpăstuiți. Protectorul Angliei n-a răspuns însă în scrisoare la propunerile concrete formulate de solul transilvănean.

Cu această scrisoare se întorcea deci Constantin Schaum din Londra...

La încheierea unei alianțe între Anglia și Transilvania nu s-a ajuns. Împrejurările din anul 1655 și din anii următori nu au favorizat o asemenea evoluție a relațiilor anglo-transilvănene. Cu toate acestea, misiunea solului transilvănean reprezintă un moment interesant al istoriei diplomației europene.

* * *

Evident, Cromwell în relațiile sale externe nu se conducea după principii religioase, confesionale, ci după interesele economice și politice ale forțelor sociale care au ajuns la putere după revoluția victorioasă. Spre mijlocul anului 1655, cînd s-a decis soarta tratativelor anglo-transilvănene la Londra, situația internațională a Angliei se întărise mult. Un succes important al politicii lui Cromwell a fost încheierea păcii cu Olanda (la 5 aprilie 1654) cu Franța, Portugalia și Danemarca și a tratatului cu Suedia (la 11 aprilie 1655). Anul 1655 a adus și o anumită activitate și relaxare în relațiile anglo-ruse și o îmbunătățire simțitoare a legăturilor anglo-venețiene. Republica venețiană a fost nevoită și ea să recunoască noul regim politic din Anglia. Aceste succese ale Angliei pe planul politicii externe au făcut ca cercurile oficiale engleze să nu fie prea receptive față de propunerile formulate de solul principelui, deși ulterior, în conflictul nordic (1656—1658), vor exista unele reveniri în politica engleză față de Transilvania.

Dacă interesul limitat manifestat de către protector față de propunerile lui Gheorghe Rákóczi al II-lea — în ciuda primirii fastuoase a soliei transilvănene — a jucat un rol important în nereușita stabilirii unor relații diplomatice și politice mai strînse dintre Anglia și Transilvania, nu este mai puțin adevărat că și în principat s-au petrecut o serie de evenimente care au împiedicat apropierea. Evenimentul cel mai important, care a polarizat întreaga atenție a curții princiare din martie și pînă aproape la mijlocul lui septembrie 1655, a fost răscoala populară din Țara Românească. Colaborarea cu factorii politici din Imperiul otoman, înțelegerea strînsă și coordonarea acțiunilor politice și militare cu domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan, neutralizarea unor eventuale acțiuni ale cazacilor în favoarea mișcării din Țara Românească, tărăgănarea unei hotărîri concrete față de propunerile de alianță cu Polonia, obținerea sprijinului suedez, toate acestea erau menite să creeze condiții din cele mai prielnice pentru a pune în aplicare vastul plan de înăbușire a mișcării populare de la sud de Carpați. În contextul dat, problema relațiilor cu îndepărtata Anglie și-a pierdut importanța pe care o avea în toamna lui 1654. Totodată, factorii politici care au militat în interior pentru o apropiere cu Anglia au suferit o grea înfrîngere. În Transilvania a început o vastă acțiune de persecutare a adepților puritanismului.

După înăbușirea răscoalei din Țara Românească, evenimentele externe s-au precipitat cu o deosebită repeziciune. Rákóczi se angajase în conflictul nordic și, susținut de domnii Moldovei și Țării Românești, a participat la războiul împotriva Poloniei. Expediția din 1657 s-a terminat cu un dezastru total și, în ciuda străduințelor ambasadorilor englez și suedez de la Poartă, Transilvania a fost devastată de hoardele tătărăști și atacată de trupele otomane. Vremuri de grele încercări au urmat, ele nu au mai dat răgaz pentru reluarea dialogului direct anglo-transilvănean început în primăvara anului 1655.

Lordul protector refuzînd titlul și coroana de rege oferite de parlament

Premise pentru definirea unui fenomen*

În cadrul colecției „Popoare, Culturi, Civilizații", Editura științifică a pus recent la îndemîna cititorilor o valoroasă lucrare a regretatului istoric și om de cultură român, P. P. Panaitescu. Cartea urmărește în timp evoluția culturii pe teritoriul vechii Dacii, propunîndu-și să îmbrățișeze o sferă cît mai largă de manifestări.

De la bun început, autorul afirmă că a avut în vedere fenomenul cultural în toată complexitatea lui, întrucît a apreciat că prin cultură se înțelege „întreaga creație colectivă a societății"; el a înmănuncheat numeroasele rezultate ale cercetărilor recente privitoare la viața economică, socială și politică a poporului român din timpurile cele mai vechi și pînă la începuturile epocii feudale, pentru a le interpreta cu autoritatea eruditului care a consacrat ani îndelungați de muncă marilor probleme ale istoriei. Într-adevăr, regăsim aci pe autorul „Interpretărilor românești" și a cărții dedicate „Începuturilor și biruinței scrisului în limba română", ca și pe cel care a îmbogățit tratatele academice de istorie a României și istorie a literaturii române cu temeinice capitole.

Desigur, perioada însăși supusă studiului, mai darnică în date referitoare la cultura materială și mai avară în cele atestînd viața spirituală a poporului român, a oferit autorului mai multă libertate de mișcare în prezentarea evoluției formelor sociale; nu este însă mai puțin adevărat că lucrarea de față înfățișează o etapă din istoria civilizației, un studiu de sociologie a culturii și mai puțin o frescă a istoriei culturale propriu-zise.

Planul adoptat dezvăluie și liniile mari urmate în interpretarea fenomenelor, autorul propunîndu-și să releve unitatea și continuitatea civilizației române; în slujba acestui țel, exegeza a pus firesc accentul pe evoluția internă a societății și a reținut din fenomenul contactelor culturale mai ales aspectul receptării. De aceea, părțile din lucrare cele mai dense și mai originale sînt cele care abordează „controversa despre continuitatea romanilor în Dacia", creația spirituală în cadrul „obștii țărănești" și constituirea unei noi baze sociale a culturii prin întemeierea orașelor. În același timp, istoricul plasează concluziile sale într-un cadru de istorie universală și vorbește despre „uniunea culturală" sud-est europeană, ca și de spațiul european.

Concentrîndu-se asupra manifestărilor sociale și cu precădere asupra formelor instituționale, autorul subliniază trăsăturile specifice pentru a deduce dintr-însele o originalitate și o evidentă putere de creație a poporului român. Deși adeseori asemenea note ar fi solicitat un mai amplu studiu comparat, preocuparea majoră a istoricului — aceea de a demonstra o viguroasă capacitate de creație — își atinge integral țelul. De fapt, sinteza capătă o valoare sporită și prin toate discuțiile pe care le deschide și le antrenează pe un domeniu strict științific.

Încununînd o activitate de cercetare de un prestigiu recunoscut, cartea de față omagiază locul pe care îl ocupă, în istoriografia noastră, cărturarul care a fost P. P. Panaitescu.

A. D.

* P. P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii românești**, Ed. științifică, București, 1969.

Ideile și mentalitățile unui veac*

Istoria ideilor și mentalităților, reflectînd gîndirea, sensibilitatea și sentimentele unei societăți față de propriile ei realități politice, economice și sociale, cunoaște o cercetare tot mai cuprinzătoare în științele sociale contemporane; astfel de studii au apărut recent și pentru țările române, îndeosebi privind secolele XVII—XVIII (pentru perioada anterioară ele lipsind cu totul). Prima lucrare ce desprinde linii directoare în gîndirea românească din cele trei principate, în paralel, pe o perioadă de peste 100 de ani (1700—1821), o datorăm lui Alexandru Duțu.

Sinteză anevoie de realizat, dată fiind multitudinea și varietatea izvoarelor: tipărituri, opere rămase în manuscris, documente oficiale, memorii, corespondență particulară, literatură populară, abordînd practic toate domeniile, de la conducerea statului și pînă la viața personală, familiară. Diversitatea mărturiilor obligă, dintru început, la delimitarea izvoarelor, la analizarea lor succesivă, pentru a obține,

* Alexandru Duțu, **Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII**, Ed. pentru literatură, București, 1969.

treptat, trăsăturile esențiale, definitorii ale epocii.

Este calea aleasă și de Alexandru Duțu. El s-a oprit numai asupra cărților tipărite, asupra operelor considerate reprezentantive, în sensul că „au fost scrise pentru un public larg și care, în general, și-au îndeplinit menirea ce le fusese fixată, întărind convingeri, preschimbînd concepții, formînd gusturi". Analiza lucrărilor este așezată în cadrul firesc, sud-est european și european, contactul culturii române cu mișcarea de idei europeană adeverindu-se mult mai puternic decît s-a socotit pînă în prezent. Începutul îl formează cărțile de „desfătare" brîncovenești, urmate de cele scoase de cărturarii centrului tipografic de la Rîmnic. Capitole aparte se opresc asupra tipăriturilor moldovene care dau prioritate traducerilor și asupra unor lucrări de mai mică întindere și erudiție din Transilvania, dar deopotrivă semnificative pentru răspîndirea noilor idei.

Finalul reține din cărțile analizate: transformarea concepției despre om, unitatea unor idei diriguitoare pe tot teritoriul locuit de români, indiferent de stăpînirile politice, stabilirea unui nou raport între conștiința națională și cea europeană. Dacă în conștiința europeană se manifestă criza care (finele secolului al XVII-lea și cel următor) pune în discuție și contestă clasicismul și sistemul său de valori, și în țările române (îndeosebi după 1750) idelle tradiționale își pierd autoritatea, date tot mai mult la o parte de cele înnoitoare. Coordonatele culturii și ideologiei românești a „luminilor" sînt cele ale progresului material, concomitent cu cel spiritual, în conlucrarea cu celelalte națiii.

Alexandru Duțu nu se mărginește să ne convingă cu propria sa analiză, ci ne dă, la fiecare capitol, o selecție de texte și îndeamnă astfel pe cititor să cîntărească singur operele. Încheierile sale concludente se reazemă pe o cercetare aproape exhaustivă a bibliografiei românești (cu frecvente referiri și la manuscrisele epocii, deși analiza se poartă numai asupra tipăriturilor) și pe consultarea principalelor lucrări de specialitate din alte țări. Pentru istoria ideilor și mentalităților românești, lucrarea lui Alexandru Duțu rămîne, după părerea mea, esențială.

D.C.G.

REÎNNOIȚI-VĂ ABONAMENTELE LA „ANALE DE ISTORIE"

REVISTA A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

Revista **ANALE DE ISTORIE** publică studii, articole, comunicări de înaltă ținută științifică, cu un profil tematic de o mare varietate, privind **istoria mișcării muncitorești** din țara noastră, de la începuturile sale; **istoria Partidului Comunist Român**; momente din **istoria modernă și contemporană a patriei,** în prezentarea cărora este valorificată o bogată documentație inedită.

În paginile **ANALELOR DE ISTORIE** își găsesc, de asemenea, reflectarea probleme privind **mișcarea muncitorească și comunistă internațională, dezvoltarea regimurilor socialiste, mișcările democratice și progresiste, mișcările de eliberare națională.**

Sub titlul generic de **Medalioane,** revista publică prezentări ale militanților de seamă ai mișcării muncitorești și revoluționare din România, ca și ale unor personalități progresiste din epoca modernă și contemporană a României.

În cadrul **Consultațiilor,** apar în continuare materiale în ajutorul propagandiștilor și cursanților din învățămîntul politic, al cadrelor didactice, studenților, al tuturor celor care studiază istoria mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român, a patriei noastre.

Rubrica **Discuții** inserează studii cu caracter teoretic, precum și materiale de cercetare concret-istorică asupra unor evenimente și trăsături caracteristice regimului social-politic din România (1864—1944).

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale, precum și prin factorii poștali. Prețul unui abonament anual — 36 lei.

În ce an s-a întîmplat...? *

Volumul, recent apărut, *Istoria lumii în date*, elaborat de un colectiv condus de acad. Andrei Oțetea, constituie un foarte util instrument de orientare pentru specialiști și marele public în istoria universală, permițînd o rapidă informare cu privire la cele mai importante date.

Autorii au reținut peste 22 000 de evenimente sau personalități din istoria societății umane, de la origini și pînă în zilele noastre — mai exact pînă la 1 ianuarie 1968 — și au fixat elementele necesare pentru cunoașterea lor. Momentele politice sînt desigur preponderente în lucrare, dar autorii au acordat un loc important și faptelor de istorie economică, socială și culturală. Atenția lor s-a îndreptat în egală măsură asupra continentului nostru ca și asupra regiunilor extraeuropene, astfel că lectorului i se oferă cronologii ale unor popoare din Africa sau Asia, al căror trecut a devenit foarte de curînd obiect de investigație istoriografică.

Întemeiați pe cele mai noi rezultate ale cercetării isto-

* **Istoria lumii în date.** Ed. enciclopedică română, București, 1969.

rice, autorii s-au străduit şi au reuşit să ofere o imagine cuprinzătoare a marelui efort, care, dincolo de vicisitudinile timpurilor, l-a dus pe om din peşteră în Cosmos. *Istoria lumii în date* e de fapt o mică enciclopedie, în care principiului alfabetic i se substituie cel cronologic ; ea constituie un *vade mecum* al oricui se interesează de trecutul omenirii.

M. P.

„Cancelarul de fier" şi politica sa *

Otto von Bismarck-Schönhausen, „cancelarul de fier", a avut o viaţă lungă — care începe în 1815, anul înfrîngerii lui Napoleon la Waterloo, şi se încheie în pragul secolului nostru, în momentul cînd Germania lui Wilhelm al II-lea s-a angajat definitiv pe calea aventurii imperialiste de proporţii mondiale. Politician şi diplomat de anvergură, adept şi promotor neînduplecat al folosirii violenţei şi a ameninţării cu forţa în relaţiile internaţionale, duşman înveterat al clasei muncitoare şi al mişcării socialiste şi democratice, Bismarck a imprimat o orientare specifică conduitei interne şi externe a Prusiei. El a asigurat acesteia hegemonia în procesul de unificare a Germaniei, adoptînd ceea ce s-a numit „calea iuncherilor".

Cartea „Bismark — Diplomaţie şi militarism" a istoricului sovietic Arkadi Samsonovici Erusalimski, ne înfăţişează liniile mari ale diplomaţiei lui Bismarck, inspirate de interesele aristocraţiei agrare şi ale burgheziei. Autorul surprinde în acelaşi timp, într-un portret elocvent, trăsături caracteristice ale personajului său. Cititorul poate urmări astfel, pe temeiul unei bogate informări, intrigile şi jocul diplomatic al celui care timp de 27 de ani a fost — cum scrie A. S. Erusalimski — „însuşi Jupiter în Olimpul politic al Prusiei". Dar pînă la urmă, aşa cum justificat se subliniază în cartea istoricului sovietic, Bismarck, deşi depăşea cu mult orizontul politic al iuncherilor şi burgheziei germane, n-a putut evita eşecul unei diplomaţii bazate pe militarism şi violenţă.

F. H.

* A. S. Erusalimski **Bismark — Diplomatia i militarizm** („Bismark — Diplomaţie şi militarism"), Ed. Nauka, Moscova, 1963.

Decapitarea unui rege

Bazată pe o documentaţie minuţioasă, cartea lui C. Hibbert „Charles I", (Editura Weidenfeld and Nicholson, Londra) reconstituie într-un mod viu şi pasionant viaţa zbuciumată şi plină de evenimente dramatice a regelui Angliei Carol I Stuart. Domnind în mod absolut, Carol I şi-a atras ostilitatea maselor populare, a burgheziei, a noii nobilimi şi a parlamentului, ceea ce a contribuit în 1642 la dezlănţuirea revoluţiei burgheze. În urma înfrîngerii trupelor regale de către armata parlamentului condusă de Oliver Cromwell, Carol I este prins, judecat şi executat în 1649 la Whitehall.

Autorul relatează în detaliu desfăşurarea evenimentelor, fără însă a aprofunda contradicţiile social-economice şi politice care au dus la izbucnirea revoluţiei. Lucrarea lui Hibbert poate fi considerată mai curînd un studiu introductiv decît o lucrare completă asupra epocii.

Din nou despre Bonaparte

Rezultat al unui îndelung studiu, lucrarea lui Jean Paul Garnier „L'extraordinaire destin des Bonaparte" („Destinul extraordinar al familiei Bonaparte", Editura Librairie Académique-Perrin, Paris) se adaugă imensului număr de scrieri apărute, în ultimul timp, în diferite ţări ale lumii, cu prilejul împlinirii a 200 de ani de la naşterea lui Napoleon. Eroii principali ai lucrării sînt fraţii şi surorile împăratului, pe care autorul îi urmăreşte sub aspectul atît al evoluţiei lor individuale, cît şi al celei paralele şi comparate.

Cartea abundă în fapte şi anecdote, alese cu pricepere pentru a evidenţia unele trăsături de caracter ale personajelor. Garnier se opreşte, de asemenea, asupra politicii şi intrigilor fraţilor lui Napoleon, ca şi a pasiunilor şi manevrelor surorilor sale.

S. H.

ÎN EDITURA POLITICĂ

şi sub îngrijirea **Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.** au apărut :

*** „Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare în România". 548 p.

*** „Români în Rezistenţa franceză în anii celui de-al doilea război mondial. Amintiri". 366 p.

Editura politică a mai scos de sub tipar :

*** „Diplomaţi iluştri". vol. I. 438 p.

Č. AMORT, I. M. JEDLIČKA : „Transmite A—54" (traducere din limba cehă de TEODORA ALEXANDRU, prefaţă de NICOLAE MINEI). 296 p.

PHILIPPE GANIER-RAYMOND : „Reţeaua sugrumată" (traducere din limba franceză, prefaţă de AL. VIANU). 232 p.

General maior în rezervă **GRIGORE I. IONESCU** — București ; conf. univ. dr. **IOAN CHIȘU** — Cluj ; **VASILE GH. JARCA** — comuna Bratca, jud. Bihor ; **VASILE TOBOȘARU** — Tîrgoviște; **OLIMPIU GHEORGHE MUNTEANU** — Lugoj ; **CĂLIN DUMITRU** — București ; **CONSTANTIN LĂPUȘNEANU** — București ; **ALEXANDRU MIRZAC** — Iași ; **AL. DINCĂ** — Brașov ; **GH. VOINESCU** — București ; **NICOLAE NIȚU** — Toplița. **Articolele și notele trimise de dv. ilustrează o dată mai mult adeziunea unanimă a maselor populare la actul istoric de la 23 August 1944, realizat din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist Român. Amintirile, relatările, jurnalele de front, mărturiile cuprinse în aceste materiale surprind din unghiuri diferite și interesante momentul insurecției, al pregătirii și realizării ei, cît și numeroase fapte de arme din perioada eliberării patriei de sub jugul hitlerist. Cele consemnate de dv. vor fi de mare utilitate în activitatea viitoare a redacției noastre.**

AUREL ZĂNESCU — București, **ne solicită să completăm lista participanților la episodul insurecțional relatat sub titlul** Trenul blindat nu a trecut **(nr. 7—8/1969) cu alți unsprezece patrioți. Iată numele comunicate de corespondentul nostru : LĂZĂRESCU LAZĂR, KNAPIC FLOREA, VEDEANU GHEORGHE, ENE ALEXANDRU, BÂRLĂ N. STELIAN, TUDOR V. TUDOR, JOGA VASILE, ZAMFIRESCU PETRE, GEORGESCU TUDOR, SANDU C. NICOLAE, GHEORGHE RADVAN.**

DISCUȚIA RĂMÎNE DESCHISĂ

A. MATEESCU — București. **Este adevărat că portretul la care vă referiți figurează în colecția Muzeului de Artă al R.S.R. ca reprezentînd un boier din familia Cătuneanu atribuit fiind pictorului C.D. Rosenthal. Pentru lămuriri, ne-am adresat lui Al. Alexianu, autorul articolului** Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte ? **(Magazin istoric nr. 6/1969). Iată răspunsul său :**

„Nu se cunoaște nici un boier Cătuneanu din prima jumătate a secolului al XIX-lea care să fi suferit vreo deformație fizică, după însăși mărturia urmașilor (v. prof. dr. Ion Cătuneanu, descedent direct, str. Mendeleev nr. 17, București). Stolnicul Ioniță Cătuneanu, contemporan cu Dudescu, al cărui chip se păstrează într-o pictură murală la cătunul Făcău (Gorneni), era un om teafăr, fără urmă de sminteală trupească.

Or tabloul înfățișează, indubitabil, un infirm, pe care pictorul l-a drapat abil într-o somptuoasă blană de zibelină, aruncată pe umeri tocmai pentru a-i masca putinătatea trupului. Imaginea este tipică a unui bolnav, cu faciesul de o paloare de fildeș, cu expresia suferindă, cu pometii obrajilor proeminenți, cu degetele mîinilor slabe, exagerat de lungi.

Pentru vremea aceea sînt știuți doar trei boieri infirmi în Țara Românească : Constantin Dudescu, paharnicul Herescu și vornicul Nicolae Văcărescu. Cel de al doilea moare cu mult înainte, iar lui Nicolae Văcărescu i se cunoaște chipul.

Felul în care pictorul își înfățișează modelul corespunde cu totul descrierii pe care Auguste de Lagarde i-o face logofătului Dudescu în jurnalul său de călătorie : patru picioare înălțime, cocoșat, strîmb din toate încheieturile („quatre pieds de haut... bossu par totus les bouts").

Aspectul vestimentar pledează și el în acest sens, fiind cel al anilor 1820—1830, după mărturia lui Frankland și Ker Porter. Rosenthal nu putea picta pe atunci, avînd cel mult 10 ani.

Preluată de Galeria Națională din patrimoniul altui muzeu, cu o etichetă, după opinia mea, necorespunzătoare, această pînză atribuită lui C.D. Rosenthal ar putea fi mai curînd a lui Chladek, cel care repictase cu strălucire pe Ienăchiță și Alecu Văcărescu. După toate probabilitățile, Chladek zugrăvise după miniaturi și tablouri mai vechi, acestea aparținînd poate lui Mondonville, un francez căruia Dudescu îi mai pozase odată prin 1810 pentru un portret de grup pictat pe o tabacheră încrustată cu pietre scumpe, și care desenase și pe nepotul logofătului, Iancu, la Cîmpulung, 18 ani mai tîrziu.

Amintesc că în trecut și alte portrete au fost fie atribuite în mod greșit lui Rosenthal, fie au circulat fără identitate sau cu etichetă eronată, cum este cazul portretelor lui Alecu Văcărescu și al lui Iancu Văcărescu, cumnatul și nepotul lui Dudescu. (v. și Paula Constantinescu în «Revista Muzeelor», anul III, nr. 2/1966, pag. 113—119)."

Există și alte argumente pro sau contra tezei colaboratorului nostru ?

PE BARICADELE COMUNEI ÎN STRAIE ROMÂNEȘTI

POMPILIU VOICULEȚ-LEMENY — București ne trimite reproducerea unei gravuri, însoțită de următorul comentariu :

Gravura pe care o prezentăm a apărut în planșa nr. 30 din albumul Les Communeux de Paris-1871 **(Comunarzii din Paris) cu subtitlul** Types, caractères, costumes, **publicat de Bertall, la Paris, în anul 1871. În prefața lucrării, autorul declară că „nu este operă de ima-**

UN INCONVENIENT — ȘI MIJLOCUL DE A-L EVITA

In corespondența abundentă ce ne parvine, multe scrisori ne solicită trimiterea unor numere mai vechi de mult epuizate. Din păcate, nu putem satisface această cerere. Pentru asigurarea tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este abonamentul, **mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc, firește, complete. După cum se știe, abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, abonamentele se fac adresînd comenzile la „Cartimex", căsuța poștală 134—135, București, România.**

Asigurați-vă din timp abonamentul la MAGAZIN ISTORIC **pe anul 1970 !**

ginație sau fantezie", deoarece în calitatea sa de redactor și desenator a avut prilejul să cunoască numeroși comunarzi, surprinzînd pe viu scene și chipuri. **Ele constituie mărturii emoționante ale poporului în luptă, voind parcă să dezmintă convingerile reacționare afișate de Bertall în prefața albumului.**

Dintre cetățenii străini care au luat parte la lupte sînt înfățișați doar un garibaldian și un român. Este vorba tocmai de planșa 30, care a apărut cu explicația Un citoyen moldo-valaque **și care înfățișează un bărbat înalt, bine legat, frumos și impunător ca ținută. Îmbrăcămintea, cu elemente specific românești (brîu roșu strîns cu curea galbenă ; pistolul, pus în brîu ; cămașă albă și dolman ; pălărie cu pene etc.), stîrnește parcă curiozitatea comunardului francez.**

Datorăm astfel lui Bertall (pe adevăratul lui nume Albert d'Arnoux) imaginea unui român luptător pe baricadele Comunei, înfățișat ca tip reprezentativ al celor care s-au înfrățit cu proletarii Parisului.

TEODOR SAU MARIN ?

Prof. **MIHAI APOSTOL** — Ploiești, **ne trimite un articol despre istoricul industriei petroliere din România, referindu-se la prima noastră rafinărie de petrol (1856). Contrar părerii general acceptate, după care această rafinărie ar fi fost construită de Teodor Mehedințeanu, cititorul nostru susține, pe baza unei serii de argumente, că, de fapt, fratele lui Teodor, Marin Mehedințeanu, a fost constructorul și proprietarul „fabricii de gaz" de la Ploiești.** „Marin Mehedințeanu — **ne scrie cititorul** — era cunoscut în orașul său ca un susținător al Unirii, de vreme ce deputații municipalității îl aleg în comisia celor șase, însărcinată cu alcătuirea programului primirii lui Cuza în Ploiești și tot el este numit din partea orașului Ploiești în delegația care a mers la București să felicite pe Al. I. Cuza cu prilejul instalării".

Reținem precizarea bazată, așa cum rezultă din bibliografia anexată articolului, pe cercetarea unor materiale de arhivă și o semnalăm celor ce se ocupă de istoria tehnicii. Deoarece subiectul nu se încadrează în profilul revistei noastre am transmis articolul primit unei publicații de specialitate (Petrol și Gaze).

COMANDANT A FOST MAIORUL

Maior în rezervă **DUMITRU MALAMUCEANU** — București. **Mulțumindu-vă pentru atenția cu care urmăriți revista noastră, vă dăm cuvîntul pentru precizarea pe care considerați necesar s-o faceți referitor la cartea lui Radu Valentin „Mărășești, 1917", apărută în 1968, în Editura Tineretului.**

„În pagina 101, sub titlul **Un regiment erou,** se scrie : «Rîndurile Regimentului 32 se răreau văzînd cu ochii. Batalioanele 2 și 3 fură aproape în întregime nimicite. Resturile lor se retrăgeau spre podul de la Cosmești. Comandantul regimentului, colonelul Stamate, fu ucis de un glonte. Căpitanul francez Soubilleau preluă comanda.» Cele relatate în citat se referă la luptele din ziua de 9 august 1917. Or, la acea dată, colonelul Stamate nu putea comanda Regimentul 32 Mircea, deoarece căzuse eroic în ziua de 25 iulie 1917. După moartea sa, în perioada 27 iulie — 2 august, Regimentul 32 a fost comandat de tatăl meu, Constantin Malamuceanu, care avea gradul de maior. Sub comanda lui, ostașii acestei brave unități au dat celebrele atacuri din 31 iulie, care au intrat ca un simbol în istoria militară a României. Fac această rectificare și pentru motivul că una din principalele surse folosite de cercetători, cartea lui C.Kirițescu despre primul război mondial, menționează pentru data de 31 iulie 1917 drept comandant al Regimentului 32 Mircea tot pe colonelul Stamate, răpus de inamic, cu șase zile înainte".

C. M. — București. **După cum vedeți revista noastră publică o suită de articole privind participarea României la războiul antihitlerist, care vor satisface — sperăm — și doleanțele exprimate de dv.**

Locotenent-colonel în rezervă **NICOLAE SCRIBAN** — Iași. **Am reținut precizarea pe care ați făcut-o cu privire la scrierea corectă a numelui dv. — locotenent-colonel Nicolae Scriban și nu Nicolae Scridon — cum a apărut în articolul „Capitularea de la Gherghița" din nr. 7-8/1969 al „Magazinului istoric", și vă mulțumim.**

LEONTE BALTAGA — Făgăraș ; **FERDINAND KRĂUTNER** — comuna Tomești, jud. Timiș ; prof. **VICTOR BRĂTULESCU, NICOLAE CHIRINDEL, MIRCEA SUCIU** — București. **Vă mulțumim călduros pentru precizările, completările și sugestiile dv.**

PENTRU COMPLETAREA COLECȚIILOR

CRISTIAN BIBER, str. Constructorilor, 18. bloc T.R.C.C. et. IV, ap. 17 — Oradea **dorește să-și procure de la cititorii care au numerele din „Magazin istoric" 1—7/1967, 1—6 și 11/1968 ; ȘTEFANIA MARINESCU,** bulevardul Dacia, nr. 11, bloc VI, scara C, etaj 2, ap. 6, Hunedoara, **dorește numerele 1—3/1967 și 3, 12/1968. Cei care dispun de astfel de numere în plus sînt rugați să ia direct legătura cu cititorii interesați.**

C. SAVOPOL — Poiana Țapului : **Tema propusă nu intră în profilul revistei noastre.**

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

		Nr.	Pag.
Tulpina multimilenară a unei civilizații	— **Berciu D.**	9 (30)	43—49
Unde a fost „Constantiniana Daphne“ ?	— **Deculescu C.**	11 (32)	45—47
Plus și minus la muzeul Columnei lui Traian	— **Florescu Fl. B.**	10 (31)	22—24
Continuitate în istoria formării poporului român	— **Nestor I.**	5 (26)	2—7
		6 (27)	24—27
Interviu cu Dumitru Berciu	— **P. E.**	5 (26)	65—68
Au fost amazoane în Dacia ?	— **Rosetti D. V.**	11 (32)	90—94
Localizarea Daciei Malvensis	— **Tudor D.**	3 (24)	2—5
Tot despre localizarea Daciei Malvensis	— **Tudor D.**	9 (30)	20—23
Burebista	— **Vulpe R.**	4 (25)	2—5

MEDIE

Peripețiile unei nunți domnești	— **Alexianu Al.**		2 (23)	20—23
Radu de la Afumați sau Radu cel Mare ?	— **Andreescu Șt.**		2 (23)	94—96
Snagovul și tainele lui	— **Andreescu Șt.**		10 (31)	42—47
Mai bun n-a fost nici un domn	— **Andreescu Șt.**		12 (33)	26—32
„Ștefan Vodă ne-a poruncit să-ți vorbim“	— **Bărbulescu P.**		2 (23)	80—81
Haiducii de pe Dunăre	— **Bîrdeanu N.**		11 (32)	42—44
Cine l-a ucis pe Antim Ivireanul ?	— **Cazacu M.**		4 (25)	43—49
Peripețiile necunoscute ale spătarului Milescu	— **Cernovodeanu P.**	7—8	(28—29)	101—106
A fost Negru Vodă un personaj real sau legendar ?	— **Chihaia P.**		5 (26)	46—52
Coresi	— **Cronț Gh.**		4 (25)	84—88
Din muzeele noastre	— **Erhard A.**			
	Simache N. I.		11 (32)	76—79
Hronic de podgorii	— **Giurescu C. C.**		4 (25)	80—83
Ion Vodă cel Viteaz	— **Giurescu C. D.**		11 (32)	48—52
Destăinuirile unei steme	— **Iliescu O.**	7—8	(28—29)	166—169
Anonimul brîncovenesc	— **Ivașcu G.**		5 (26)	18—20
Un portret al lui Miron Costin ?	— **Mănescu I. N.**		10 (31)	80
În căutarea lui Vlad Țepeș	**McNally T.,** **Florescu T. R.**		12 (33)	43—45
Nu vizitați Vodița !	— **Nicolaescu N.**		1 (22)	89—92
Orașe din Moldova	— **Panaitescu P. P.**		9 (30)	9—17
Ingeniozitate și frumusețe	— **Pascu Șt.**		9 (30)	27—32
Dimitrie Cantemir — muzicianul	— **Popescu-Județ E.**		11 (32)	80—81
Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul ?	— **Rezachevici C.**		6 (27)	55—61
Descălecători de țară, dătători de legi și datini	— **Sacerdoțeanu A.**		1 (22)	37—47
Cînd satele „umblau pe bătrîni“	— **Stahl H. H.**	7—8	(28—29)	151—153
Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre	— **Stănescu Eug.**		10 (31)	37—41
			12 (33)	71—75
Cizme înalte și care ferecate	— **Teodorescu C.**	7—8	(28—29)	120—122

MODERNĂ

Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte ?	— **Alexianu Al.**		6 (27)	18—21
Colonelul Alexandru Ioan Cuza, domn al Moldovei	— **Anineanu M.**		1 (22)	2—9
Nicolae Bălcescu și „Magazin istoric pentru Dacia“	— **Berindei D.**		5 (26)	58—64
Zavistia de la Pociovaliște	**Căzănișteanu C.,** **Ștefan M.**		12 (33)	79—84
Semnificația unui document	— **Cojocaru I.**		6 (27)	22—23

		Nr.	Pag.
„Sîntem siliți să purtăm doliu"	— Decei A.	3 (24)	83—93
Transilvănenii și revoluția burgheză din Anglia	— Demény L.	2 (23)	11—19
Un sol transilvănean la curtea lui Oliver Cromwell	— Demény L.	12 (33)	85—90
Averi și vrăjmășii	— Gane Gh.	12 (33)	54—57
O conspirație eșuată	— Hamzea A.	12 (33)	76—78
Vasile Alecsandri — diplomatul	— Macovescu Gh.	2 (23)	2—6
Theodor Aman	— Moisescu A.	9 (30)	76—78
90 de ani de relații diplomatice româno — bulgare	— Nicolaescu A.	10 (31)	65
Un divorț domnesc	— Strihan P.	6 (27)	68—71
Nu-i încă prea tîrziu	— Ștefan M.	5 (26)	44—45
Cariola cu 7000 galbeni	— Țincu B.	9 (30)	18
Urmașul răzeșilor de pe Kogălnic	— Zub Al.	4 (25)	24—29

CONTEMPORANA

Victor Iamandi	— Babici I.	9 (30)	58—73
Operația Debrețin	Bantea Eug., Lustig O.	11 (32)	4—9
„Încă un pas înainte..."	Bantea Eug., Lustig O.	12 (33)	46—51
Din cronica eliberării	Barbu Gh., Dragomir I.	9 (30)	2—8
Satul și orașul românesc în fluxul istoriei	Bădina O., Neamțu O.	11 (32)	18—24
Zile glorioase	Dandara L., Mocanu V.	7—8 (28—29)	58—74
Academicianul Andrei Oțetea la 75 de ani	— Georgescu T.	7—8 (28—29)	107—109
Prof. Maurice Baumont în România	— Georgescu T.	12 (33)	37—39
Pagini inedite de jurnal	— Galaction G.	7—8 (28—29)	142—145
Echipele operative intră în acțiune	— Goga O.	6 (27)	51—54
Trenul blindat nu a trecut	— Ioniță Gh.	7—8 (28—29)	24—26
Retrospectiva unui glorios drum de luptă	— Iosipescu V.	10 (31)	2—9
Misiune la Istanbul	— Ilie P.	7—8 (28—29)	54—57
„Luptați pentru nimicirea completă a hitleriștilor !"	— Mocanu V.	4 (25)	6—11
Cu gîndul la acel 1 decembrie 1918	— Negulescu Al.	3 (24)	74—78
În clipa marilor răspunderi	— Petri A.	5 (26)	12—16
Unul din anonimii marelui curaj	— Protopopescu I.	4 (25)	30—32
Conferențiind la universitățile americane. Interviu cu C. C. Giurescu	— Popișteanu Cr.	1 (22)	62—65
Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu	Panciu C., Petreanu N.	3 (24)	53—56
În culisele „cazului" Titulescu	— Potra G. G.	9 (30)	50—54
Nopțile bucureștene ale cuțitelor lungi	— Simion A.	1 (22)	54—61
		2 (23)	50—57
În lumea eroilor „Scrisorii pierdute"	— Savu Al. Gh.	1 (22)	66—71
Din lumea eroilor lui Caragiale	— Savu Al. Gh.	2 (23)	60—67
„Să știți că eu sînt foarte colțos"	— Savu Al. Gh.	3 (24)	94—96
Războiul șicanelor	— Savu Al. Gh.	6 (27)	86—92
De ce a demisionat Iorga din Senat ?	— Savu Al. Gh.	9 (30)	82—87
File din dosarul unei agenturi	— Savu Al. Gh.	10 (31)	81—84
Guvernul demisionează, dar rămîne pe loc	— Savu Al. Gh.	12 (33)	12—18
Refugiați polonezi în România	— Suciu I.	9 (30)	66—67
Episoade de neuitat	— Ștefan M.	7—8 (28—29)	27—42
Proiecte militare ale Reichului de ocupare a României	— Tuțu D.	5 (26)	29—32
Capitularea de la Gherghița	— Zaharia Gh.	7—8 (28—29)	50—53
Istoria cea mare	—	7—8 (28—29)	2—9
Suflul contemporan	—	7—8 (28—29)	10—16

MIȘCARE MUNCITOREASCA

Un portret al lui Nicolae Codreanu ?	Brătescu Gh., Jianu I.	5 (26)	82—83
Dreptul și nedreptățile muncii	— Ceaușescu I.	5 (26)	37—43
Zile incandescente	— Celac N.	10 (31)	92—94
Presa ilegală în rezistența antihitleristă	— Covaci M.	6 (27)	8—12
23 ianuarie 1936. O demonstrație nocturnă	— Dragomirescu M. I.	5 (26)	53—57
O consfătuire istorică	— Dămăceanu D.	6 (27)	2—7
I. C. Frimu	— Felea I.	2 (23)	70—72

		Nr.	Pag.
Familia Nădejde	— Felea I.	10 (31) / 11 (32)	66—72 / 70—75
Ştefan Gheorghiu, tribun al muncitorimii	— Gălăţeanu A.	1 (22)	79—82
Flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut	— Ioniţă Gh. I.	3 (24)	65—66
Tebea — 6 decembrie 1935	— Ioniţă Gh. I.	12 (33)	2—6
Cîndva „România liberă" era ilegală	— Macovescu Gh.	7—8 (28—29)	17—19
Socialiştii români la tribuna Parlamentului	— Munteanu N. Z.	6 (27)	80—85
Obiective de luptă îndeplinite	— Nicolae C.	7—8 (28—29)	20—23
O inimă fierbinte — Nicolae Codreanu	— Neagoe S.	5 (26)	76—81
Ocuparea prefecturii Constanţa	— Nichita P.	2 (23)	29—31
Oameni şi fiare	— Teodorescu-Braniştе T.	4 (25)	57—59
25 de ani de la crearea Frontului Unic Muncitoresc	— Ţuţui Gh.	4 (25)	37—42
George Călinescu : intelectual militant	— Ţuţui Gh.	2 (23)	24—28
Un sfert de veac de la reorganizarea mişcării sindicale din România	— Ţuţui Gh.	10 (31)	20—21
Constituirea Consiliului Naţional al F.N.D.	— Ţuţui Gh.	11 (32)	2—3
Trei luni în ilegalitate	— Vasilichi Gh.	1 (22)	20—24
Aşa l-au cunoscut... pe I.C. Frimu	—	2 (23)	73
I.C. Frimu	—	2 (23)	74
Itinerar conspirativ în preajma insurecţiei	—	7—8 (28—29)	43—49

ISTORIA UNIVERSALĂ

VECHE

Glasul pietrelor de la Bogas-Köi	— Andronescu Ş.	11 (32)	37—41
Eschimoşii	— Bandi H. G.	7—8 (28—29)	95—100
Istoria artei antice — o ştiinţă în criză ?	— Bandinelli B .R.	12 (33)	40—42
Banchet aristocratic la Paestum	— Condurachi E.	7—8 (28—29)	131—132
Celţii şi arta lor	— Duval P. M.	4 (25)	12—17
Lumea nordică şi cultura europeană	— Holmquist W.	2 (23)	8—10
Fenicienii — inventatori ai alfabetului şi cărăuşi ai mărilor	— Iacob P.	9 (30) / 10 (31)	78—81 / 25—29
A existat Pacifida ?	— Lecca A.	10 (31)	14—19
Urme romane în Elveţia	— Liman H.	6 (27)	62—67
Oracolul din Delfi	— Lissner I.	4 (25)	70—77
Străvechiul regat Marlik	— Negahban E. O.	9 (30)	24—26
„Uzurpatori" celebri din antichitate	— Racoles J .B.	7—8 (28—29)	146—150
Noutăţi din vechiul Ugarit	—	3 (24)	69

MEDIE

Bayard	— Brezianu S.	2 (23)	75—79
Conflictul ambiţiilor	— Cazan Fl.	7—8 (28—29)	180—185
Codex Aureus	— Constantinescu R.	3 (24)	38—39
Tiepolo — pictor istoric	— Duţescu B.	3 (24)	31—32
Sremski Karlovci. Tezaur arhivistic	— Flora R.	10 (31)	30—31
Vînătoarea de vrăjitoare	— Ioaniţiu E.	6 (27)	37—43
Erele în trecutul omenirii	— Ionaşcu I.	12 (33)	53—65
Inchiziţia	— Miron N.	7—8 (28—29)	137—141
Rafael — arheolog	— Moisescu A.	2 (23)	58—59
Post tenebras lux	— Oţetea A.	11 (32)	10—14
Cavalerul d'Eon	— Popescu R. I.	11 (32)	25—31
Capete cu coroană, dar... fără minte	— Rath-Végh I.	7—8 (28—29)	188—194
O expediţie îndrăzneaţă	— Ştefan M.	1 (22)	25—31
Asăneştii	— Ştefănescu Şt.	10 (31)	10—13
Cei patru Sinan-Paşa	— Stephănescu M. G.	7—8 (28—29)	186—187
Carol al XII-lea sau fructele amare ale mîniei	— Tarle E. V.	12 (33)	20—25
„Mileniul întunecat" şi arta sa	— Theodorescu R.	6 (27)	29—32
Demenţa de-a lungul veacurilor	—	4 (25)	50—56
Frumoasele adormite din nisip	—	2 (23)	23

MODERNĂ

Microarhivă napoleoneană	— Almaş D.	9 (30)	88—92
Metternich	— Antip C.	5 (26)	21—28
Congresul de la Viena	— Antip C.	7—8 (28—29)	110—119
Prinţul de Ligne — cel mai vesel om al secolului său	— Antip C.	9 (30)	37—42
Napoleon Bonaparte	— Antip C.	10 (31) / 11 (32)	48—62 / 53—69

		Nr.	Pag.
Metoda „curtuoaziei" în istoriografia americană	— Brucan S.	4 (25)	19—24
Biografia... postumă a mareşalului Ney	— Bulei I.	1 (22)	48—52
Centenarul Academiei Bulgare de Ştiinţe	— Mielcioiu I.	12 (33)	52—53
Arde bazarul „Charité"	— Mihăilescu Vl.	2 (23)	89—93
Amiralul Nelson	— Montgomery B. L.	2 (23)	37—46
Pe urmele doctorului Ilarie Mitrea în Mexic	— Suciu I. D.	5 (26)	92—97
Fericirea Elbei : Napoleone	—	1 (22)	72

CONTEMPORANA

Cei ce s-au opus lui Hitler	— Beaumont M.	12 (33)	37—39
Memorii (I)	— Churchill W.	3 (24)	79—87
Memorii (II)	— Churchill W.	4 (25)	60—64
Memorii (III)	— Churchill W.	5 (26)	67—75
Memorii (IV)	— Churchill W.	6 (27)	44—49
Memorii (V)	— Churchill W.	7—8 (28—29)	123—128
Memorii (VI)	— Churchill W.	9 (30)	55—60
Memorii (VII)	— Churchill W.	10 (31)	85—91
Memorii (VIII)	— Churchill W.	11 (32)	85—89
Memorii (IX)	— Churchill W.	12 (33)	66—70
Mit şi realitate în Western	— Corciovescu Cr.	10 (31)	73—79
Marşul asupra Romei	— Gallo M.	3 (24)	57—64
Misiunea agentului Merser	— Gheorghiu Al.	1 (22)	73—78
Interviul nostru cu Jean Hugonnot	— Georgescu T.	3 (24)	67—69
Cifre despre războaie	— Iacob P.	12 (33)	7—11
Stuka — rechinul văzduhului	— Ionescu C.	1 (22)	83—88
Amintiri şi reflecţii	— Jukov Gh.	7—8 (28—29)	75—81
Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită	— Minei N.	3 (24)	12—25
Eliberarea Parisului — regăsirea de sine a Franţei	— Malraux A.,	7—8 (28—29)	83—88
Interviu cu André Malraux	— Popişteanu Cr.	7—8 (28—29)	82
Mărturisirile generalului Hans Friessner	— Simion A.	7—8 (28—29)	89—94
De la istorie la filmul istoric	— Suchianu D. I.	6 (27)	72—79
Luna — cinci milenii de vise	— Ştefan I. M.	7—8 (28—29)	170—177
Cea mai mare bătălie navală a tuturor timpurilor	— Teodorescu V.	5 (26)	8—11
		6 (27)	13—17
Tunurile din august	— Tuchman B. W.	7—8 (28—29)	154—165
Cicerin, diplomatul roşu	— Urum V.	4 (25)	65—69
Finalul marii bătălii	— Werth Al.	1 (22)	10—19
Doi ataşaţi militari români descriu ocuparea Cehoslovaciei de trupele hitleriste	— Zaharia Gh.	3 (24)	26—29
Omul care nu a existat niciodată	—	3 (24)	70—73
		4 (25)	89—9
		5 (26)	84—88

MIŞCARE MUNCITOREASCA

File de amintiri	— Flakserman I.	3 (24)	6—11
Cele 133 de zile ale Republicii Sovietice Ungare	— Gergely L.	3 (24)	40—43
„La despedida"	— Iosif P.	9 (30)	61—65
Imperiul morţii	— Lustig O.	2 (23)	82—88
Documente, mărturii, despre revoluţia ungară	—	3 (24)	44—47
Octombrie Roşu	—	11 (32)	15—17

Contents

GH. I. IONIȚĂ Index Card of Political History: Tebea, December 6th 1935 2
PETRE IACOB War Figures 7
AL. GH. SAVU The Government Resigns but Remains in Office 12
* In Brief 19
E.V. TARLÉ Charles the XIIth or the Bitter Grapes of Wrath 20
ȘTEFAN ANDREESCU „There Never Was a Better Voivode“ 26

OUR INTERVIEWS

TITU GEORGESCU Professor Maurice Baumont 37
EL. PETREANU: Ranuccio Bianchi Bandinelli 40
RAYMOND T.MC.NALLY and RADU T. FLORESCU In Search of Vlad Țepeș 43
EUGEN BANTEA and OLIVER LUSTIG From the Chronicle of Romania's Participation in the Anti-Hitler War: „Another Step Forward...“ 46
ION MIELCIOIU The Centennial of the Bulgarian Academy of Sciences 52
GH. GANE Fortunes and Enmities 54
ION IONAȘCU The Ages in the Past of Humanity 58
W. CHURCHILL Memoirs (IX) 66
EUGEN STĂNESCU Historical Meanings of Our People and Country's Name (II) 71
A. HAMZEA An Abortive Conspiracy 76
C. CAZANIȘTEANU and MARIAN ȘTEFAN Feud at Pociovaliște 79
L. DEMÉNY A Transilvanian Envoy to Oliver Cromwell 85
* Editorial Panorama 91
* Letters from the Editor 94
* Title Index 96

Sommaire

GH. IONIȚĂ Fiche d'histoire politique: Tebea, le 6 décembre 1935 2
PETRE IACOB Chiffres sur les guerres 7
AL. GH. SAVU Le gouvernement démissionne mais demeure en place 12
* Notes 19
E.V. TARLÉ Charles XII ou Les raisins amers de la colère 20
ȘTEFAN ANDREESCU „Meilleur prince ne fut“ 26

NOS INTERVIEWS

TITU GEORGESCU Le Pr. Maurice Baumont 37
EL. PETREANU: Ranuccio Bianchi Bandinelli 40
RAYMOND T.MC. NALLY et RADU T. FLORESCU A la recherche de Vlad Țepeș 43
EUGEN BANTEA et OLIVER LUSTIG Chronique de la participation de la Roumanie à la guerre anti-hitlérienne: „Encore un pas en avant“...“ 46
ION MIELCIOIU Le Centenaire de l'Académie Bulgare des Sciences 52
GH. GANE Fortunes et inimitiés 54
ION IONAȘCU Les âges dans le passé de l'humanité 58
W. CHURCHILL Mémoires (IX) 66
EUGEN STĂNESCU Significations historiques du nom de notre peuple et de notre pays (II) 71
A. HAMZEA Une conspiration échouée 76
C. CAZANIȘTEANU et MARIAN ȘTEFAN La querelle de Pociovaliște 79
L. DEMÉNY Un envoyé transylvain auprès d'Oliver Cromwell 85
* Panorama éditorial 91
* Courrier de la rédaction 94
* Sommaire des sommaires 96

Содержание

Г. Н. ИОНИЦЭ Страница политической истории: Тебя — 6-ое декабря 1935-ого года 2
ПЕТРЕ ЯКОБ Цифры о войнах 7
А.Г. САВУ Правительство подает в отставку но остаётся на месте 12
* Сигнал 19
Е.В. ТАРЛЕ Карл XI-ый или Горькие плоды гнева 20
ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ «Не было лучшего государя» 26

НАШИ ИНТЕРВЬЮ

ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ: Профессор Морис Бомон 37
ЕЛ. ПЕТРЯНУ: Рануччио Бианки Бандинелли 40
РЕЙМЭНД Т. МК НЭЛЛИ и РАДУ Т. ФЛОРЕСКУ В поисках Влада Цепеша 43
ЕУДЖЕН БАНТЯ и ОЛИВЕР ЛЮСТИГ Из хроники участия Румынии в антигитлеровской войне: «Еще один шаг вперёд» 46
ИОН МЬЕЛЧОЮ Столетие Болгарской Академии Наук 52
Г. ГАНЕ Имущества и враждебность 54
ИОН ИОНАШКУ Эры в прошлом человечества 58
У. ЧЕРЧИЛЛЬ Мемуары (IX) 66
ЕУДЖЕН СТЭНЕСКУ Исторический смысл наименования нашего народа и страны (II) 71
А. ХАМЗЯ Проваливщаяся конспирация 76
К. КАЗАНИШТЯНУ и МАРИАН ШТЕФАН Вражда в Почоваляште 79
Л. ДЕМЕНИ Трансильванский посланник у Оливера Кромвеля 85
* Издательский кругозор 91
* Редакционная почта .. 94
* Содержание 96

Inhalt

GH. IONIȚĂ Zur Kartei der politischen Geschichte: Tebea, der 6. Dezember 1935 2
PETRE IACOB Zahlen über Kriege 7
AL. GH. SAVU Die Regierung demissioniert, aber bleibt im Amt 12
* Kurze Beiträge 19
E.V. TARLÉ Karl der XII. oder die bitteren Früchte des Zornes 20
ȘTEFAN ANDREESCU „Einen besseren Herrscher gab es nicht“ 26

UNSERE INTERVIEWS

TITU GEORGESCU Professor Maurice Baumont 37
EL. PETREANU: Ranuccio Bianchi Bandinelli 40
RAYMOND T.MC. NALLY und RADU T. FLORESCU Auf der Suche nach Vlad Țepeș 43
EUGEN BANTEA und OLIVER LUSTIG Aus der Chronik der Teilnahme Rumäniens am Krieg gegen Hitler: „Noch ein Schritt vorwärts...“ 46
ION MIELCIOIU Die Jahrhundertfeier der Bulgarischen Akademie der Wisenschaften ..52
GH. GANE Vermögen und Feindschaften 54
ION IONAȘCU Die Zeitalter in der Vergangenheit der Menschheit 58
W. CHURCHILL Memoiren (IX) 66
EUGEN STĂNESCU Geschichtliche Bedeutungen des Namens unseres Landes und unseres Volkes (II) 71
A. HAMZEA Eine missglückte Verschwörung 76
C. CAZANIȘTEANU und MARIAN ȘTEFAN Die Zwist von Pociovaliște 79
L. DEMÉNY Ein siebenbürgischer Gesandter bei Oliver Cromwell 85
* Panorama 91
* Briefkasten der Redaktion 94
* Verzeichnis der Inhaltsangaben 96

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134–135; Telex: 226

magazin istoric

București str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22 telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

427 427 Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii“ București

Luna decembrie în viziunea unor miniaturiști francezi din secolul al XV-lea
(Erele în trecutul omenirii, pag. 58)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Stema unită a celor trei țări române (1600). (**Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre,** pag. 71)